

**ORTA VE DOĞU AVRUPA BİRLİĞİ GEÇİŞ EKONOMİLERİNDE
BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN KARLILIĞININ BELİRLEYİCİLERİ: BİR
PANEL REGRESYON ANALİZİ**

Sevgi ÖZSEZER

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Yılmaz BAYAR

Uşak

Haziran, 2018

**ORTA VE DOĞU AVRUPA BİRLİĞİ GEÇİŞ EKONOMİLERİNDE
BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN KARLILIĞININ BELİRLEYİCİLERİ: BİR
PANEL REGRESYON ANALİZİ**

Sevgi ÖZSEZER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İktisat Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Yılmaz BAYAR

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran, 2018

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İktisat Ana Bilim / Ana Sanat Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı 164004016 No'lu öğrencisi Sevgi Özsezer'in "Orta ve Doğu Avrupa Birliği Geçiş Ekonomilerinde Bankacılık Sektörünün Karlılığının Belirleyicileri: Bir Panel Regresyon Analizi" adlı tezi 28/06/ 2018 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İmza

Üye (Tez Danışmanı):	Doç. Dr. Yılmaz Bayar	.....
Üye	: Doç. Dr. Serkan Dilek	.....
Üye	: Doç. Dr. Birol Erkan	.....
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Naib Alakbarov	.....
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Ünsal Şaşmaz	.....

Enstitü Müdürü

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

ORTA VE DOĞU AVRUPA BİRLİĞİ GEÇİŞ EKONOMİLERİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN KARLILIĞININ BELİRLEYİCİLERİ: BİR PANEL REGRESYON ANALİZİ

SEVGİ ÖZSEZER

İktisat Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2018

Danışman: Doç. Dr. Yılmaz BAYAR

Finansal gelişme günümüzde ekonomik büyümenin önemli bileşenlerinden birisi haline gelmiştir. Özellikle yükselen piyasa ekonomileri ve gelişmekte olan ülkelerde bankacılık sektörü, finans sektörünün lokomotifidir. Bu nedenle bankacılık sektörünün etkin ve sağlıklı bir şekilde çalışması, tüm ekonomik birimler için çok önemlidir. Bu çalışmada panel regresyon analizi kullanılarak 1998-2015 döneminde içsel ve dışsal etkenlerin Orta ve Doğu Avrupa Birliği ülkelerinde bankacılık sektörünün karlılığı üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda banka sermayesi, ekonomik büyüme ile finansal gelişmenin bankacılık sektörü karlılığını pozitif etkilediği, banka büyüklüğü, takipteki krediler ve bankacılık sektörü yoğunlaşma oranının bankacılık sektörü karlılığını negatif etkilediği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Bankacılık Sektörü, Bankalara Özgü Etkenler, Makroekonomik Değişkenler, Panel Veri Analizi*

ABSTRACT**DETERMINANTS OF BANKING SECTOR PROFITABILITY IN CENTRAL
AND EASTERN EUROPEAN UNION COUNTRIES: A PANEL REGRESSION
ANALYSIS****SEVGİ ÖZSEZER**

Department of Economics

Institute of Social Sciences, Uşak University, June 2018

Advisor: Associate Prof. Yilmaz BAYAR

Financial development has become one of the important components of economic growth at the present day. Banking sector is locomotive of the financial sector especially in emerging markets and developing countries. Therefore, efficiently and healthfully functioning of the banking sector is crucial for the whole economy. This study investigates the impact of internal and external factors on banking sector profitability in Central and Eastern European Union countries during 1998-2015 period. We found that bank capital, economic growth and financial development affected banking sector profitability positively, while banking sector size, non-performing loans, and bank sector concentration affected the banking sector profitability negatively.

Keywords: *Banking Sector, Bank Specific Factors, Macroeconomic Variables, Panel Data Analysis*

ÖNSÖZ

Tez sürecinin başladığı günden itibaren yardım ve desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen en önemlisi de daima moral vererek yapıcı bir tutumla gece gündüz demeden tüm sorularımı eksiksiz yanıtlayan değerli hocam Doç. Dr. Yılmaz Bayar'a sevgi ve saygılarımı sunarım. Bu süreçte, desteğiyle daima yanımda olan sevgili eşim Tarhan Özsezer'e sonsuz teşekkürler.

Sevgi ÖZSEZER

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Sevgi Özsezer

Doğum Yeri ve Tarihi : Eskişehir, 1989

Lisans Öğretimi : Uşak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
İktisat Bölümü, 30.06.2013

Bilimsel Faaliyetleri :

Bayar, Y., Özsezer, S. (2018). Determinants of Banking Sector Profitability in Transition Economies of Central and Eastern European Union: A Panel Regression Analysis, 1. Uluslararası Bankacılık Kongresi, Ankara, Türkiye, 4-5 Mayıs 2018 (Genişletilmiş Özet Bildiri).

İletişim

Elektronik posta adresi: sevgi_kavak.89@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	v
ÖNSÖZ	vi
ÖZGEÇMİŞ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLOLAR LİSTESİ.....	xi
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FİNANSAL SİSTEM VE BANKALAR

1.1. FİNANSAL SİSTEMİN TANIMI, BİLEŞENLERİ VE İŞLEVLERİ	4
1.2. BANKALARIN FİNANSAL SİSTEM İÇERİSİNDEKİ YERİ VE BAŞLICA İŞLEVLERİ	11
1.2.1. Finansal Aracılık Yapmak	12
1.2.2. Likidite Yaratmak	13
1.2.3. Asimetrik Bilgi Problemini Çözmek.....	14
1.2.4. Para Politikasının Etkinliğini Artırmak.....	14
1.2.5. Ölçek ve Kapsam Ekonomileri	15
1.2.6. Ödeme Sistemlerinin Etkinliğini Artırmak	16
1.2.7. Dış Ticareti Fonlamak ve İhracatı Teşvik Etmek	17

1.3. BANKA TÜRLERİ.....	17
1.3.1. Merkez (Emisyon) Bankaları	18
1.3.2. Yatırım Bankaları.....	20
1.3.3. Kalkınma Bankaları	21
1.3.4. Katılım Bankaları.....	22
1.3.5. Ticari (Mevduat) Bankaları.....	23
1.4. ORTA VE DOĞU AVRUPA GEÇİŞ EKONOMİLERİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ	24
1.5. FİNANS SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİNİN EKONOMİK ETKİLERİ.....	25
1.5.1. Finans Sektörünün Gelişimi ve Ekonomik Büyüme.....	26
1.5.2. Finans Sektörünün Gelişimi ve Yurtiçi Tasarruflar	27
1.5.3. Finans Sektörünün Gelişimi ve Girişimcilik.....	29
1.5.4. Finans Sektörünün Gelişimi ve Kayıt Dışı Ekonomi.....	30
1.5.5. Finans Sektörünün Gelişimi ve Vergi Gelirleri....	32
1.5.6. Finans Sektörünün Gelişimi, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

2. BANKA KARLILIĞININ ÖLÇÜMÜ VE BANKA KARLILIĞININ BAŞLICA BELİRLEYİCİLERİ

2.1. BANKA KARLILIĞININ ÖLÇÜMÜ VE BAŞLICA KARLILIK GÖSTERGELERİ.....	38
2.1.1. Net Faiz Marjı (Net Interest Margin - NIM).....	40
2.1.2. Aktif (Varlık) Karlılığı (Return On Assets - ROA)	41
2.1.3. Özkaynak Karlılığı (Return On Equity – ROE).....	42
2.2. BANKA KARLILIĞININ BAŞLICA BELİRLEYİCİLERİ	43
2.2.1. Banka Karlılığının İçsel ve Sektörel Belirleyicileri.....	43

2.2.2. Banka Karlılığının Makro Ekonomik Belirleyicileri	52
2.3. BANKA KARLILIĞININ BELİRLEYİCİLERİNE İLİŞKİN AMPİRİK LİTERATÜR TARAMASI.....	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BANKACILIK SEKTÖRÜ KARLILIĞININ BELİRLEYİCİLERİ: ORTA VE DOĞU AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

3.1. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	63
3.2. ÖRNEKLEM SEÇİMİ VE VERİLERİN TOPLANMASI.....	64
3.3. EKONOMETRİK MODEL VE METODOLOJİ.....	67
3.3.1. Ekonometrik Model	67
3.3.2. Ekonometrik Metodoloji	67
3.3.2.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri.....	68
3.3.2.2. Panel Birim Kök Testleri	69
3.3.2.3. Panel Regresyon Analizi.....	70
3.3.2.4. Panel Regresyon Model Seçimi.....	72
3.4. AMPİRİK ANALİZ.....	73
3.4.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları	74
3.4.2. Panel Birim Kök Testi Sonuçları	74
3.4.3. Panel Regresyon Model Seçimi Testleri	76
3.4.4. Panel Regresyon Tahmin Sonuçları	77
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	82
KAYNAKÇA	85

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Banka Karlılığının Belirleyicileri.....	55
Tablo 2. Veri Setinin Tanıtımı	64
Tablo 3. Açıklayıcı Değişkenlerin Banka Karlılığı Üzerinde Beklenen Etkisi.....	65
Tablo 4. Veri Setinin Tanımlayıcı İstatistikleri ve Korelasyon Matrisi	66
Tablo 5. Breusch ve Pagan (1980) LM Testi Sonuçları	74
Tablo 6. Panel Birim Kök Testi Sonuçları	74
Tablo 7. Panel Regresyon Model Seçimi Ön test Sonuçları	76
Tablo 8. Panel Regresyon Tahmin Sonuçları (Model-1)	78
Tablo 9. Panel Regresyon Tahmin Sonuçları (Model-2)	79

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri Bankacılık Sektörünün Mevduatı (GSYH'ye oranı) (1994 ve 2015 yılı)..... 25

KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla

ROA: Aktif Kârlılığı

ROE: Öz kaynak Kârlılığı

GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte hız kazanan finansal küreselleşme ve finansal serbestleşme neticesinde birçok ülkenin finansal piyasaları gelişmiş ve küresel ölçekte finansal piyasalarda bütünleşme süreci ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda finans kurumları ile finansal ürünler bireylerin hayatlarının bir parçası haline gelmiştir. Bölgelere göre farklılık göstermesine karşın finansal erişim verilerinde de önemli artışlar olmuştur. Nitekim, 15 yaş üstü bireylerden bir finans kurumunda hesabı olanların oranı 2011 ile 2017 yılları arasında Doğu Asya ve Pasifik'te %60'dan %74'e, Avrupa ve Orta Asya'da %69'dan %81'e, Latin Amerika ve Karayipler'de %39'dan %55'e, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da %38'den %48'e, Güney Asya'da %32'den %70'e ve Sahra Altı Afrika'da %23'den %43'e yükselmiştir (Demirgüç-Kunt vd., 2018). Bununla birlikte ilgili literatür incelendiğinde, finansal sektördeki gelişmelerin, ekonomik büyüme ve kalkınma, ulusal tasarruflar ve yoksulluğun azaltılması gibi mikroekonomik ve makroekonomik etkilere de sahip olduğu görülmektedir (Quartey, 2008; Bayar, 2017; Naceur vd., 2017; Sanogo ve Moussa, 2017; Nyasha ve Odhiambo, 2018).

Finansal sektörün kompozisyonu ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık gibi gelişmiş ülkelerde finansal varlıkların büyük bir bölümü sermaye piyasalarında tutulurken, yükselen veya gelişmekte olan ülkelere finansal varlıkların büyük bir bölümü bankacılık sektörü tarafından elde tutulmaktadır. Bankacılık sektörü, tasarrufların mobilizasyonu, risk çeşitlendirmesi, mübadeleyi kolaylaştırma, kaynakların tahsisi, yöneticilerin izlenmesi, kontrol ve kurumsal yönetim kanallarından mikroekonomik ve makroekonomik etkilere yol açar (Naumovska vd., 2015). Bu nedenlerden dolayı bankacılık sektörünü bir ekonominin cansuyu olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla bankacılık sektörünün etkin ve sağlıklı bir şekilde çalışması tüm ekonomik birimler açısından önem taşımaktadır.

Bankacılık sektörünün etkin bir şekilde çalışmasının bir göstergesi de bankaların karlılığıdır. Bankaların karlılığı, bankalara ve bankacılık sektörüne özgü değişkenler ve makroekonomik değişkenlerden etkilenmektedir. Bankanın kontrolündeki etkenler (banka sermayesi, kredi riski, banka büyüklüğü gibi) genellikle içsel faktörler, bankanın kontrolü dışındaki etkenler (ekonomik büyüme, enflasyon ve finansal gelişme gibi) ise dışsal faktörler olarak adlandırılmaktadır (Gunter vd., 2013). Bu çalışmada panel regresyon analizi kullanılarak 1998-2015 döneminde ilgili literatür dikkate alınarak seçilmiş içsel ve dışsal etkenlerin Ortadoğu ve Doğu Avrupa Birliği geçiş ekonomilerinde bankacılık sektörü karlılığı üzerindeki etkisi analiz edilecektir. Bu kapsamda birinci bölümde finansal sistemin tanımı, bileşenleri ve işlevleri, bankaların finansal sistem içerisindeki yeri ve başlıca işlevleri, banka türleri, Orta ve Doğu Avrupa geçiş ekonomilerinde bankacılık sektörünün gelişimi ve finans sektörünün gelişiminin ekonomik etkileri konuları ele alınmıştır. İkinci bölümde banka karlılığının ölçümü ve başlıca karlılık göstergeleri, banka karlılığının başlıca belirleyicileri ve banka karlılığının belirleyicilerine ilişkin ampirik literatür taraması konuları üzerinde durulmuştur. Son bölümde ise ekonometrik model, yöntem, ampirik analiz ve bulgular tartışılmıştır.

Araştırmanın Konusu

İçsel, sektörel ve makroekonomik etkenlerin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde bankacılık sektörü karlılığı üzerindeki etkisini tespit etmektir.

Araştırmanın Önemi

Bankacılık sektörü, tasarrufların artması ve tasarruf sahipleri ile yatırımcılar arasında fon transferine katkı sağlayarak ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir. Bu nedenle bankacılık sektörünün finansal olarak sağlıklı şekilde yaşamlarını sürdürmeleri mikro ve makroekonomik birimler açısından çok önemlidir. Nitekim son yıllarda bankacılık sektöründe yaşanan iflaslar birçok ülkenin ekonomisini olumsuz etkilemiş ve bu ülkelerin reel sektörlerinde de kriz yaşamalarına yol açmıştır. Bu çalışmada bankaların performansları üzerinde etkili olan içsel, sektörel ve makroekonomik etkenler belirlenerek, ilgili literatüre önemli katkı sağlanacaktır.

Araştırmanın Amacı

İçsel, sektörel ve makroekonomik etkenlerin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde bankacılık sektörü karlılığı üzerindeki etkisini tespit etmektir.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Çalışmada regresyon analizi kullanılarak 1998-2015 döneminde Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde içsel, sektörel ve makroekonomik etkenlerin bankacılık sektörü karlılığı üzerindeki etkisinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Verilerin mevcudiyeti nedeniyle çalışmanın dönemi 1998-2015 ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada panel regresyon analizinden yararlanılarak Orta ve Doğu Avrupa'da bankacılık sektörü karlılığının başlıca belirleyicileri araştırılmıştır. Bu kapsamda öncelikle Breusch ve Pagan (1980) Lagrange Multiplier (LM) testi, Pesaran (2004) Cross-Section Dependence (CD) testi ve Pesaran vd. (2008) düzeltilmiş LM testi kullanılarak veri setinin yatay kesit bağımlılığı analiz edilmiştir. Daha sonra Maddala ve Wu (1999) ile Pesaran (2007) CIPS testi kullanılarak değişkenlerin durağanlıkları analiz edilmiştir. Son aşamada ise panel regresyon analizi ile içsel, sektörel ve makroekonomik etkenlerin banka karlılığı üzerindeki etkisi incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.FİNANSAL SİSTEM VE BANKALAR

Bu bölümde öncelikle finansal sistemin tanımı yapılarak başlıca bileşenleri ve işlevleri üzerinde durulacaktır. Daha sonra bankaların finansal sistem içerisindeki yeri ve ekonomik işlevleri açıklanacaktır. Bölümün son kısmında banka türleri ile Orta ve Doğu Avrupa Birliği geçiş ekonomilerinde bankacılık sektörünün gelişimi ve mevcut durumu üzerinde durulacaktır.

1.1. FİNANSAL SİSTEMİN TANIMI, BİLEŞENLERİ VE İŞLEVLERİ

Finansal sistem, bir ekonomide fon fazlası olanlardan fon açığı olanlara fon transferinin gerçekleştirilmesi sürecinde yer alan finansal araçlar, finansal araçlar, fon arz edenler, fon talep edenler, düzenleyici ve denetleyici kurumlar ile yasal çerçeveden oluşan sistem olarak tanımlanmaktadır. Bazı ekonomik birimler sahip oldukları gelirin tamamını harcamayarak tasarruf yapar ve fon fazlası verirken bazı ekonomik birimler ise gelirlerinden fazlasını harcayarak fon açığı vermektedirler. Finansal sistem, fon açığı ve fazlası veren kesimi bir araya getirerek fon fazlası verenlerden fon açığı verenlere fon transferi sağlamaktadır. Fon açığı verenler, fon sağlamak amacıyla gelecekte elde etmeyi düşündükleri varlıklar veya gelirler üzerinden hak sahipliği sunan hisse senedi, tahvil gibi menkul kıymetler ihraç ederler. Söz konusu finansal araçlar fon fazlası veren kesim için varlık, menkul kıymetleri satan ve fon açığı oluşturan kesimlerce yükümlüdür. Finansal sistemde bu şekildeki fon transferi *doğrudan yani aracısız fon transferi* olarak adlandırılmaktadır. Fon açığı verenlerin finansal araçlar üzerinden fon sağlaması ise *dolaylı yani aracılı fon transferi* olarak adlandırılmaktadır (Coşkun, 2010, s.5-6).

Finansal sistemi oluşturan unsurlaraşağıdaki gibi sıralanabilir (Coşkun,2010,s.8) :

- Tasarruf sahipleri (fon arz edenler),
- Yatırımcılar (fon talep edenler),
- Finansal araçlar,

- Finansal aracı kurumlar,
- Hukuki ve idari düzen.

Finansal sistem içerisinde fon arz ve talep edenler aynı ekonomik birim içerisinde yer almaktadır. Bireyler, firmalar, yabancı ülke vatandaşları ile şirketlerini ve hükümetlerini içermektedir. Bireyler, tasarruflarını bankaya yatırmak suretiyle fon arz etmekte, bankadan tüketmek suretiyle kredi aldığı anda ise fon talep etmektedir. Hükümet, almış olduğu vergi gelirlerini bankaya yatırdığında fon arz ederken, tahvil ihraç edip bütçe açıklarını gidermeye çalıştığında ise fon talep etmektedir.

Fonların, tasarruf eden kişilerden yatırım yapan kişilere transferini sağlayabilmek için yatırım yapanlar vasıtasıyla ihraç edilen kıymetler *finansal araçlar* olarak adlandırılır. Hisse senedi, tahvil ve bono finansal araçlara örnek olarak gösterilebilir. Fonların, tasarruf yapan kişilerden yatırım yapan kişilere aktarılmasına *finansal aracılarda* aracılık yapmaktadır. Yatırım ortakları, bankalar ve yatırım fonları başlıca finansal araçlar olarak gösterilebilir. Fonların, aktarılmasının etkili ve düzgün bir şekilde yapılmasına yardımcı olacak hukuki yasalar ve kurallar ile birlikte finansal sistemin düzenlenmesini ve denetlenmesini sağlayan kurumlar hukuki ve idari düzen olarak adlandırılmaktadır (Erdal ve Pınar, 2011, s.182-183).

Ülkelerin gelişmesine paralel olarak finansal sistemin işlevlerinin zaman içerisinde değiştiği görülmektedir. Buna karşın finansal sistemin fonksiyonları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Afşar ve Afşar, 2010, s.30):

- Tasarrufları arttırma,
- Ödemelerde kolaylık sağlama,
- Likidite sağlama,
- Kredi kullandırma,
- Servet birikimi,
- Politika oluşturma,
- Kaydi para yaratma.

Tasarrufları Arttırma Fonksiyonu: Yatırımları arttırma gerekliliği tasarrufların da artırılması sonucunu beraberinde getirmektedir. Tasarruf artışı

sağlanabilmesi için güçlü işleyen bir finansal sistemin var olması gerekmektedir. Karın yüksek olduğu ve riskin az bulunduğu alanlara yönlendirerek tasarruf yapma kabiliyetine sahip ekonomik birimleri daha da fazla tasarrufa sevk etme yoluna gitmektedir.

Gelirin tamamını harcamayarak, gelirlerinin bir kısmını tasarruf eden ekonomik birimler, yapmış oldukları tasarrufları belirli bir süre içinde değerlendirmek istemektedir. Yeni yatırımda bulunan bir işletme, uzun süre fon talebinde bulunabilir. Finansal aracı kurumlar, farklı vadelerdeki fon talebi ve arzını uyumlu hale getirerek fon transferini daha kolay hale getirmektedir. Ülke sınırları içerisinde bir bölge de toplanmış olan fonlara talep yeterli düzeyde değil iken, başka bir bölgede söz konusu toplanan fonlardan daha fazla fona ihtiyaç duyulabilir. Örneğin, kendi ülkesinde tasarruflarına %5'lik bir getiri oranı sağlayan Amerikalı bir yatırımcı, başka ülkelerde söz konusu fonlarını değerlendirerek çok daha fazla bir oranda getiri sağlayabilir. Aynı şekilde, ülke sınırları içerisinde, yüksek oranda maliyetlere katlanarak borçlanan bir işletme, daha düşük bir maliyetle uluslararası finansal piyasalardan borçlanma yoluna gidebilmektedir (Coşkun,2010, s.7).

Ödeme Fonksiyonu: Finansal sistemin günlük alışverişler de iktisadi birimlere ödeme kolaylığı yapması olarak tanımlanır. Finansal sistemin işleyişinde çek, para, senet, otomatik vezne makinası/ATM (Automated Teller Machine)'ler ve kredi kartları bu ödeme fonksiyonunun sağlanmasında büyük katkı sağlamaktadır.

Söz konusu ödeme araçları ticareti kolaylaştırmaktadır. Son yıllarda gelişen teknoloji ile birlikte, ödeme yöntemleri de değişmektedir. Çek, para, senet gibi kağıt ödeme araçları teknolojinin gelişmesi ile birlikte önemini yitirmiş ve kredi kartı, dijital para, telefon bankacılığı, elektronik fon transferi, internet bankacılığı kullanılmaya başlamıştır (Coşkun,2010, s.7).

Likidite Sağlama Fonksiyonu: Likidite, ekonomik varlıkların gerektiğinde kullanıma hazır şekilde bulundurulmasıdır. Kısaca, herhangi bir varlığın diğer malları ya da hizmetleri satın almak maksadıyla paraya çevirebilme kolaylığıdır. Herhangi bir varlık ne derece likitse, o varlığı herhangi bir şeyle değiştirmek de o derece kolaydır. Diğer mal ve hizmetleri satın almak için kullanılacak aktifin likiditesinin yüksek olması gerekmektedir. Finansal sistemde aktiflerin daha kolay

likit hale gelmesini sağlamaktadır. Bir finansal sistemin etkinliği değerlendirilmeye alınırken finansal sistemin likidite kabiliyetinin hangi düzeyde olduğunun incelenmesi gerekmektedir (Erdem,2012, s.50).

Bankalar, vadesiz mevduat hizmetiyle kişi ve kurumlara istediklerinde harcamada bulunma imkânı sağlarken, kredi sağlama yoluyla da likiditenin ekonominin tamamına yayılması olanağı yaratırlar. Halkın; reel, parasal ve finansal aktiflerinden meydana gelen kullanım şekilleri üzerinde, bankacılık kesiminin oluşturmuş olduğu faiz seçenekleri, nakit akışı, vade farkları ve gelir imkânları kolaylıklarının mühim oran da rolü vardır. Bankalar, söz konusu bu durumda ekonomideki nakit akışlarının daha sağlıklı dolaşımını gerçekleştirirken, aynı zamanda da halkı aydınlatmaktadırlar (Ayanoğlu vd., 2013, s.4).

Aktif olan bir değerin gerektiğinde hızlı bir şekilde ve zorlanmadan nakde dönüştürülmesine likidite denilmektedir. Örneğin; menkul kıymetler, paraya çevrilebilme açısından daha likitvarlık olmasına rağmen, taşınmazlar hemen paraya çevrilemediğinden dolayı daha düşük bir likiditeye sahiptir.

Borsalarda önceden çıkarılan menkul kıymetlerin alınıp satılması ve yeni menkul kıymetlerin ihraç edilmesiyle menkul kıymetlerde bir artış meydana gelmektedir. Menkul kıymetlerin likiditesinin artmasıyla, birincil piyasalarda menkul kıymetler talebinde bir artış sağlanacak, menkul kıymetlerin kolay bir şekilde paraya çevrilmesi de menkul kıymetlere olan yatırımlarda bir artış sağlayacaktır (Öztürk,2011, s.127).

Kredi Fonksiyonu: Bankalar, ekonominin kredi ve para ihtiyacını sağlayan, kredi alışverişinde güveni sağlayan kurumlardır. Toplumda parası olup, ödünç vermek isteyen ekonomik birimler ve kredi ihtiyacı bulunanlar daima bulunmaktadır. Fakat bunlar arasında alışverişin sağlanabilmesi için ödünç alan ve veren arasında karşılıklı güvenin sağlanması gerekmektedir. Bankaların güvenilir bir kurum olarak gelişmesi sağlandığında, insanlar bir süre kullanmadıkları paralarını belli bir getiri karşılığında bankalara yatırarak, bankaya karşı alacaklı konuma gelmeye, bankalarda söz konusu bu paraları kredi ihtiyacı olanlara ödünç vermeye başlamıştır. Çünkü bankalar, vermiş olduğu krediyi güven altına alma ve kredi alanın kredisini ölçmek için gerekli olan teknik araçlara sahiptir. Bankalar küçük ve büyük ödünç verilebilir

fonları toplayarak, büyük fonların çoğalmasına katkı sağlarlar. Ayrıca işletmeler, bireylerin ve devletin kredi taleplerini karşılama olanağı da elde etmektedirler. Aynı zamanda bankalar, kendilerine verilen vadeden daha uzun vadelerde kredi sağlayabilirler. Çünkü bankaya tevdiat yapanların büyük bir çoğunluğu mevduatlarının vadesi geldiğinde geri çekmeyerek, bankaya her gün yeni tevdiat yapılmasına yardımcı olmaktadır. Bankaların krediye aracı olmaları, bireylerin ve firmaların paraya olan ihtiyaçlarının giderilmesine yardımcı olmaktadır. Çünkü her ekonomik birimin paraya ve krediye olan ihtiyacı aynı düzeyde değildir. Para piyasasının akışkanlığı bu yolla artış göstermektedir. Son olarak, bankalar, halkı belirli bir süre içerisinde harcamada bulunmadıkları paraları saklama zorluğundan kurtararak, kredi talebinde bulunanların, kredisini halktan daha iyi bir şekilde ölçebildiklerinden, tevdiat şeklinde topladıkları paraların en verimli şekilde kullanılmasına katkı sağlamaktadır (Coşkun,2010, s.99).

Bu fonksiyonların yardımıyla ekonomik birimlerin tüketim ve yatırım harcamalarının finansmanına yönelik kredi imkânları oluşturulmaktadır. Kredi imkânları sayesinde hanehalkları yapacakları harcamalarda kullanmak üzere, işletme sahipleri, yatırım yapmak amacıyla, hükümetler de kamunun eksiklerini giderebilmek için verilen kredilerden yararlanmaktadır.

Servet Biriktirme Fonksiyonu: Para talebi bireylerin gelir ve servet düzeylerine bağlıdır. Kişilerin gelirlerinin ne kadarını tasarrufa, ne kadarını tüketime aktardıkları önemli bir yer tutmaktadır. Servet, sahip olunan aktiflerin toplam değerini ve belirli bir tarihe kadar birikmiş olan gelirleri ifade etmektedir. Servet, bir stok değişken olarak kabul edilmekte, zenginliğin kaynağı olarak görülmektedir. Bireylerin sahip oldukları piyasa değeri olan bütün maddi ve maddi olmayan varlıkların toplam değeri serveti oluşturmaktadır. Çoğunlukla servet, değer saklama fonksiyonu olan arsa, konut gibi gayrimenkulleri, hisse senedi, vadeli ve vadesiz mevduat hesapları, döviz, tahvil, mücevher, altın gibi varlıkları ele alırken, para ise yalnızca ödemede bulunma ve satın almada kullanılan araçları kapsamaktadır (Öztürk,2011, s.9). Günümüzde servet birikiminde değişiklikler yaşanmış, finansal sistemin gelişmesi ile birlikte tasarruf sahipleri servetlerini tahvil, hazine bonusu, hisse senedi gibi finansal varlık şeklinde tutmaya başlamıştır.

Politika Oluşturma Fonksiyonu: Finansal sistem, hükümetlerin iktisat politikası uygulamalarında önemli bir rol oynamaktadır. Hükümetler iktisat politikası sayesinde iktisadi amaçlarına ulaşma olanağı bulmaktadır. İktisat politikası amaçlarını uygulamaya koymak isteyen hükümetler gerektiğinde yasal düzenlemelerle politikalarını uygulayabilme yoluna gidebilmektedirler(Afşar veAfşar,2010,s.30-33).

Kaydi Para Yaratma: Banka parası olarak da ifade edilen kaydi para, banka ve benzeri finansal araçlar gözetiminde üzerine çek yazılabilen vadesiz mevduatı belirtmek için kullanılmaktadır. Kaydi para, mevduat sahiplerinin vadesiz mevduatı üzerine çek yazmaları yoluyla banka hesapları içerisinde dolaşmaktadır. Ekonomide yer alan birçok banka kendi kaydi parasını üretmektedir. Söz konusu paralarla, farklı bankalarla çalışan iktisadi birimler arasında ödemelerin yapılması gerekmektedir. Bu durum, bankaların kaydi para akımlarının birbirine dönüştürülmesini sağlamaktadır. Yapılan bu işlemler, merkez bankası ve bankalarla olan ilişkiler yoluyla gerçekleşir. Merkez bankası, bankaların kaydi paralarının birbirine ve merkez bankası parasına dönüştürülmesinde kilit bir rol oynamaktadır (Aslan, 2009, s.148).

Kaydi para aynı zamanda, fiziki bir varlığı olmayan, sadece bankaların hesaplarına alacak ya da borç kaydı verilmek suretiyle yaratılmış olan bir değişim, bir ödeme aracı olarak da tanımlanabilir. Kaydi paranın oluşabilmesi için bankaya önceden para yatırılması gibi bir zorunluluk yoktur. Bankalar, müşterilerine ve kredi limitleri içinde banka üzerine kredi açması veya ödeme emri vermesiyle ya da kredi kartı ödeme yoluyla kaydi para yaratabilmektedir. Günümüzde geniş tanımlı para arzının en önemli ögesini kaydi para oluşturmaktadır. Merkez bankalarının tespit ettiği zorunlu karşılık ve disponibilite oranları, halkın davranış şekli, kartla veya çekle ödeme alışkanlıkları, banknot tutarı, gelir düzeyi ekonomide kaydi para hacmine etki etmektedir. Günümüzde iletişim teknolojisinde meydana gelen gelişmeye paralel olarak, elektronik bankacılığın yaygınlaşması sonucunda, çek ve banknotların dolaşımında daha az olduğu, ödemelerin genellikle bankalar vasıtasıyla hesaptan hesaba aktarıldığı bir ekonomik düzen meydana getirdiği görülmektedir (Akgüç, 2012, s.28-29).

Bankalar, hem ellerinde bulundurdukları vadeli veya vadesiz mevduatları kullanarak hem de merkez bankaları yoluyla elde etmiş oldukları ilave rezervlerle

kaydi para üretebilirler. Bankalar, merkez bankasından reeskont kredileri biçiminde ve açık piyasa işlemleri yoluyla rezerv elde ederler. Elde etmiş oldukları bu rezervleri ellerinde tutmayarak yatırımda ve kredi vermekte kullanırlar. Bankalar kredi verdiklerinde, krediyi alanlar, bu kredileri ya cari hesaplarına yatırarak ya da nakit olarak çekerler. Böylelikle, bankaların pasifleri ve aktifleri, vermiş oldukları kredi miktarınca büyür. Bu sayede bankalar, kredi şeklinde bir aktif edinerek pasiflerinde para arzının bir unsuru olan vadesiz mevduat oluşturmuş olurlar. Banka, açıktan kredi vermek dedâhil bir aktif edindiğinde ve bedelini ilgili kişi lehine açmış olduğu cari hesabı alacaklı kılmak suretiyle ödeyerek, kaydi para üretmiş olmaktadır. Ayrıca bankalar, pasiflerindeki vadesiz mevduatlar için karşılık ayırır ve kalan kısmını kredi olarak verirler. Söz konusu kredilerin bir kısmı veya tamamı vadesiz mevduata dönüştüğünde banka, ilave kaydi para üretmiş olmaktadır (Aslan, 2009, s.148-149).

Finansal sistemde önemli bir yere sahip olan kurumsal yatırımcılar, küçük yatırımcıların ellerindeki tasarrufları toplayarak, kabul edilebilir risk, getiri maksimizasyonu ve vade uyumu hedeflerine yönelik olarak idare eden uzmanlaşmış finansal kurumlar şeklinde tanımlanmaktadır. Uzun vadeli kaynaklara sahip olunması da sermaye piyasasının gelişimi açısından uygun bir ortam oluşturmaktadır.

Finansal sistem içerisinde sermaye piyasaları yerine getirdikleri likidite, risk farklılaştırması, işletmelerle ilgi bilgi sağlanması, işletme denetimi işlevleri ile finansal sistemin gelişmesi ve ekonomik büyüme üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Sermaye piyasaları, sürdürülebilir ve istikrarlı ekonomik büyümenin temel gerekliliklerinden biridir (Alkan, 2014, s.12-13).

Finansal sistem değişime aracılık edip, risk dağıtım sistemi ve tasarruf birikimi oluşturarak, mülkiyeti tabana yayarak, ekonomideki kaynakların zamanla coğrafi bölgeler ve sektörler arasında transferini sağlayarak risk yönetimi ve kontrolünü ilerletmektedir. Ayrıca, fiyat bilgisini sağlayıp, asimetric bilgi sorununun çözümlenmesini kolaylaştırıp ekonomik gelişmeye katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda, finansal sistem geliştiğinde, ekonomiye daha fazla yatırım enjekte etmekte ve ortalama yatırım verimliliğini artırarak, ekonomik büyümeyi hızlandırmakta, bu da tasarruf hacminde artış sağlarken, finansal sistemde fırsatlar yaratmakta ve finansal gelişmeyi beslemektedir.

Bir ekonomide, reel sektöre ilişkin tüm finansman ve ödeme işlemleri finansal sistem aracılığıyla gerçekleştirildiğinden, etkin çalışan bir finansal sistemin varlığı ekonomik kalkınma açısından büyük bir önem arz etmektedir. Aynı zamanda fonların etkin kullanımı finansal sistemde yatırımlarda bir artış sağlarken ekonomik büyümeyi de olumlu yönde etkilemektedir (Erdal ve Pınar, 2011, s.182).

İçinde bulunduğumuz zaman diliminde modern ekonomilerin en önemli özelliği, gelişen bir finans sektörünün varlığıdır. Finans sisteminin gelişmesiyle birlikte, finans sektörünün istikrarı yalnızca kendisinin değil aynı zamanda tüm ekonomik sistemin kalıcılığı açısından da önemlidir. Özellikle, 1980 sonrası dönemde giderek tüm dünyada etkisini gösteren ekonomik serbestleşme eğilimi, özellikle finans sektörüne olan ihtiyacı artırmış, ancak gerekli altyapı hazır bulunmadığından bankacılık sektöründe gelişme göstermiş ve gelişmekte olan birçok ülkede derin krizlerin yaşanması şeklinde karşımıza çıkmıştır (Erdem, 2012, s.47).

1.2.BANKALARIN FİNANSAL SİSTEM İÇERİSİNDEKİ YERİ VE BAŞLICA İŞLEVLERİ

Bankanın gerçekleştirdiği ekonomik işlevler, müşterilerine sunduğu hizmetler veya varlığına dayanak oluşturan yasal düzenlemeler esas alınarak farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Bankalar gerçekleştirdikleri ekonomik işlevler açısından, tasarruf sahiplerinden borçlulara fon transfer eden mal ve hizmetlere karşılık ödeme yapan işletmelerdir. Bankalar vadeli ve vadesiz mevduat hesapları, işletme, tüketici ve devletlerin kredileri için tasarruf planları, yatırım bankacılığı, sigortacılık, finansal planlama ve risk yönetimi gibi finansal hizmetler sunan işletmelerdir. Yasal olarak bankalar, mevduat kabul eden ve kredi veren işletmeler şeklinde tanımlanabilir (Rose ve Hudgins, 2013, s.2-5)

Bankacılık sektörü, tüm dünyada finansal sistemin temel bileşenlerinden birisini oluşturmaktadır. Bankalar temel olarak kar elde etmek amacıyla faaliyetlerini sürdürmektedirler. Aynı zamanda birçok işlevi de yerine getirmektedirler. Bankaların başlıca işlevleri (Yağcılar,2011,s.5):

- Finansal aracılık yapmak,

- Likidite yaratmak,
- Asimetrik bilgiden kaynaklanan ters seçim ve ahlaki tehlike sorunlarını azaltmak,
- Para politikalarının etkinliğini artırmak,
- Ölçek ve kapsam ekonomilerinden faydalanmak,
- Ödeme sistemlerinin etkinliğini arttırmak,
- Dış ticareti fonlamak ve ihracatı teşvik etmektir.

1.2.1. Finansal Aracılık Yapmak

Finansal kurumlar, menkul kıymetler ve finansal sözleşmeler benzer vakitte satın alma ve elden çıkartma etkinliğinde yetkinleşmiş, iktisadi araçlar şeklinde tanımlanmıştır. Bankalar, finansal varlıkların perakendecileri olan finansal kurumların bir alt kümesi olarak varsayılabılır. Bankalar, borçlular tarafından verilen menkul kıymetleri satın alarak borç verenlere satmaktadır. Aynı zamanda, cari işlemleri halktan almış olduğu mevduatlarla kredi oluşturmak olan bir kurumdur.

Finansal araçlar, firma hakkında bilgi üretilmesi konusunda uzman hale gelerek iyi durumda ve kötü durumda olan firmaları tespit edip birbirlerinden ayırt etme imkânlarına sahiptirler. Finansal araçlar yardımıyla, tasarruflar verimli kesimlere aktarılabilir. Gelişmekte olan ülkelerde finansal piyasaların istenilen düzeye ulaşamamış olması, bankaları daha önemli bir hale getirmiştir. Aynı zamanda bankalar, müşterileri ile ortaklaşa hareket ettikleri uzun vadeli ilişkilerde bilgi toplama avantajı da elde etmektedirler (Şen, 2006, s.8).

Diğer finansal kurumlar gibi bankalarında esas işlevi, ekonomide bulunan parasal tasarrufları toplamak ve ekonomideki birikimlerle, söz konusu birikimleri kullanacak kuruluş, işletme ve kişilere iletmektir. Bir başka deyişle, fona ihtiyaç duyan kişi, kuruluş ve işletmelerle, fon fazlası veren kişi, kuruluş ve işletmeler arasında bir aracı sektördür (Akgüç, 2012, s.27).

Bankalar, kişi veya kuruluşların tasarruf fazlalıklarını toplayıp, söz konusu fonları kredi olarak, fona ihtiyaç duyan kişi ya da kuruluşlara tahsis ederler. Böylece bankalar, yeni fon fazlası olanlarla fon ihtiyacı olanlar arasında birleştirici bir görev üstlenirler. Aracılık faaliyetiyle yurt içinde veya yurt dışında olmaları herhangi bir fark yaratmadan, tasarruf sahipleri ve fon ihtiyacı duyanlar arasında bir bağlantı kurarlar. Bu işlem uygulanırken, zaman ve mekân farkı ortadan kaldırılıp taraflar arasında kaynak aktarımı oluşturulur. Bununla birlikte, küçük ölçekli ve kısa vadeli fonlar toplanarak, büyük ölçekli ve uzun vadeli fonlara çevrilmesi sağlanarak, ekonomide finansman ihtiyacının karşılanmasında büyük orandaki açık kapatılır (Ayanoglu vd., 2013, s.4).

1.2.2. Likidite Yaratmak

Likidite, bir varlığın alternatif varlıklara oranla daha hızlı ve kolay bir şekilde nakde dönüştürülebilmesidir. Herhangi bir varlık piyasada kolay alınıp satılabilirse, satıcısı ve alıcısı ne kadar fazlaysa söz konusu varlık o derece likittir. Örneğın, hazine bonusu konuta göre daha likit bir varlıktır. Diğere etkenler sabit olmak şartıyla, bir varlık alternatif varlıklara oranla ne kadar likitse, bu varlık daha fazla oranda talep miktarına sahip olacak ve daha çok istenecektir (Gunal,2012, s.45).

Bankaların mevduat sahiplerine olan görevlerini yerine getirebilmesi için bünyelerinde yeteri kadar likitbulundurması gerekmektedir. Bankaların, beklenmeyen mevduat çekilişlerini ve mevduat çekilişi sonrasında, ellerinde bulundurması gereken zorunlu rezerv oranının karşılayabileceğibi bir orandan daha fazla rezerv bulundurması gerekmektedir (Erdal ve Pınar, 2011,s.314-315).

Bankalar bünyelerinde iki türlü likit aktif bulundururlar. Bu aktifler, birincil ve ikincil likit aktifler olarak ikiye ayrılırlar. Birincil likit aktifler, bankaların kasalarında bulundurdukları ulusal ve yabancı paralar ile diğere bankalar gözetiminde bulundurmuş oldukları nakit değerlerle menkul kıymetler cüzdanı ifade etmektedir. İkincil likit aktiflerde ise, çoğunlukla krediler kabul edilmektedir. Burada aktif kalemin likidite derecesinin belirleyicisi, araştırılan aktifin nakit hale gelme süreci ya da nakit olarak bulunup bulunmamasıdır. Kısa bir şekilde açıklanacak olursa, birincil likit aktifleri birincil fonlar, ikincil likit aktifleri ise ikincil fonlar olarak ifade edilebilir (Çolak, 2005, s.290).

1.2.3. Asimetrik Bilgi Problemini Çözmek

Asimetrik bilgi, bir konu hakkında taraflardan biri herhangi bir bilgiye sahipken diğer tarafın söz konusu konu hakkında bir bilgiye sahip olmaması durumunu ifade eder. Örneğin, bir ürünü satan o ürünün kalitesinin nasıl olduğu hakkında bilgiye sahipken, ürünü alan kişinin ürünün kalitesi hakkında bilgi sahibi olamaması durumudur. Bir tarafın tam bilgiye sahip olduğu durumda, diğer tarafın konu hakkında bilgi sahibi olmaması, bilgi sahibi olunan taraflarca kötü kullanılabilir. Bunun gibi kötü davranışlar dengeden uzaklaşan piyasalara neden olurken, rekabetçi piyasaların cazibesi kaybedilebilir (Erdoğan, 2008).

Finansal piyasalarda asimetrik bilgi, ahlaki tehlike ve ters seçim sorunlarına yol açmaktadır. Ahlaki tehlike, kredi alan taraf ile kredi veren tarafın perspektifine göre ahlaka uygun olmayan şekilde yaklaşımda bulunarak daha fazla kazanç sağlamaktadır. Bununla birlikte, riski kredi verenin öngördüğünden daha fazla olan projeler ortaya koyarak zarar etme ihtimalini belirtmektedir. İfade edilen tarzdaki projeler başarılı sayıldığında borçlunun yararı söz konusu olurken, başarısız olduğunda ise riskin çoğunluğu krediyi veren kişiye ait olur. Ters seçim ise kredi elde etmekte istekli müşterilerin potansiyel kötü borçlu olarak bulunduğu asimetrik bilgidir. Fazla risk elde etmek isteyenler, kredi ödemesinde bulunulmasında istekli davranamayacaklarından, yüksek faiz durumunda kredi almadabilir sorun görmezler (Vardareri ve Dursun, 2010, s.139).

1.2.4. Para Politikasının Etkinliğini Arttırmak

Etkili bir para politikasının izlenmesinin temel koşulu, bir ekonomide gelişmiş bankacılık sisteminin varlığıyla mümkün olmaktadır. Bankalar bir anlamda para politikalarını yürütme aracı olarak görülmektedir (Akgüç, 2012, s.9). Merkez Bankası aracılığı ile belirlenen reeskont faiz oranları, açık piyasa işlemleri, munzam karşılıklar, kredi sınırlaması gibi para politikası ilkeleri, bankalar yoluyla etkinlik elde ederler. Bu doğrultuda ekonomide yer alan bankacılık sisteminin gelişmişlik düzeyi ile para politikası arasında bir doğru orantı söz konusudur (Ayanoğlu vd., 2013, s.5).

1.2.5. Ölçek ve Kapsam Ekonomileri

Ölçek ekonomileri firmanın tüm girdi ve girdi bileşimini değiştirebildiği uzun dönem içerisinde oluşan bir olgu olarak ifade edilmektedir ve ölçek ekonomileri ile birlikte kapsam ekonomileri de ele alınmaktadır. Bu nedenle, ortaya koyulan bütün maliyetler uzun dönemli kabul edilmektedir. Ölçek ekonomilerinin oluşumunun en önemli nedenlerinden biri, bankaların yetişmiş işgücünü kullanarak çok daha verimli çalışma şartlarını meydana getirmesidir. Bu nedenle, bankalar çok düşük bir ek maliyete katlanarak, ölçek ekonomilerinin meydana gelmesini temin edebilirler. Özellikle bankalar, teknolojik gelişmeleri, üretimlerine uyarlayarak başlangıçta belirli batık maliyete katlanmakta, ancak sonraki dönemde ölçek ekonomisinin ortaya çıkmasını sağlayabilmektedirler. Genel itibariyle kapsam ekonomilerinin kaynakları, ölçek ekonomilerinin oluşumuyla benzerlik taşımaktadır. Bilhassa, işgücünün beşeri sermayesinin yükselmesiyle teknolojiye gelişme ve bilgi akışkanlığında meydana gelen artış ve ülke içerisindeki bölgeler arasında kültürel ve iktisadi ayrımların ortadan kaldırılması bankaların kapsam ekonomilerini ortaya koymalarına kaynaklık eden işlerin başında yer almaktadır (Çolak, 2005, s.247).

Kısa dönemde değiştirilemeyen faktörler de dâhil olmak kaydıyla, üretime katılan bütün faktörlerin değiştirilebildiği dönem, uzun dönemdir. Söz konusu bu dönemin uzunluğu, üretim miktarını artırmak/azaltmak veya üretim tesis ölçeğinin değiştirilmesi için gerekli süre kadardır. Eğer üretim faktörleri artış oranı ile üretimdeki artış oranı aynı ise, *ölçeğe göre sabit getiri* söz konusudur. Bu durum gerçekleştiğinde üretim, küçük veya büyük ölçekli birimle yapıldığında, verimlilikte bir değişim yaşanmamaktadır. Üretim artış oranı, üretim faktörleri artış oranından daha büyük ise, *ölçeğe göre artan getiri* söz konusudur. Üretim ölçeği büyüdükçe, üretimdeki artış da devam ettiğinden, firma için söz konusu bu durum büyük avantaj sağlamaktadır. Bazen, firmanın üretim tesisi belirli bir ölçeğin üzerine çıktıktan sonra, ölçeğe göre artan getiri, yerini *ölçeğe göre azalan getiriye* bırakır ve belirli bir üretim tesis ölçeğinden sonra üretimde üretim faktörleri artış oranından daha az bir oranda artış sağlanır (Dinler, 2000, s.141).

Firma uzun dönemde tüm girdilerini aynı oranda arttırdığında çıktı da aynı oranda artış gösterirse, firmanın üretim fonksiyonu birinci dereceden homojendir ve

ölçeğe sabit getiri geçerlidir. Ölçeğe göre sabit getiri durumunda firmanın uzun dönem ortalama maliyeti ölçek değişimlerinden etkilenmeden kalır. Uzun dönem marjinal maliyet de ölçekteki büyümenin uzun dönem toplam maliyetlere yaptığı ilavedir. Ölçeğe göre sabit getiri durumunda, ölçekteki her büyüme toplam maliyetlerde de aynı oranda bir artış sağlamakta ve uzun dönem marjinal maliyet ölçek değişimlerinden etkilenmemektedir. *Ölçeğe göre artan getiri* durumunda tüm girdiler aynı oranda arttırıldığında ürün daha büyük bir oranda artış göstermektedir. Uzun dönemde artan maliyetler ölçeğe göre azalan getirinin bir sonucudur. Firma tüm girdilerini belirli bir oranda arttırdığında çıktısı daha düşük bir oranda artıyorsa *ölçeğe göre azalan getiri* söz konusu demektir. Firmanın ölçeğinin genişlediği bir durumda teknolojik etkinliği giderek azalır ve ortalama maliyetleri yükselir (Şahin, 2006, s.160-163).

1.2.6. Ödeme Sistemlerinin Etkinliğini Arttırmak

Ödeme sistemleri, iktisadi sistemler içerisinde mal ve hizmetlerin birbiri yerine geçişinin sağlanmasını kolaylaştıran araçları, kurumsal ve teşkilatlandırılmış bir yapıyı, işletim süreçlerini ve iletişim ağını ele almaktadır. Teknolojinin daha iyi bir seviyeye ulaşması ile birlikte bankalar da gelişimini ilerletmiş, bu da ödeme sistemlerinde mühim değişimleri beraberinde getirmiştir. Küreselleşme ve finansal işlemlerdeki serbestleşme ile birlikte ticari ve finansal faaliyetlerin hızlanması yurt içi ve yurt dışı ödeme işlemlerinde bir artış sağlarken bu artış, ödemelerin gerçekleşmesine altyapı oluşturan ödeme sistemlerinin de önemini artırmıştır. Ödeme sistemlerinin öneminde, finansal sektörde almış oldukları rollerin büyük etkisi bulunmaktadır. Ödeme sistemlerinin amaçları, bankalararası fon aktarımlarında etkinlik sağlanması, verimlilik sağlanması, ödeme riskinin en aza indirmesi, fon yönetiminde kolaylık sağlanması ve bankacılık sistemine yeni hizmetler sunma fırsatı vermesi şeklinde sıralanabilir. (TCMB, 2014)

1.2.7. Dış Ticareti Fonlamak ve İhracatı Teşvik Etmek

Bir dış ticaret işleminde ortaya çıkan en önemli sorunlar içerisinde, ithalatçı ve ihracatçı arasında oluşan güven problemi yer almaktadır. Yabancı ülkedeki karşı tarafa güvenememe problemi, dış ticarete bir bankanın aracılık etmesiyle giderilebilir. Bankaya duyulan güven, bireysel ithalatçı ve ihracatçıya oranla daha güvenilirdir. Banka ihracatçıya, ithalatçının adına ödemedede bulunacağı güvencesi vererek, ihracatçının sözleşme koşullarına uygun davranarak malı gönderme garantisini ithalatçıya verir. Söz konusu bu yolla, ihracatçı malı göndermeyi güven içerisinde gerçekleştirirken, ithalatçıda ödemeyi kuşku duymadan gerçekleştirme imkânı sağlar. Bu bakımdan bankalar dış ticaretin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir (Seyidoğlu, 2013).

Bankalar; forfaiting, alıcı firma prefinansmanı, akreditif, peşin ödeme, banka teminatı ve belge karşılığı ödeme gibi uygulamalarla dış ticareti finanse ederek, firmaların ithalat ve ihracat işlemlerinin güvenilir, kolay ve daha hızlı olacak şekilde meydana gelmesine yardımcı olur. Söz konusu kredilendirme ve ödeme yöntemleriyle ulusal ve uluslararası ticarete artışa katkı sağlamaktadırlar (Ayanoglu vd., 2013, s.5).

1.3. BANKA TÜRLERİ

Banka, para, kredi ve sermaye konularını kapsayan her tür işlemleri yapan ve düzenleyen kamusal veya özel kişilerle işletmelerin bu alanlarda ihtiyaç duyduğu ihtiyaçlarını giderme faaliyetlerini gerçekleştirmeye çalışan ekonomik birimdir (Kaya, 2013, s.3-4).

Bankaların tarihi gelişimi eski çağlara dayanmaktadır. Mezopotamya’da Uruk kenti civarındaki **Kızıl Tapınak (MÖ 3400-3200)** bilinen en eski banka yapısıdır. Günümüze ulaşan en eski bankacılık yasaları Eshunanca Krallığı’na aittir ve faiz oranları kullanılarak kanunlarda yer alan 14. bölümde “borç olarak veren kişinin vermiş olduğu para 5 şekel aldığıında, 1 şekel gümüşe eş değerdedir” ifadesi bulunmaktadır. Hammurabi yasalarında bankacılığa dair bilgiler yer almaktadır. Babil uygarlığına ait olan belgeler de kil levhalarının bazılarının üzerinde kredi işlemleri ile ilgili senetlere ulaşılmış ve bu levhalar birden fazla olacak şekilde

yazılıp pişirildikten sonra bir nüshası mabette veya kentin arşivlerin de saklanırken, diğer nüsha ilgililere teslim edilir. Ayrıca arazi ipoteği ve kefaletle borç verme işlemlerine de rastlanmıştır. Mısır'da ise bankacılığın gelişimi Büyük İskender'in MÖ IV. yüzyılda burayı işgal etmesinden sonra karşımıza çıkmaktadır. Bileşik faizi yasaklayan hükümler eski Mısır'da yer almakla birlikte Baltamyus zamanında (MÖ 127-51) bankacılık, devletin tekeline geçmiştir ve bu ise özel bankaların kaldırılması demektir. Ancak Romalıların işgaliyle birlikte özel bankalar yeniden karşımıza çıkmıştır. Eski Atina ve Roma'nın ilk bankaları sarraflıktan kar sağlayan kişilerden oluşmaktaydı ve denetim altında bulunan bankalar çeşitli defterler tutup bunları ibraz etmekle yükümlüydü. Roma'nın politik yönden bütünleyici olması ticari merkez olmasını da beraberinde getirdiğinden bankaların iş alanlarını genişletmiş MÖ III. yüzyıldan itibaren para sistemi düzenlemeleriyle beraber içte ve dışta ticari işlemler de bir ilerleme yaşanmıştır. Haçlı seferleri sırasında gelişimine devam eden bankacılık yeni deniz yollarının keşfedilmesiyle beraber ticaretin evrenselleşmesi daha fazla genişlemiş İtalyan kentlerinde önemli bir aşamaya ulaşmıştır.

Modern anlamda bankacılık faaliyetinde bulunan ilk banka 1609 yılında kurulan *Amsterdamsche Bank (Amsterdam Bankası)*'dir. İlk olarak 15 ve 16. yüzyıllarda sarraf dükkânları ve kasaların gelişim göstermesiyle bankacılık diğer ülkelerdeki gibi gelişim göstermiş ve 17.yüzyılın başlarıyla birlikte günümüz bankacılık ortaya çıkmıştır (Boyacıoğlu ve Takan, 2013, s.2-3).Bankalar ilgili literatürde merkez (emisyon) bankaları, yatırım bankaları, kalkınma bankaları, katılım bankaları ve ticari (mevduat) bankalar olarak sınıflandırılmaktadır.

1.3.1. Merkez (Emisyon) Bankaları

Merkez bankaları, çoğunlukla kar amacı gütmeyen, ekonominin gelişiminin sağlanması için bankalara ve para piyasalarına farklı şekillerde etkide bulunan bankalar olarak tanımlanmaktadır. Bankaların merkez bankası kimliğini kazanmaları kâğıt para ihracının düzenlenmesi gerekliliği ve devletin kısa vadeli krediye ihtiyaç duyması ile başlamıştır. Merkez bankalarının temel olarak gelişimi ise 20.yy'dan itibaren başlamıştır. 1.Dünya savaşının yaratmış olduğu finansman ihtiyacına bağlı olarak savaşın getirdiği yüksek enflasyon ve savaş sonrasında ekonomide meydana gelen hızlı ilerleme merkez bankalarına olan ihtiyacı da

beraberinde getirmiştir. 1920’de Brüksel’de toplanan Milletlerarası maliye konferansında alınan kararlarda siyasal ve ekonomik sistemleri her ne olursa olsun parasal yapıyı düzenleme ve parasal işlemleri yürütmek amacıyla hemen hemen tüm ülkelerde merkez bankası kurulmuştur (Yurttadur, 2013, s.89).

Merkez Bankaları, “Reeskont”, “Emisyon” ve “İhraç” bankaları olarak da ifade edilmektedir. Ülkenin kredi ve para politikalarını yöneten bir merkez konumunda bulduklarından çoğunlukla *merkez bankası* olarak adlandırılırlar. Merkez bankası olarak adlandırılan bankaların temel yetki ve görevleri; faiz hadlerini ayarlamak, banknot ve kâğıt para çıkarmak, para piyasasını ve genel kredi hacmini düzenlemek, Hazineye avans vermek, Hazinesinin veznedarlığını yapmak, Hazine adına devlet iç borçlanma senedi ihalelerini fiilen gerçekleştirmek, döviz satım ve alımını düzenlemek, öteki bankaların geçici likidite sıkıntılarını, bunları çeşitli şekilde finanse ederek gidermektir. Söz konusu görevleri yerine getiren bankalar her ülkede genellikle tek bir bankadır (Ayanoğlu vd., 2013, s.8).

Merkez bankalarının en önemli görevleri arasında enflasyonla mücadele, paranın içeride ve dışarıda değerini korumak ve fiyat istikrarını sağlamak yer almaktadır. Söz konusu bu görevleri yerine getirirken hükümetlerle iş birliği yapmak zorundadır. Merkez bankası bağımsızlığından genel olarak, merkez bankasının para politikasıyla ilgili kararlarının alınması ve uygulanmasında merkez bankasının doğrudan politik baskılardan sıyrılabilmek kabiliyeti ifade edilmektedir. Başka bir ifadeyle, hükümet ile banka ilişkisinin düzey ve şeklinin iması merkez bankası bağımsızlığını ifade eder. Merkez bankası bağımsızlığı amaç ve araç bağımsızlığı şeklinde sınıflandırılmaktadır. Amaç bağımsızlığı, merkez bankasının hükümetin etkisi olmadan para politikasının nihai amacını tek başına yerine getirmesi şeklinde ifade edilmektedir. Araç bağımsızlığı, merkez bankasının para politikasının nihai amacına ulaşabilmek için uyguladığı politikayı ve kullanacağı araçları herhangi bir kurumun ve hükümetin müdahalesi veya onayı olmadan özgür bir şekilde seçmesidir (Boyacıoğlu ve Takan, 2013, s.25).

1.3.2. Yatırım Bankaları

Yatırım bankaları, fon gereksiniminde olanlar ve tasarruf sahipleri arasında fon alışverişini gerçekleştirmek maksadıyla kurulurlar. Tümüyle aracı konumda olan yatırım bankaları, mevduat kabul etmezler ve ellerinde bulunan fonları yatırımda değerlendirmezler. Bu araçlar, pazarlanacak olan menkul kıymetlerin rasyonel seçimini gerçekleştirmek, finansal kıymeti çıkaran ortaklığa, danışmanlık hizmeti vermek, bir işletmenin finansal kıymet çıkarılması yoluyla gerekli fonu sağlamaya çalışması ve bundan sağlayacağı fonun işletmesinin satışını garanti etmek işlevlerini yerine getirirler. Bir finansal kıymetin pazarlanmasını yatırım bankaları kendileri yapabilecekleri gibi bunun satış garantisinin sorumluluğunu diğer yatırım bankaları arasında paylaşabilirler ve diğer aracı kuruluşlarla beraber finansal kıymetlerin satışını gerçekleştirebilirler (Yıldırım vd., 1999, s.67).

Yatırım bankaları genellikle sermaye piyasalarının gelişmiş olduğu ülkelerde ortaya çıkar, yatırım bankaların da karlılık ön planda yer alır, yatırım bankaları doğrudan işletmelere kredi vermemekle birlikte onların hisse senedi veya tahvil çıkarmak yoluyla sermaye piyasasından uzun vadeli kaynak almalarını kolaylaştırır. Yatırım bankalarının işlevleri genel olarak işletme ağırlıklıdır, yatırım bankaları yoluyla aktarılan fonlar, sermaye piyasalarından elde edilmekte ve fon aktarımları serbest piyasa şartlarında yerine getirilmektedir (Şakar vd., 1997, s.184).

Tasarrufları yatırımlara yönlendirmek, yüklenim, konsorsiyum ve danışmanlık hizmetleri vermek, yatırım bankalarının başlıca fonksiyonlarını oluşturmaktadır (Boyacıoğlu ve Takan, 2013, s.62).

Tasarrufları Yatırımlara Yönlendirmek: Yatırım bankalarının en temel fonksiyonu sermaye birikimine katkı sağlamaktır ve özel firmalar ile kamu kuruluşları arasındaki faaliyetlerin genişlemesi, ekonomik büyümenin gerçekleştirilebilmesi için gerekli fonların tasarruf sahiplerinden sağlanmasında, tasarrufları yatırımlara yönelterek sermaye birikiminin hızlanmasına katkı sağlamaktır. Yatırım bankaları sermaye piyasaları aracılığı ile tasarrufları yatırımlara yöneltir, banka burada yatırımcı ve tasarruf sahibi arasında aracılık yapar.

Yüklenim: Yatırım bankalarının herhangi bir şirketin finansman ihtiyacını karşılamak üzere, ihraç edecekleri menkul kıymetleri belirlenen fiyat üzerinden satma yükümlüğünde bulunurlar.

Konsorsiyum: Firmaların menkul kıymet ihraçları büyük olduğunda, sadece bir tane yatırım bankası riskin tümünü karşılamayabilir. Böyle bir durumla karşılaşıldığında, diğer yatırım bankalarıyla iş birliği sağlanarak riskin dağıtılması maksadıyla bir satın alma grubu yani konsorsiyum oluşturulur.

Danışmanlık hizmeti sunmak: Tasarruf sahiplerini yatırımda bulunacakları menkul kıymetler hakkındaki konularda bilgilendirme; işletmelere, çıkarılacak menkul kıymetin miktarı, ihraç şekli ve türü gibi konularda tavsiyelerde bulunurlar. Müşterilerin ilgisini çekecek yeni çıkarılmış menkul kıymetlerin analizini yaparlar ve müşterilerine periyodik olarak gönderdikleri menkul kıymetler listesini müşterilerin yararına olduğunu düşündükleri değişiklikler ile ilgili tavsiyelerde bulunurlar.

Yatırım bankaları firmalara, ticari bankalardan orta ve uzun vadeli kredi oluşturarak yardım sağlamak, firmalar arası ele geçirme, birleşme ve devir alma işlemlerinde öneri ve yardım sağlama ve son olarak halka açık olmayan anonim şirketlerin menkul kıymetler borsasına kote olmayan hisse senetlerini değerlemek şeklinde de hizmetler sunmaktadırlar (Boyacıoğlu ve Takan, 2013, s.62-65).

1.3.3. Kalkınma Bankaları

Kalkınma bankaları genellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde yatırım sermayesinde meydana gelen açığı gidermek, teknik yardım ve alt yapı sağlamak, girişimcileri teşvik etmek, bu ülkelerdeki sanayileşme sürecini hızlandırmak maksadıyla ortaya çıkmıştır. Mevduat toplama izinleri bulunmamaktadır. Fon kaynakları tahvil ihracı ile sağlamış oldukları kaynaklar, uluslararası finans kurumlarından ve hükümetlerin sağlamış oldukları kaynaklardan meydana gelmektedir (Selçuk, 2016, s.182-183).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde, kalkınma bankalarının başlıca kuruluş nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Afşar ve Afşar, 2010, s.405):

- Az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde meydana gelen sermaye yetersizliği sorununun oluşması,
- Deneyim yetersizliği ve teknik bilgi sorunu ile girişimci sayısının eksik olması, az gelişmiş ekonomilerde sanayi sektörünün gelişmesini sınırlandıran en önemli etkenlerden oluşu,
- Ekonomik yapı içerisinde pay sahipliği ile bu doğrultudaki sermayenin yaygınlaştırılmasının amaçlanması,
- Tasarrufların sanayi işletmelerine aktararak ve kaynak dağılımında etkinlik sağlanarak bu ihtiyaçların giderilmeye çalışılması amaçlanmaktadır.

Kalkınma bankaları hem borç verme yoluyla hem de herhangi bir girişime ortaklıkta bulunarak veya bu iki faktörü birleştirerek fon temininde bulunabilir. Bu sayede kaynakların etkin kullanımına katkıda bulunarak yatırımlara orta ve uzun vadeli yurtiçi fon sağlama fonksiyonunu yerine getirebilirler. Sermaye piyasasını teşvik etme fonksiyonu, yatırım yapmak isteyenlere kendi hisse senedi ve tahvillerini satarak menkul kıymet piyasasına katkı sağlayıp, portföy oluşturup menkul kıymet alış verişi işlemlerinde artış sağlar. Ekonomik kalkınma planlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunarak, girişimleri, girişimcileri ve kalkınmayı destekleme fonksiyonu ile küçük işletmelerin desteklenmesi fonksiyonunu yerine getirmektedirler (Coşkun,2010,s.109).

1.3.4.Katılım Bankaları

Faizsiz finansal kurumlar, İslami bankacılık olarak da isimlendirilen bu bankacılık türü, tasarruf sahiplerinin faiz üzerine dini hassasiyetleri çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Bu bankacılık türü İslami ilkeleri göz önünde bulundurarak bankacılık işlevlerini uygulamaya koyarken aynı zamanda tasarruf sahiplerinin ellerinde bulundurmuş oldukları fonları, faizi göz ardı ederek kar zarar ortaklığı temeline dayandıran bir bankacılık türüdür (Selçuk, 2016, s.183).

Katılım bankacılığının tarihsel süreci incelendiğinde, modern anlamda katılım bankacılığı ihtiyacının 20.yüzyılda İslam ülkelerinde başlayan sanayileşmede hareketlenme ve 1970’li yıllarda petrol fiyatlarında ortaya çıkan artışla ortaya çıktığı görülmektedir. Sanayileşmeden önce kişilerin bireysel tasarrufları ticaret sahiplerinin

ellerinde kar-zarar birlikteliği temeline göre değerlendirilmekteydi; ancak sanayileşmeyle beraber büyük yatırım projelerinin finansmanını sağlamak için kişisel tasarrufları gerçekleştirebilecek bir bankanın varlığına gereksinim duyulmuştur (Yeşilyaprak, 2012, s.8-9).

Borç alma (mevduatları toplama), borç verme (kredi açma, ticari senetleri iskontoya kabul etme) ve kaydi para yaratma gibi işlevleri olan katılım bankaları bu doğrultuda ticari bankalar ile benzerlik göstermektedirler. Fakat söz konusu işlevleri yerine getirirken veya herhangi bir işlemde bulunurken faizi referans almayarak farklılık yaratmaktadırlar. Katılım bankaları İslam ilkelerinin ekonomiye uyarlanması, sosyo-ekonomik amaçlara erişebilmeyi kolaylaştırma yolunda tasarrufları doğrudan yatırımlara yönlendirerek istihdam oluşturma, dengeli bir finans sistemi kurma, İslami ilkeler doğrultusunda bankacılık hizmetleri verme amaçlarına sahiptirler (Boyacıoğlu ve Takan, 2013, s.13).

1.3.5. Ticari (Mevduat) Bankalar

Ticari bankalar en yaygın bankacılık türünü oluştururlar, mevduat toplayıp kredi verirler ve faaliyetleri ile kaydi para yaratırlar (Erdal ve Pınar, 2011, s.287).

Ekonomide fon arz edenlerden fon talep edenlere en uygun şekilde fonların aktarılması temel işleviyle birlikte, çoğunlukla 1 yıldan daha kısa bir vadede mevduat şeklinde toplamış oldukları fonları ticari ve şahsi ihtiyaçların finansmanında kullanılan gayri nakdi ve nakdi kredilerle birlikte, çeşitli bankacılık hizmetleri sunan, bütün bunlarla birlikte masraf, faiz, komisyon ve bankacılık sisteminin en büyük kısmını ortaya koyan bankalar olarak adlandırılmaktadır (Yazıcı, 2011, s.43).

Ticari bankalar mevduat sahiplerine anlık satın alma gücü oluştururlar, kredi kartları, çekler, otomatik ödeme kartları gibi elektronik transfer araçlarına dayalı hizmetler verirler. Bankalar, ticari maksatlı ticari krediler ve kişisel ihtiyaçlara yönelik tüketici kredileri verirken aynı zamanda, banka dışındaki finansal piyasalarda oluşabilecek likidite krizi sırasında kredi oluştururlar. Örneğin, hisse senedi piyasası düşerken bir hisse senedi yatırımcısı nakde ihtiyaç duyduğunda, zarar etmemek için hisse senetlerini satmak istemeyecektir. Ekonomik birimler

tasarruflarını, mevduat şeklinde bir bankada muhafaza ettiklerinde, arzu ettikleri güvene kavuşurken aynı zamanda makul bir getiri de elde etme şansı yakalamış olmaktadır (Selçuk ve Tunay, 2014, s.8).

1.4. ORTA VE DOĞU AVRUPA GEÇİŞ EKONOMİLERİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

Merkezi planlamadan serbest piyasaya geçen ekonomiler geçiş ekonomisi (transitioneconomy) olarak adlandırılmaktadır. Komünizmin 1980'lerin sonunda çökmesiyle birlikte Sovyetler Birliği ve müttefikleri merkezi planlamadan serbest piyasaya geçmeye başlamışlardır. Geçiş ekonomileri genellikle aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır (IMF, 2000):

- **Orta ve Doğu Avrupa:** Arnavutluk, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Hırvatistan, Macaristan, Makedonya, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya

- **Baltık ülkeleri:** Estonya, Letonya, Litvanya

- **Bağımsız devletler topluluğu ve diğer ülkeler:** Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna, Özbekistan, Çin, Kamboçya, Laos, Vietnam

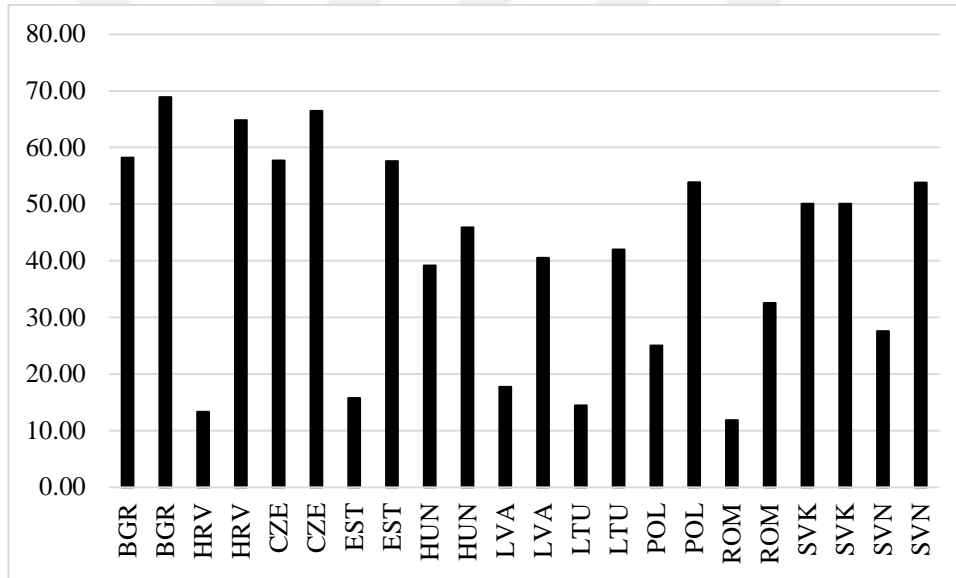
Orta ve Doğu Avrupa Birliği (AB) geçiş ekonomileri, Komünist Blok'un çökmesi ile birlikte 1980'li yılların sonu ve 1990'lı yılların başlarında merkezi planlı ekonomilerden, piyasa ekonomisine geçmişlerdir. Söz konusu ülkeler piyasa ekonomisine geçiş ve AB ile bütünleşme sürecinde sosyal, kurumsal ve ekonomik bir dönüşüm yaşamışlardır. Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Slovakya ve Slovenya 2004 yılında, Romanya ve Bulgaristan 2007 yılında, Hırvatistan ise 2012 yılında AB üyesi olmuşlardır. AB ile üyelik sürecinin önemli kriterlerinden birisi de işleyen bir piyasa ekonomisidir. Dolayısıyla bu ülkeler piyasa ekonomisine geçişte önemli reformlar yapmışlardır.

Bu ülkelerde bankacılık sektörüne yönelik bankacılık krizlerinin de etkisiyle iki başlıca reform dalgası yapılmıştır. Birinci bankacılık reformu piyasaya yönelik bir ekonomi oluşturulmasına katkı sağlarken, ikinci bankacılık reformu dalgası sözleşme ve mülkiyet haklarının güçlendirilmesine katkı sağlamıştır. Birinci bankacılık

reformu ile merkezi kredi ve nakit planları kaldırılmış, fiyatların serbestleştirilmesi ve iki kademeli bir bankacılık sistemi oluşturulmuştur. Bankacılık krizlerinin de etkisiyle ikinci bankacılık reformunda düzenleyici ve denetleyici yapı sıkılaştırılmıştır (Barisitz, 2008).

Orta ve Doğu Avrupa geçiş ekonomilerinde bankacılık sektörünün 1994 ve 2015 yıllarındaki mevduatlarının GSYH'ye oranları Grafik 1'de verilmiştir. Grafikten de görüldüğü üzere hemen hemen tüm ülkelerde bankacılık sisteminde genişleme olmuştur. Bununla birlikte en büyük genişleme sırasıyla %385 ve %266 ile Hırvatistan ve Estonya'da olmuştur.

Grafik 1:Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri Bankacılık Sektöründe Mevduatın (GSYH'ye Oranı %)(1994 ve 2015 yılı)

Kaynak: World Bank, 2018a

1.5. FİNANS SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİNİN EKONOMİK ETKİLERİ

Bankalar işlevlerini yerine getirirken, aynı zamanda ekonomik büyüme, girişimcilik, kayıt dışı ekonomi, vergi gelirleri, gelir eşitsizliği ve yoksulluk gibi çok sayıda ekonomik değişkeni de doğrudan ve dolaylı olarak etkilerler. Bu kısımda bankacılık sektörünün başlıca ekonomik değişkenler üzerindeki etkisini inceleyeceğiz. Bu kısım boyunca finansal gelişme ile aynı zamanda bankacılık sektöründeki gelişme de kastedilmektedir.

1.5.1. Finans Sektörünün Gelişimi ve Ekonomik Büyüme

Bankalar, fonları mobilize etme, riski çeşitlendirme, tasarrufları tahsis etme, yöneticilerin fon tahsislerini izleme, mal ve hizmet mübadelesini kolaylaştırma hizmetleri ile ekonomik büyümenin temel belirleyicileri sermaye birikimi ve teknolojik gelişmeyi destekler ve böylece ekonomik büyümeyi desteklerler (Petkovski ve Kjosevski, 2014).

Çok sayıda ampirik çalışma yukarıda belirtilen teorik görüşü destekler bulgular elde etmiştir. Bu kısımda özellikle son yıllarda bu ilişkiyi araştırmış çalışmaların bulgularına yer verilecektir. Petkovski ve Kjosevski (2014), dinamik panel regresyon analizini kullanarak 1991-2011 döneminde 16 Orta ve Güney Doğu Avrupa'nın geçiş ekonomisinde bankacılık sektörünün ekonomik büyümeyi etkileyip etkilemediğini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda özel sektöre sağlanan kredi ve faiz marjı ile ekonomik büyüme arasında negatif, para benzeri oranı ile ekonomik büyüme arasında ise pozitif bir ilişki olduğunu belirlemişlerdir. Tripathy ve Pradhan (2014), 1960-2011 arası dönemde Hindistan'da bankacılık sektörünün gelişimi ile ekonomik büyüme arasındaki kısa ve uzun dönemli etkileşimi araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda bankacılık sektörünün gelişiminin ekonomik büyümeyi pozitif etkilediğini belirlemişlerdir. Obradović ve Grbić (2015), Toda-Yamamoto nedensellik testini kullanarak 2004-2011 döneminde Sırbistan'da bankacılık sektörünün finansal aracılığının gelişimi ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini analiz etmişlerdir. Çalışmaları sonucunda bankacılık sektörünün gelişiminden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik olduğunu tespit etmişlerdir.

Ahmed ve Bashir (2016), regresyon analizini kullanarak Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü ülkelerinde 1980-2013 döneminde bankacılık sektörünün gelişimi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Çalışmaları sonucunda bankacılık sektörünün gelişiminin ekonomik büyümeyi pozitif etkilediğini belirlemişlerdir. Diğer yandan Puryan (2017), Granger nedensellik testini kullanarak 1988-2012 döneminde seçilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde bankacılık sektörünün gelişimi ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini incelemiştir. Çalışması sonucunda bankacılık sektörünün gelişiminden ekonomik

büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu belirlemiştir. Puatwoe ve Piabuo (2017), ARDL yaklaşımına dayalı eşbütünleşme testini kullanarak Kamerun'dan bankacılık sektörünün gelişmişlik düzeyinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz etmiştir. Çalışmaları sonucunda bankacılık sektörünün gelişmişlik düzeyinin ekonomik büyümeyi pozitif etkilediğini belirlemiştir.

Bongini vd. (2017), regresyon analizini kullanarak 1995-2014 döneminde Orta, Doğu ve Güney Doğu Avrupa ülkelerinde finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda bankacılık sektörünün gelişiminin ekonomik büyümeyi pozitif etkilediğini, yabancı bankaların da yerel piyasaları olumlu etkileyerek ekonomik büyümeyi beslediklerini tespit etmişlerdir. Son olarak Tongurai ve Vithessonthi (2018), regresyon analizini kullanarak 1960-2016 döneminde dünyada bankacılık sektörünün ekonomik yapı ve büyüme üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda bankacılık sektörünün gelişiminin tarım sektörünün gelişimini negatif etkilediğini, ancak sanayi sektörünün gelişimi üzerinde etkisi olmadığını belirlemiştir.

1.5.2. Finans Sektörünün Gelişimi ve Yurtiçi Tasarruflar

Tasarruflar yatırım ve ekonomik büyümenin önemli bileşenlerinden biridir. Bu nedenle bütün ülkeler yurtiçi tasarruf oranını artırmak için çeşitli politikalar uygulamakta ve önlemler almaktadır. Yurtiçi tasarrufların belirleyicilerini araştıran çalışmalarda ekonomik büyüme, gelir artışı, makroekonomik istikrar, reel faiz oranları, finansal sektörün gelişimi, finansal kurumlara erişim ve yaşam beklentisi, doğurganlık oranı ve yaşlılara bağımlılık oranı gibi demografik değişkenlerin tasarrufların önemli bileşenlerinden birisi olduğunu ortaya çıkarmıştır (Bayar, 2017). Teorik olarak finansal sektörün gelişimi finansal aracılığın etkinliğini artırarak ve bireysel tercihler ile uyumlu daha fazla alternatif tasarruf aracı sağlayarak ulusal tasarrufların artmasına katkı sağlayabilir (Bkz. McKinnon, 1973; Shaw, 1973; ve Schmidt-Hebbel ve Serven, 2002).

Finansal sektörün gelişiminin tasarruflar üzerindeki etkisine yönelik çok sayıda çalışma yapılmış ve bu çalışmalarda finansal sektördeki gelişimin genellikle ulusal tasarrufları pozitif etkilediği belirlenmiştir (Bkz. Odhiambo, 2008; Sahoo ve Dash,

2013; Bayar, 2014; Kapingura ve Alagidede, 2016; Bayar, 2017; Azimova ve Mollaahmetoglu, 2017).

Odhiambo (2008), zaman serisi analizi kullanarak 1968-2001 döneminde Tanzanya'da finansal sektörün derinleşmesi ile yurtiçi tasarruflar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışması sonucunda finansal derinleşmenin yurtiçi tasarrufları pozitif etkilediğini belirlemiştir. Park ve Shin (2009), panel regresyon analizini kullanarak 1965-2004 döneminde 137 ülkede finansal gelişme ile yurtiçi tasarruflar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmaları sonucunda finansal gelişmenin yurtiçi tasarrufları pozitif etkilediğini belirlemiştir.

Sahoo ve Dash (2013), panel eşbütünleşme ve nedensellik testini kullanarak 1975-2010 döneminde beş Güney Asya ülkesi (Bangladeş, Hindistan, Nepal, Pakistan ve Sri Lanka)'nde finansal gelişme ile tasarruflar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmaları sonucunda finansal sektördeki gelişmenin toplam ve özel tasarrufları pozitif etkilediğini belirlemiştir. Diğer yandan Bayar (2014) panel regresyon analizini kullanarak 1992-2011 döneminde yükselen Asya piyasalarında finansal gelişmenin ulusal tasarruflar üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışma sonucunda finansal gelişmenin ulusal tasarruflar üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu belirlemiştir. Rahmanov (2015), Pedroni eşbütünleşme testini kullanarak 1999-2013 döneminde 11 yükselen Doğu Avrupa ülkesinde bankacılık sektörünün gelişimi ile hanehalkı tasarrufu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışması sonucunda bankacılık sektörünün gelişiminin hanehalkı tasarruflarını pozitif etkilediğini belirlemiştir.

Kapingura ve Alagidede (2016), zaman serisi analizi kullanarak 1980-2012 döneminde Güney Afrika'da finansal sektörün gelişimi ile tasarruflar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmaları sonucunda finansal sektörün gelişiminin, tasarrufların birikimini kolaylaştırdığını belirlemiştir. Diğer yandan Bayar (2017a) Hacker ve Hatemi-J. (2006), bootstrap nedensellik testini kullanarak 1961-2015 döneminde yurtiçi tasarruflar, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki etkileşimi incelemiştir ve çalışma sonucunda finansal sektörün gelişiminden yurtiçi tasarruflara doğru tek yönlü nedensellik, ekonomik büyüme ile yurtiçi tasarruflar arasında da iki yönlü nedensellik olduğunu belirlemiştir. Azimova ve

Mollaahmetoglu (2017), panel veri analizini kullanarak 2005-2014 döneminde 20 üst orta ve yüksek gelirli ülke grubunda finansal hizmetlerin tasarruflar üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda finansal yeniliklerin tasarrufları artırdığını belirlemişlerdir.

1.5.3. Finans Sektörünün Gelişimi ve Girişimcilik

Finansal sektör, girişimcilere alternatif finansman olanakları sağlayarak ve asimetric bilgiden kaynaklanan sorunları azaltarak girişimciliği pozitif olarak etkileyebilme potansiyeline sahiptir. Az sayıda çalışma finansal gelişmenin girişimcilik üzerindeki etkisini araştırmış ve bu çalışmalar finansal gelişmenin girişimciliği pozitif etkilediği sonucuna ulaşmışlardır (Bkz.Llussá, 2009; Kar ve Özsahin, 2016; Wujung ve Fonchamnyo, 2016).

Llussá (2009), regresyon analizini kullanarak 41 gelişmekte olan ve gelişmiş ülkede finansal sektör gelişiminin girişimcilik faaliyeti üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışması sonucunda finansal gelişmenin girişimcilik faaliyetini pozitif etkilediğini belirlemiştir. Bir başka çalışmada Abubakar (2015), finansal okuryazarlık ile finansal erişimin Afrika'da girişimcilik üzerindeki etkisini araştırmış ve çalışma sonucunda finansal erişim ve finansal okuryazarlıktaki sorunların, girişimciliğin gelişiminin önündeki başlıca engeller olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Bir başka çalışmada Kar ve Özsahin (2016), panel veri analizini kullanarak 2004-2009 döneminde 17 yükselen piyasa ekonomisinde finansal gelişme ile girişimcilik arasındaki etkileşimi incelemişlerdir.

Çalışmaları sonucunda finansal gelişmenin girişimciliği pozitif etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Diğer yandan Wujung ve Fonchamnyo (2016), regresyon analizini kullanarak 1980-2013 döneminde Kamerun'da finansal sektör gelişiminin girişimcilik üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda finansal gelişmenin farklı göstergelerinin girişimciliği pozitif etkilediğini belirlemişlerdir. Son olarak Fan ve Zhan (2017), finansal erişim ile girişimcilik arasındaki etkileşime yönelik teorik bir model geliştirmişler ve söz konusu modeli Çin'de 31 il ile 19 endüstriden 2005-2014 dönemi için elde ettiği veriler ile test etmiştir. Ampirik analiz sonucu finansal erişimin girişimciliği pozitif etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

1.5.4. Finans Sektörünün Gelişimi ve Kayıt Dışı Ekonomi

Finansal sektör daha iyi şartlarda ve vadelerde kredi sağlayarak, yatırım danışmanlığı ve kişilerin tercihlerine uyumlu farklı yatırım araçları sunarak ekonomik birimleri resmi ekonomiye çekebilir. Dolayısıyla finansal sektörün gelişimi işlemlerin vergilendirilmesi ve izlenmesini kolaylaştırarak kayıt dışı ekonominin büyüklüğünde düşüslere yol açabilir.

Bu kapsamda son yıllarda finansal sektörün kayıt dışı ekonomi üzerinde etkisine yönelik çok sayıda çalışma yapılmış ve çalışmaların büyük bölümünde finansal sektörün gelişiminin kayıt dışı büyüklüğünü azalttığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmalardan Gobbi ve Zizza (2007), 1997-2003 döneminde İtalya'da kredi piyasalarında finansal sektörün gelişimi ile kayıt dışı ekonomi arasındaki etkileşimi araştırmış ve finansal sektörün gelişiminin kayıt dışı ekonomi büyüklüğü üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını belirlemişlerdir. Buna karşın kayıt dışı ekonominin finansal sektörün gelişimini olumsuz etkilediğini tespit etmişlerdir. Diğer yandan Bose vd. (2012), regresyon analizini kullanarak 137 ülkeden oluşan bir panelde bankacılık sektörünün gelişiminin kayıt dışı ekonomi büyüklüğü üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda bankacılık sektörünün gelişiminin kayıt dışı ekonomi büyüklüğünü azalttığını tespit etmişlerdir.

Blackburn vd. (2012), vergi kaçırma ve finansal aracılıktan oluşan teorik bir model oluşturmuşlardır. Model düşük finansal sektör gelişimine sahip ekonomilerin göreceli olarak daha yüksek kayıt dışı ekonomi ve vergi kaçırma oranlarına sahip olduğunu önermektedir. Elgin ve Uras (2013), 1999-2007 döneminde 152 ülkeden oluşan bir panelde finansal sektör gelişimi ile kayıt dışı ekonomi arasındaki karşılıklı etkileşimi analiz etmişlerdir. Çalışmaları sonucunda bir yandan kayıt dışı ekonominin finansal sektörünün gelişimini etkilediği, diğer yandan yükselen kayıt dışı ekonominin ise finansal sektörün gelişimini azalttığını belirlemişlerdir. Capasso ve Jappelli (2013), finansal sektörün gelişimi ile kayıt dışı ekonomi arasındaki ilişkiye yönelik teorik bir model oluşturmuşlar ve söz konusu model finansal sektörün gelişiminin firmalarda daha ucuz finansman fırsatları sunarak kayıt dışı ekonomi büyüklüğü ve vergi kaçırmayı azaltabileceğini öngörmektedir. Aynı zamanda İtalya'ya ilişkin mikro ekonomik veriler kullanılarak söz konusu modelin

öngörülerinin geçerliliği test edilmiş ve ampirik analiz teorik modelin öngörülerini doğrulamıştır.

Bittencourt vd. (2014), de kayıt dışı ekonomi, finansal sektörün gelişimi ve enflasyon arasındaki etkileşime yönelik teorik bir model oluşturmuşlar ve model finansal sektörün gelişiminin kayıt dışı ekonomi büyüklüğünü azaltacağını önermektedir. Söz konusu modelin önermeleri 1980-2009 döneminde 150 ülkeden oluşan bir veri seti ile test edilmiş ve modelin öngörülerini destekler bulgulara ulaşılmıştır. Raj vd. (2014), regresyon analizini kullanarak 1994-2011 döneminde Hindistan'da bankacılık kaynaklarının yaygınlığı ile yeni firma kurulması arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Çalışmaları sonucunda yerel bankalarının varlığının, kayıt dışı ekonomideki işletme sayısını artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Berdiev ve Saunoris (2016), panel veri analizini kullanarak 161 ülkeden oluşan bir panelde 1960-2009 döneminde finansal sektörün gelişimi ile kayıt dışı ekonomi arasındaki etkileşimi incelemişlerdir. Çalışmaları sonucunda finansal sektörün gelişiminin kayıt dışı ekonomi büyüklüğünü azalttığı ve kayıt dışı ekonominin ise finansal sektörünün gelişimini engellediği bulgularına ulaşmışlardır. Diğer yandan Bayar ve Öztürk (2016), panel veri analizini kullanarak 2003-2014 döneminde AB geçiş ekonomilerinde finansal gelişme ile kayıt dışı ekonomi arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Çalışmaları sonucunda finansal gelişmenin uzun dönemde kayıt dışı ekonomiyi azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Din (2016), regresyon analizini kullanarak 1971-2013 döneminde Malezya'da finansal sektörün gelişimi ile kayıt dışı ekonomi büyüklüğü arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışması sonucunda finansal sektörün gelişiminin kayıt dışı ekonomiyi azalttığını belirlemiştir. Habibullah vd. (2016) da Malezya için benzer ilişkiyi incelemiş ve Din (2016) ile aynı bulgulara ulaşmıştır.

1.5.5. Finans Sektörünün Gelişimi ve Vergi Gelirleri

Finansal sistem; fon fazlasına ekonomik birimlerden fon açığı olan ekonomik birimlere fon transferi yapmak, fon arz ve talep edenler arasında aracılık yapmak, asimetrik bilgidan kaynaklanan ters seçim ve ahlaki tehlike sorunlarını azaltmak, risk yönetimi, likidite sağlamak, fonların ekonomideki etkin alanlara tahsis edilmesini sağlamak, mal ve hizmet değişimini kolaylaştırmak, tasarrufu artırmak gibi çok sayıda işlevi yerine getirmektedir (Gökdeniz vd., 2003, 109). Teorik olarak finansal sistem söz konusu işlevleri yerine getirirken vergi gelirlerini de etkileyebilme potansiyeline sahiptir. Birinci olarak finans sektöründeki genişleme, sektörde vergilendirilebilir ekonomik faaliyetlerin artmasına neden olarak sektörden elde edilen vergi gelirlerini artırabilir. İkinci olarak ekonomik büyümeyi pozitif etkileyerek ekonomik faaliyetin artması sonucu vergi gelirlerini yükseltebilir. (Masoud ve Hardaker, 2012). Üçüncü olarak finansal sektördeki gelişmeler, vergilerin izlenmesi ve toplanmasını kolaylaştırarak vergi gelirlerini etkileyebilir (Capasso ve Jappeli, 2013). Son olarak finansal gelişme, kayıt dışı ekonomiyi azaltarak vergi gelirlerini yükseltebilir (Mitra, 2014).

Finans sektöründeki gelişmelerin vergi gelirleri üzerindeki etkisine yönelik ilgili literatürde az sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda ağırlıklı olarak finans sektöründeki gelişmelerin vergi gelirlerini artırdığı belirlenmiştir (Bkz. Petrescu, 2013; Taha vd., 2013; Akçay vd., 2016; Bayar ve Şaşmaz, 2018).

Bu çalışmalardan Petrescu (2013), regresyon analizini kullanarak 72 ülkede finansal sektörün gelişimi ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışması sonucunda finansal sektör gelişiminin toplam vergi geliri ile gelir vergisini pozitif etkilediğini tespit etmiştir. Bununla birlikte finansal sektördeki gelişmelerin emlak, satış veya intikal vergileri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını belirlemiştir. Diğer yandan Blackburn vd. (2012), banka aracılığı ile vergi kaçırmayı dâhil ettikleri teorik modelde finansal sektör gelişimi ile kayıt dışı ekonomi arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Çalışmaları sonucunda finansal gelişme ile kayıt dışı ekonomi ve vergi kaçırma arasında negatif bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

Taha vd. (2013), ARDL'ye dayalı eşbütünleşme testini kullanarak 1997-2008 döneminde Malezya'da bankacılık ve bankacılık dışı kesimin gelişimi ile dolaysız vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmaları sonucunda finansal sektörün gelişiminin vergi gelirlerini pozitif etkilediğini, hisse senedi piyasasının gelişiminden dolaysız vergi gelirine doğru tek yönlü nedensellik olduğunu tespit etmişlerdir. Bir başka çalışmada Mitra (2014), dinamik bir genel denge modeli içerisinde finansal sektörünün gelişimi ile vergi politikalarının kayıtdışılık üzerindeki etkisini analiz etmiş ve finansal sektörün gelişiminin kayıtdışılığı azalttığını belirlemiştir.

Akçay vd. (2016), zaman serisi analizini kullanarak Türkiye'de 2006-2014 döneminde banka ve banka dışı finansal gelişme düzeyi ile dolaysız vergi geliri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda finansal gelişme ile dolaysız vergi gelirleri arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu, uzun dönemde bankacılık ile banka dışı finansal gelişmenin dolaysız vergi gelirlerinin nedeni olduğunu belirlemişlerdir. Akram (2016), zaman serisi analizini kullanarak 1975-2014 döneminde Pakistan'da finansal piyasaların vergi geliri yaratmadaki rolünü araştırmıştır. Çalışması sonucunda uzun dönemde banka şube sayısı ile piyasa kapitalizasyonunun vergi gelirini pozitif etkilediğini bulmuştur. Ayrıca özel sektöre verilen krediler ile vergi geliri arasında iki yönlü bir nedensellik olduğunu belirlemiştir. Bununla birlikte kısa dönemde sadece banka şube sayısı ile piyasa kapitalizasyonunun vergi geliri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu tespit etmiştir.

Bayar ve Karamelikli (2017), zaman serisi analizini kullanarak 2006-2016 döneminde bankacılık sektörü ile hisse senedi piyasasının gelişimi ve vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda hem bankacılık sektörünün gelişimi hem de hisse senedi piyasasının gelişiminin toplam vergi gelirlerini pozitif etkilediğini belirlemişlerdir. Son olarak Bayar ve Şaşmaz (2017), Westerlund-Durbin-Hausman (2008) eşbütünleşme testi ile Konya (2006) panel bootstrap Granger nedensellik testini kullanarak 2001-2016 döneminde İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkelerinde bankacılık sektörü ile hisse senedi piyasasının gelişimini içeren finansal gelişmenin toplam vergi gelirleri üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Sonuçlar bankacılık sektörü ile hisse senedi piyasasının gelişiminin toplam vergi

gelirleri üzerindeki etkisinin ülkeden ülkeye değiştiğini göstermektedir. Ayrıca nedensellik testi sonuçları, hem bankacılık sektörü hem de hisse senedi piyasasının gelişmişlik düzeyinden toplam vergi gelirlerine doğru tek yönlü nedensellik olduğunu göstermektedir.

Bayar ve Aytemiz (2017), zaman serisi analizini kullanarak Türkiye’de 1960-2009 döneminde finansal sektör gelişimi ile kayıt dışı ekonomi büyüklüğü arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmaları sonucunda finansal sektör gelişiminin uzun dönemde kayıt dışı ekonomi büyüklüğünü azalttığını belirlemişlerdir. Ayrıca nedensellik analizi sonucu finansal sektörün gelişiminden kayıt dışı ekonomi büyüklüğüne doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Rezazadeh ve Fattahi (2017), zaman serisi analizi kullanarak 1974-2013 döneminde İran’da finansal sektörün gelişiminin kayıt dışı ekonomi üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda finansal sektörün gelişiminin kayıt dışı ekonomi büyüklüğünü azalttığını belirlemişlerdir.

1.5.6. Finans Sektörünün Gelişimi, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği

Finansal sektör, daha iyi ekonomik koşullarda fon sağlayarak, fonların etkin tahsisine ve ekonomik büyümeye katkı sağlayarak yoksulluğun düşürülmesine destek olabilir. Bu kapsamda finansal sektörün gelişimi yoksulların finansal erişimlerini artırarak yoksulluğu etkileme olanağına sahiptir. Yoksulların fonlara erişiminin kolaylaştırılması, onların tüketimlerini ve refahlarını artırmalarını olanaklı kılar (Fowowe ve Abidoye, 2013). Ayrıca finansal sektörde müşteri sayısının artması finans kurumları arasındaki rekabeti artırır ve böylece daha iyi ekonomik oranlarda hizmet ve ürünler sağlanarak yoksulların yaşam kalitesini artırabilir (Beck vd., 2007). Finansal sektörün gelişmesi asimetrik bilgiden kaynaklanan ters seçim ve ahlaki tehlike sorunlarını azaltarak da ekonomik faaliyete katkı sağlayabilir. Finansal sektörün gelişimi aynı zamanda yoksulluğun azaltılmasına dolaylı olarak da katkı sağlayabilir. Finansal sektörün gelişmesi üretken yatırımlara fon sağlanmasına aracılık ederek ekonomik büyümeyi, dolayısıyla da yoksulluğu etkileyebilir.

Jalilian ve Kirkpatrick (2007), regresyon analizini kullanarak 1960-1995 döneminde 42 ülkeden oluşan bir panelde finansal gelişme ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Çalışmaları sonucunda belli bir kalkınma düzeyine kadar finansal sektördeki gelişmenin büyüme üzerinden yoksulluğu azalttığını belirlemişlerdir. Dandume (2014), ARDL yaklaşımını kullanarak 1970-2011 döneminde Nijerya'da finansal sektörün gelişimi ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucunda finansal sektör gelişiminin yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlamadığını belirlemiştir. Uddin vd. (2014), zaman serisi analizini kullanarak Bangladeş'te 1975-2011 döneminde finansal sektörün gelişimi ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda finansal gelişmenin yoksulluğu azalttığını, ancak etkinin lineer olmadığını belirlemişlerdir.

Donou-Adonsoua ve Sylwester (2016), panel veri analizini kullanarak 71 gelişmekte olan ülkeden oluşan bir panelde finansal sektörün gelişimi ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışmaları sonucunda bankacılık sektörünün gelişiminin yoksulluğu azalttığını belirlemişlerdir. Zahonogo (2016), dinamik regresyon analizini kullanarak 1980-2012 döneminde 42 Afrika ülkesinde finansal sektörünün gelişimi ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Analiz sonucunda finansal sektörün gelişimi ile yoksulluk arasındaki ilişkinin ters U şeklinde olduğunu tespit etmiştir. Bayar (2017b), panel veri analizini kullanarak 1993-2012 döneminde yükselen piyasa ekonomilerinde finansal sektör gelişimi ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışma sonucunda bankacılık sektörü ile hisse senedi piyasasının gelişiminin yoksulluğun düşürülmesine katkı sağladığını belirlemiştir.

Son olarak Inoue (2018), panel veri analizini kullanarak 120 gelişmekte ülkeden oluşan bir panelde 1980-2013 döneminde finansal gelişme ile işçi dövizlerinin yoksulluk üzerindeki etkisini analiz etmiştir. Çalışması sonucunda finansal gelişmenin yoksulluğu azalttığını belirlemiştir.

Finansal sektörün gelişmesi zengin insanlar kadar yoksul insanların da borçlanmalarını ve yatırımlarını finanse etmelerini olanaklı kılar. Böylece sermayenin özellikle mirasın servetle ilişkisiz olarak en etkin dağıtılmasını sağlar. Böylece gelir dağılımı eşitsizliğini azaltılmasına katkı sağlayabilir (Jauch ve Watzka, 2015).

Barugahara (2012), dinamik regresyon analizini kullanarak 1980-2009 döneminde 60 ölkelik bir panelde enflasyonun finansal gelişmenin gelir eşitsizliğini azaltma üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışması sonucunda finansal gelişmenin gelir eşitsizliğini azalttığını, fakat finansal gelişmeden elde edilen kazançların enflasyon ile azaldığını tespit etmiştir. Sehrawat ve Giri (2015), ARDL'ye dayalı eşbütünleşme testini kullanarak 1982-2012 döneminde finansal gelişme ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışması sonucunda finansal sektörün gelişiminin kısa ve uzun dönemde gelir eşitsizliğini yükselttiğini belirlemiştir.

Jauch ve Watzka (2016), panel veri analizini kullanarak gelişmiş ve gelişmekte olan 138 ülkeden oluşan bir panelde 1960-2008 döneminde finansal gelişme ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmaları sonucunda finansal gelişmenin gelir eşitsizliğini artırdığını belirlemiştir. Naceur ve Zhang (2016), 1961-2011 döneminde 143 ülkeden finansal gelişmenin bileşenleri (finansal erişim, etkinlik, istikrar ve liberalleşme) ile gelir dağılımı eşitsizliği arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmaları sonucunda gelir eşitsizliğinin dört boyutunun (finansal serbestleşme hariç) gelir eşitsizliği ile yoksulluğu azalttığını belirlemiştir. Chen ve Kinkyo (2016), 1961-2012 döneminde 88 ülkede finansal sektörün gelişimi ile gelir eşitsizliği arasındaki dinamik etkileşimi araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda finansal gelişmenin kısa dönemde gelir eşitsizliğini artırdığı, uzun dönemde ise gelir eşitsizliğini azalttığını belirlemiştir.

Ghossoub ve Reed (2017), heterojen ekonomik birimlerden oluşan bir parasal büyüme üretim modeli geliştirmişler ve modelde her yönden benzer, ancak farklı finansal gelişme düzeylerine sahip ekonomileri karşılaştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda en yüksek finansal gelişme düzeyine sahip ekonomilerin en yüksek sermaye oluşumu ile sosyal refaha sahip olduklarını belirlemiştir. Ayrıca göreceli olarak küçük hisse senedi piyasasına sahip ekonomilerin en yüksek gelir eşitsizliği ürettiklerini belirlemiştir. Son olarak Park ve Shin (2017), regresyon analizini kullanarak 1960-2011 döneminde 162 ülkede finansal gelişme ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmaları sonucunda finansal gelişmenin belli bir noktaya kadar gelir eşitsizliğini azalttığı, söz konusu noktadan sonra ise finansal sektördeki gelişmenin gelir eşitsizliğini yükselttiğini belirlemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. BANKA KARLILIĞININ ÖLÇÜMÜ VE BANKA KARLILIĞININ BAŞLICA BELİRLEYİCİLERİ

Bankacılık, küresel ekonomide büyük bir öneme sahiptir. Bankalar tasarruf sahipleri ve tasarruflarını tahsis etmek isteyenler ile fon arayışındaki ekonomik birimler arasında bir köprü oluşturarak önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Bu şekilde ülkelerin üretken yatırımları beslenerek ekonomik büyüme olumlu etkilenmektedir. Bankaların temel görevi mevduat kabul etmek ve söz konusu bu mevduatları doğrudan veya sermaye piyasası yoluyla kredi şeklinde devretmektir. Ayrıca bankalar, ekonomik birimler için ödeme sistemlerine erişim, ticari işletmelerin finansmanı ve temel finansal hizmetlerin sunumu gibi çok sayıda olanak da sağlamaktadır. Son yıllarda küreselleşmenin etkisiyle birlikte teknoloji düzeyinde yaşanan önemli gelişmeler sonucu, ulusal ve uluslararası bankacılık sistemlerinde bir yoğunlaşma gözlemlenmektedir. Ayrıca bankaların birleşme ve devralmalarla ölçeklerini genişlettikleri ve böylelikle var olan durumlarını daha da sağlam hale getirmeye çalıştıkları görülmektedir.

Bir ticari işletmenin oluşturulmasının arkasında yatan en önemli gerekçe kar elde etmektir ve işletmeler kar elde ettikçe varlıklarını sürdürürler. Bu kapsamda bankaların asıl amacı, tüm ticari işletmelerde olduğu gibi, yatırımda bulunan sermayedar ya da pay sahiplerinin kazancını maksimum seviyeye ulaştırmaktır. Söz konusu amaca ulaşmada karı yükseltmek ve kar elde etmek en mühim araçlardandır (İskenderoğlu vd.,2012). Dolayısıyla bankaların karlılık performansları, banka yönetiminin başarısını da belirlemektedir.

Bankacılık sektörünün güçlü bir yapıda olması, sektörün karlılık seviyesi ile alakalıdır. Çünkü kar, tüm işletmelerde en mühim oto finansman kaynağıdır ve sermaye yapısının güçlendirilmesi için şarttır. Aynı zaman da karlılık, bankaların sektördeki rekabet güçlerinin ve aktiflerin yönetim kalitesinin bir göstergesi, sermaye yapısı ve risk taşıma kapasitesini kuvvetli hale getirebilme olasılığının da belirleyicisidir (Karataş ve Okuyan, 2017, s.395).

Bu bölüm de öncelikli olarak banka karlılığının ölçümü ve başlıca karlılık göstergeleri üzerinde durulacaktır. Banka karlılığının başlıca belirleyicilerine değinildikten sonra, banka karlılığının içsel ve sektörel belirleyicileri ile makroekonomik belirleyicileri açıklanacaktır. Son olarak, banka karlılığının belirleyicilerine ilişkin ampirik literatürün bulgularına yer verilecektir.

2.1. BANKA KARLILIĞININ ÖLÇÜMÜ VE BAŞLICA KARLILIK GÖSTERGELERİ

1980’li yıllardan itibaren hız kazanan küreselleşme ve liberalleşme sonucu, ülkeler arası fon hareketliliğinde önemli bir artış sağlanmıştır. Fonların dolanımı ve fon miktarları dikkate alındığında, finansal sistem dünya ekonomileri için de önemli bir konuma gelmiştir. Finansal sistemin yapı taşlarını oluşturan, aracı kurumlar, kalkınma ve yatırım bankaları, ticari bankalar, menkul kıymet borsaları gibi kuruluşlar, finans sektöründeki genişlemeye paralel olarak büyümüşlerdir. Özellikle gelişmekte olan ve yükselen piyasa ekonomilerinde bankacılık sektörü, finansal sistemin lokomotifi durumundadır. Üstelik verimlilik ve etkinlik ele alınarak değerlendirme yapıldığında; finansal sistem de yer alan kurumlardan en önemlisinin bankalar olduğu söylenebilir. Özellikle küresel ölçekte artan tüketim ve büyüme eğilimi, bireylerin ve işletmelerin fon gereksinimlerini artırarak bireylerin ve işletmelerin bankalarla daha iyi ilişkiler kurmasını sağlamıştır. Aynı zamanda bankaların kredi verme ve mevduat toplama fonksiyonları ile birlikte diğer bankacılık hizmetlerini genişleterek aktarması, bankaların daha fonksiyonel hale gelmesini sağlamıştır. Diğer yandan sektörde meydana gelen rekabetteki artış bankaları daha yenilikçi olmaya ve işlem maliyetlerini azaltarak daha fazla kar sağlamaya teşvik etmektedir (Samırkaş vd., 2014, s.119).

Banka karlılığı çoğu kez, pasiflerin maliyetleriyle aktiflerden elde edilen kar ve yasal yükümlülükler toplamı arasındaki fark şeklinde ifade edilmektedir. Literatürde banka karlılığı içsel (mikro) ve dışsal (makro) belirleyicilerin bir fonksiyonu şeklinde tanımlanmaktadır. İçsel faktörler gelir tablosu ve bilançoda yer alan hesaplardan meydana gelmektedir ve bundan dolayı mikro veya bankaya özgü değişkenler şeklinde ifade edilmektedir. Dışsal faktörler ise banka yönetimiyle ilgili olmayan ancak bankaların karlılıkları üzerinde etkiye sahip yasal şartlar ve ekonomik şartları içeren etkenler şeklinde ifade edilmektedir (Güngör, 2007, s.42).

Bankacılık sektöründe karlılığın belirleyicileri ve karlılığa dayalı banka performansının analizine dayalı ortaya koyulan uygulamalı çalışmalarda çoğunlukla; kredi riski, faaliyet giderleri yönetimi, verimlilik artışı, büyüklük ve sermaye mikro (bankalara özgü), yabancı sermaye-mülkiyet ya da banka konsantrasyonu ve pazar payı, sektöre özgü piyasa kapitalizasyon oranı, konjonktürel çıkış, büyüme hızı, bütçe açığı, vergi oranı, reel faiz oranı, enflasyon beklentileri ve enflasyon oranı makro belirleyiciler olarak ele alınmaktadır. Diğer yandan, menkul değerler cüzdanı, toplam mevduat, toplam kredi gibi bilanço kalemlerinin toplam aktifler içerisindeki paylarının da mikro belirleyiciler içerisinde yer aldığı yapılmış olan farklı çalışmalarda ortaya koyulmuştur (Gündoğdu ve Aksu, 2011, s.245).

Bankaların karlılıklarının birçok unsurdan etkilenmesi muhtemeldir. Söz konusu unsurlara teknolojik yenilikler, bankacılık hizmetlerinden sağlanan gelirler, artan kredi ve mevduat hacmi, bankaların alternatif dağıtım kanallarından elde edilen gelirler gibi unsurlar örnek olarak gösterilebilir. Bununla birlikte ekonomik sistemdeki yeri dikkate alındığında; banka karlarının büyüme, enflasyon, faiz oranları gibi makroekonomik değişkenlerin etkisinde olması normaldir. Bankaların birbirleriyle rekabette bulunması ve bankacılık sektörünün esnekliğinden kaynaklı olarak sektöre ilginin artması sonucunda, bankaların karlılıkları ve bu karlılıklarını etkileyen faktörler araştırmacıları araştırma yapmaya sevk etmiştir (Samırkaş vd., 2014, s.123).

Karlılık oranları hesaplanırken gelir tablosunda yer alan rakamlar bilanço kalemlerine oranlanmaktadır. Gelir tablosu dönemsel bir akışı gösterirken bilanço ise belli bir anda yer alan mevcudu göstermektedir. Karşılaştırmanın anlamlı olabilmesi

için bilançonun olanak ölçüsü içerisinde dönemsel hale getirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultu da bilanço kalemlerine ilişkin dönemsel uygulamanın kullanılması daha uygundur ve dönem içerisinde bilanço kalemlerinde dalgalanma ve değişme yaşandığından dönemsel ortalamaların alınması daha doğru olacaktır.

Bankaların karlılık analizleri genellikle net faiz marjı, aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı göstergeleri kullanılmaktadır (Akgüç, 2012, s.532-537).

2.1.1. Net Faiz Marjı (Net InterestMargin - NIM)

Net faiz marjı, bankacılık sisteminin etkinliğini ölçmek amacıyla ele alınırken, bankaların aracılık maliyetlerini belirten esas ölçüt şeklinde kabul görmektedir. İlgili literatürden net faiz marjı; kamunun sistemdeki ağırlığı, vergilendirme (doğrudan/dolaylı), sisteme giriş çıkış şartları, makro değişkenler, piyasa yapısı, fiyat dışı mekanizmalar, finansal serbestlik, hükümetlerin mali sektör politikaları gibi değişkenler aracılığıyla ortaya koyulmaktadır (Kaya, 2001, s.19).

Bir bankanın performansını ölçmek için değerlendirilen net faiz marjı, bir birim varlık için elde edilen faiz gelirini ifade etmekte olup, bankaların pasif ve aktif yönetimindeki başarılarının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Gündoğdu ve Aksu,2011, s.245).

Net faiz marjı, net faiz gelirinin getirili varlık (aktif) toplamına oranlanması şeklinde bulunur.

$$Net\ Faiz\ Marjı = \frac{Net\ Faiz\ Geliri}{Ort.\ Get.\ Var.\ Top} = \frac{Faiz\ Gelirleri}{Ort.\ Get.\ Var.\ Top} - \frac{Faiz\ Giderleri}{Ort.\ Get.\ Var.\ Top}$$

Banka, dış analizde bankanın getirili olan varlıkları tam olarak açıklanamaması durumunda net faiz marjı, şu şekilde hesaplamaya alınabilir.

$$Net\ Faiz\ Marjı = \frac{Net\ Faiz\ Geliri}{Ort.\ Varlık\ Top} = \frac{Faiz\ Gelirleri}{Ort.\ Varlık\ Top} - \frac{Faiz\ Giderleri}{Ort.\ Varlık\ Top}$$

Banka eğer yabancı para kaynağı kullanıyorsa, söz konusu durumdan ortaya çıkan kambiyo zararları da, faiz giderleri içerisine alınmalıdır. Sonrasında ulusal (yerel) paranın değerini kaybettiği dönemde, döviz pozisyon açığı bulunan bankaların net faiz açığı çok yüksek hesaplanarak, yanlış yorum ve değerlendirmelere sebep olabilmektedir(Akgüç,2012, s.532-533).

Bankacılık sektöründe karlılığın sağlanabilmesi için, net faiz marjlarında bir artış meydana gelmelidir. Söz konusu durumun sağlanabilmesi için, genel olarak banka aktif pasif yönetiminin geliştirilmesi, özel olarak da bankanın atıl likit kaynaklarının daha fazla kazanç getiren menkul değerlere yatırılması gerekmektedir. Bankaların operasyonel etkinlikleri maliyetlerin gelirlere oranlanmasıyla ölçülmekte ve bunun artırılması da net faiz marjlarının yükseltilmesi ile sağlanabilmektedir. Net faiz marjında meydana gelen bir artış, bankanın karlılığında da bir artışa yol açacağı açıktır. Bu nedenle, banka yönetimleri net faiz marjlarını artırmaya gayret gösterirler. Kredi fiyatlamasında önem taşıyan net faiz marjı, planlamada kullanılan bir ölçüttür. Bu nedenle, banka yöneticileri yapmış oldukları planlamalarda net faiz beklentilerini göz önünde bulundurarak beklenen net faiz marjını bulmakta aktif karlılığı beklentilerinden faydalanırlar (Tunay ve Silpar, 2006, s.3).

2.1.2. Aktif (Varlık) Karlılığı (Return On Assets - ROA)

Banka karlılığının temel göstergesi olarak aktif karlılığı gösterilmektedir. Aktif karlılığı (ROA) vergi öncesindeki karların toplam aktiflere bölünmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Söz konusu bu oran, banka yönetimine ilişkin bir etkinlik kriteri olarak kabul görünken aynı zamanda bankanın varlıklarının kar sağlamada hangi faaliyetlerde bulunduğu da ortaya koymaktadır (Taşkın, 2011).

Bankalarda aktif (varlık) karlılık, net kar marjıyla aktif devir hızının ortak bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

$$\text{Aktif Karlılığı} = \frac{\text{Dönem Net Karı}}{\text{Brüt Faaliyet Geliri}} \times \frac{\text{Brüt Faaliyet Geliri}}{\text{Ort. Varlık Toplamı}}$$

Bankalarda varlık (aktif) karlılığının artış gösterebilmesi, varlık devir hızıyla net kar marjının bileşkelerinin ortak sonuçlarının artış yönde bulunması gerekmektedir. Ayrıca bankanın varlık karlılıkları dönem net karının, risk ağırlıklı varlık toplamına oranlanmasıyla bulunur (Akgüç, 2012, s.535).

$$\frac{\text{Dönem Net Karı}}{\text{Risk Ağırlıklı Varlık Toplamı}}$$

2.1.3. Özkaynak Karlılığı (Return On Equity – ROE)

Serbest piyasa ekonomilerinde, hissedarlar, yöneticiler, ortaklar açısından amaç özkaynak karlılığını maksimize etmeye çalışmaktır. Özkaynak karlılığına ulaşılırken bankanın finansal kaldıraç oranı etkisi de dikkate alınarak hesaplama yapılır. Özkaynak karlılığı finansal kaldıraç etkisi, net kar marjı ve varlık devir hızının ortak bir sonucudur.

$$\text{Özkaynak Karlılığı} = \frac{\text{Dönem Net Karı}}{\text{Ort. Özkaynak Tutarı}}$$

Aynı zamanda şu farklı gösterimde de yazılabilir:

$$\text{Özkaynak Karlılığı} = \text{Net Kar Marjı} \times \text{Varlık Devir Hızı} \times \text{Finansal Kaldıraç}$$

$$\text{Özkaynak Karlılığı} = \frac{\text{Dönem Net Karı}}{\text{Brüt Faaliyet Geliri}} \times \frac{\text{Brüt Faaliyet Geliri}}{\text{Ort. Varlık Tutarı}} \times \frac{\text{Ort. Varlık Tutarı}}{\text{Ort. Özkaynak}}$$

Özkaynak Karlılığı aynı zamanda özkaynak devir hızı veya özkaynak verimliliğiyle net kar marjının çarpımı ile hesaplanabilir.

$$\text{Özkaynak Karlılığı} = \frac{\text{Dönem Net Karı}}{\text{Brüt Faaliyet Geliri}} \times \frac{\text{Brüt Faaliyet Geliri}}{\text{Ortalama Özkaynak}}$$

Şu şekilde de oran gösterilebilir:

$$\text{Özkaynak Karlılığı} = \frac{\text{Net Kar Marjı} \times \text{Varlık Devir Hızı}}{\text{Ort. Özkaynak Tutarı/Varlık Tutarı}}$$

Söz konusu bankanın özkaynak karlılığının artması istendiğinde üç değişkenin bileşkesinin artış yönde bulunuyor olması gerekmektedir (Akgüç, 2012, s.536).

Kar marjı, bankanın her 1 TL'lik işlem gelirlerinden ne kadar kar elde ettiğini gösterirken, ROA ve ROE banka hissedarlarının yatırmış oldukları her 1TL'ye karşı ne kadar getiri elde ettiklerini ifade etmektedir. ROA bankanın toplam aktiflerinin getirisini ve ROE' de banka hissedarlarının yatırımlarından sağlamış oldukları getiriye ortaya koymaktadır (Tunay ve Silpar, 2006, s.4).

2.2. BANKA KARLILIĞININ BAŞLICA BELİRLEYİCİLERİ

Bankaların karlılık performansında dışsal değişkenler, sektöre özgü ve makro değişkenler adıyla belirtilmekte ve bankaların içinde bulunan yasal ve ekonomik çevre olarak tanımlanmaktadır. Rekabet seviyesi ve yoğunlaşma sektöre ait değişkenler olarak kabul edilirken, büyüme oranı, para arzı ve enflasyon oranı bankanın içinde bulunan makroekonomiye ait değişkenler şeklinde kabul görmektedir. İçsel değişkenler ise, bankanın kontrolünde bulunan değişkenler olarak kabul görürken, karşılık politikası, likidite seviyesi, gider yönetimi, banka büyüklüğü ve sermaye yeterliliği bu değişkenlere örnek gösterilmektedir (Ata, 2009, s.141-142).

2.2.1. Banka Karlılığının İçsel ve Sektörel Belirleyicileri

Banka karlılığında içsel faktörler, bankanın kontrolünde ve bünyesinde yer alan ölçütlerden oluşmaktadır. Örneğin, likit aktifler/toplam aktifler, toplam krediler ve alacaklar/toplam aktifler, sermaye/toplam aktifler, genel giderler/toplam aktifler ve likidite oranları başlıca içsel faktörler içerisinde yer almaktadır (Yalçınkaya vd., 2016, s.168).

Bankanın yönetim kademelerinin vermiş olduğu kararlardan direkt olarak etkilenen mikro ya da bankaya ait belirleyicilerden olan içsel belirleyiciler genellikle bilanço ve gelir tablosundan elde edilen finansal bilgiler dikkate alınarak hesaplanmaktadır. Bir bankanın bilançosu, söz konusu bankanın mevcut kaynaklarının tahsisine ait yönetim kararları ve politikalarının bir yansımasıdır. Bilanço kalemleri değerlendirilmeye alınarak elde edilen rasyolar, bankanın varlıklarının ve kaynaklarının doğrudan belirleyicileri olmaktadır. Gelir tablosunda elde edilen ve bankanın faaliyetlerinin başarı düzeylerinin değerlendirilmesinde kullanılan rasyoları ise, maliyetlerin kontrol edilmesi ve gelir yaratılması noktasında bankanın yönetim faaliyetlerini ortaya koymalarından dolayı faaliyet rasyoları olarak da ifade etmek mümkündür (Alp vd., 2010, s.3-4).

İlgili ampirik literatür incelendiğinde banka büyüklüğü, risk yönetimi, gider yönetimi, menkul değerler, işgücü ve sermaye ile sektör payının banka karlılığının başlıca içsel belirleyicileri olarak kullanıldığı görülmektedir.

Banka Büyüklüğü: Karlılığın içsel faktörlerinin içerisinde yer alan banka büyüklüğü kavramı, bankaların ölçek ekonomisinden hangi ölçüde yararlandıklarını göstermekte ve karlılığı etkileyen önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili literatürde banka büyüklüğü, toplam aktiflerin tutarı veya toplam aktiflerin logaritması şeklinde gösterilmektedir.

Karlılık üzerindeki etkisi incelenen banka büyüklüğü kavramı, tek bir zamanda işletme büyüklüğünün bir göstergesi kabul edilmektedir. Söz konusu bu durumda büyüklüğün çeşitli göstergeleri bulunmaktadır. Herkes tarafından en çok kabul gören büyüklük göstergeleri olarak, çalışan sayısı, üretim miktarı, satış hacmi, yıllık net kar, aktif hacmi, öz sermaye gibi faktörler yer almaktadır. Bu ölçütlere fiziksel sermaye ve işletmenin kapladığı fiziki alan gibi daha az kullanılan büyüme ölçütleri ilave edilebilir. Belirtilmiş olan göstergeler işletmenin tek bir zamandaki büyüklüğü ile alakalı iken, büyüme kavramında iki farklı zaman aralığında büyüklük ölçütündeki değişim belirtilmektedir (İskenderoğlu, 2008, s.3).

Banka büyüklüğü, banka karlılığının önemli bir belirleyicisidir. Bazı çalışmalarda toplam varlıklarla, bazı çalışmalarda ise toplam varlıkların logaritması şeklinde gösterilmiştir. Bir yandan banka büyüklüğü ölçek ekonomileri nedeniyle banka karlılığı üzerinde pozitif etkiye sahip iken, diğer yandan artan banka büyüklüğü dışsallıklar yol açabilir ve böylece banka karlılığını negatif etkileyebilir.

Risk Yönetimi: Risk kavramı farklı durumlarda farklı anlamlara gelmektedir. Bununla birlikte çoğunlukla oluşabilecek olumsuz sonuçları ifade etmek maksadıyla kullanılır. Finasta risk ise bulundurulmuş finansal varlıkların ve yükümlülüklerin değeri üzerinde öngörülebilir bulunulamayan değişmelerle ilgili bir durumdur. Söz konusu bu değişimler olumsuz olduğu kadar olumlu yönde de olabilir. Her sonucun belirli bir ortaya çıkma ihtimali olduğuna göre risk, belirli bir olasılık dağılımına sahip olumlu ve olumsuz sonuçları, yani değişkenliği ifade eden bir kavram olarak da ifade edilebilmektedir (Seyidoğlu, 2013, s.298).

Risk kavramı, en genel tanımıyla bir olayla ilgili mevcut olan belirsizlikten kaynaklı zarar etme olasılığı olarak tanımlanmaktadır. Birçok alanda görüldüğü gibi finansal sektörde de belirsizlikler yaşanmaktadır. Örneğin, piyasadaki fiyat, faiz oranı, döviz kuru gibi öğelerin gelecekte nasıl bir etki yaratacağı bilinmediğinden, yapılmış olan finansal işlemler risk taşımaktadır. Söz konusu bu belirsizlikler bankaları da doğrudan etkilemektedir. Örneğin, döviz kuru ve faiz oranlarında oluşan ani bir değişim, bilanço yapılarına bağlı olarak bankaların yüksek oranlarda zarar görmelerine neden olmaktadır (Yüksel, 2016, s.30).

Risk yönetimi, geçmişte olası zararın sınırlandırılması ve mevcudun korunmasına yönelikken, günümüzde çok değişkenli ve karmaşık bir ekonomik yapıyla karşı karşıya kaldığımız risklerin oluşmadan önlenmesini, etkin yönetilerek maliyetlerin düşürülmesi, rekabet gücünün artırılması ve üstlenilen risklerden ek gelir elde edilmesi niteliği olarak kabul edilmektedir (Yarız, 2012, s.20).

Küreselleşme ile beraber finansal piyasaların bütününde gelişmeler ve değişimler yaşanmış, bu da ulusal ve uluslararası düzeyde bütün bankacılık işlemlerinin dinamiklerini etkilemiştir. Bankalar ve diğer finansal kurumlar açısından etkin düzeyde bulunan bir risk yönetiminin, ulusal ve uluslararası anlamda piyasa

istikrarını korumak için kaçınılmaz olduğu kabul edilmelidir. Bu kapsamda kredi kullanan gerçek ve tüzel kişiler, kurumların veya bir başka deyişle paranın zamana karşı getirdiği birçok riskten haberdar değildir. Yaşanan bu farkına varamama durumu, bankaların bir aracı olarak daha bilgili ve önlemler koyucu birimler olarak faaliyetlerine devam etmesi görevinin temelini oluşturmuştur. Değişim kazanma ve kaybetme olarak kabul edilirse, söz konusu durumların düzgün bir şekilde atlatılması bankaların performanslarını bu doğrultuda düzenleme zorunluluğunun son derece önemli olduğu sonucuna varılır. Örnek verilecek olursa bankaların sistematik ve sistematik olmayan riskleri için gerekli olan sermaye düzeylerinin bilinebilmesi için risk yönetimi zorunludur (Ulusoy, 2013, s.368).

Risk genellikle varlık kalitesi veya likit aktif seviyesiyle ölçülmektedir. Risk genellikle artan belirsizlik koşullarında bankaların portföylerini çeşitlendirme veya likit aktiflerini artırmalarıyla azaltılabilmektedir. Bankalarda fazla likit varlık tutmak bir yandan riskleri azaltırken, diğer yandan banka karlılığını olumsuz etkileyebilmektedir (Güngör, 2007, s.43).

Risk yönetimi bankacılık sektöründe önemli bir yere sahiptir. Optimal likidite seviyesinin korunamayışı ve varlık kalitesinin düşük seviyede olması, bankaların faaliyetlerini başarılı bir şekilde devam ettirememelerinin başlıca nedenleri arasında yer almaktadır. Özellikle belirsizliğin artış gösterdiği dönemlerde, bankalar riskliliği azaltmak amacıyla likit varlıklarını artırma ve portföylerini çeşitlendirme yöntemini benimsemektedirler. Söz konusu durumlar değerlendirildiğinde riskliliği, likidite ve kredi riski şeklinde değerlendirmeye almak mümkündür. (Alp vd., 2010, s.4).

Kredi Riski: Karşı taraf riski veya geri ödenmeme riski olarak da adlandırılmaktadır ve şirketin finansal işlemlerde bulunduğu kuruluşların ve kişilerin yapması gereken yükümlülükleri yapamamaları sonucu ortaya çıkmaktadır (Yücel vd., 2007, s.2). Yapılmış olan herhangi bir işlem sebebiyle aracı kuruluşlara veya bankaya borcu bulunan kişi ve kurumlarla, kredi alan müşterilerin, borçlarını ödemesi gereken zamanda ödememesi veya borcunu hiç ödememesi durumuna kredi riski denilmektedir. Kredilerin geri ödenmemiş olması, bilançonun aktif kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir (Erdoğan, 2014, s.153).

Bankalar, toplamış oldukları fonlardan veya öz kaynaklarından kredi kullandırmaktadırlar. Söz konusu kullanılan kredilerin belirlenen kar hedeflerine ulaşması ve ödeme yükümlülüklerinin yerine getirilmesi gerekir. Bu sayede geri dönüşlerin zamanında gerçekleşmesi sağlanır. Bu sebeple bankaların kredi müşterilerini değerlendirmeye alırken, doğru değerlendirmede bulunması büyük önem taşımaktadır. Bankalar, doğru ve iyi bir şekilde değerlendirme yapmadığında, doğru kararlar veremeyebilirler. Bu durum kredi riskine yol açmaktadır (Candoğan ve Altan, 2014, s.266).

Bankalar, kredi verirken risk-getiri ilişkisini değerlendirmeye almakla beraber belirli bir seviyede kar elde etmenin de hesabını yapmalıdır. Bu doğrultuda krediler, bankanın üstlenmiş olduğu riskleri giderebilecek seviyede ve tüm maliyetler ele alınarak fiyatlandırılmalıdır. Kredinin hangi vadede verileceği veya kredinin verilip verilemeyeceği değerlendirilmeye alınırken bankalar bekledikleri getirinin karşılığında alınacak riskleri de göz önünde bulundurmalı, bu durumu gerçekleştirirken de fiyatlandırılan ve fiyatlandırılmayan öğeleri mümkün oldukça ayrı ayrı değerlendirmelidirler. Riskler dikkate alındığında bankalar kötümser senaryoları ve bunun kredi alan üzerinde yer alan etkilerini de dikkate almalıdır. Bankalar ortaya çıkması beklenen muhtemel kayıplar için karşılık ayırırken, beklenmeyen kayıpları gidermek için de yeterli düzeyde sermaye bulundurmalarıdır (Boyacıoğlu ve Takan, 2010, s.574).

Bankaların karşı karşıya kalmış oldukları tüm riskler gibi kredi riski de banka için büyük önem taşımaktadır. Kredi müşterilerinin faiz ve anapara ödemelerinde gecikme olması, yapılandırma ve vade uzatımları gibi taleplerinin artması veya ödeme güçlüklerinin yaşanması aktif kalitesinin bozulmasına, kısa vadeli alacaklarının uzun vadeye dönüşmesine ve bankanın taşıdığı yükümlülükleri zamanında yerine getiremeyeceği endişelerinin artmasına neden olmaktadır. Likidite sorununa yol açarak nakit akışlarında bir yavaşlamaya ve belirsizliklere sebep olan bu gelişmeler, bankanın imajının sarsılmasına yol açacağı gibi, maliyetlerinde ortaya çıkan artışa, karlılığında azalmaya, yeni mevduat girişlerinin engellenmesine, halka açık bir şirket olması durumunda hisse senetlerinde meydana gelen değer kayıplarına, aktiflere oranla çok az miktarda yer alan öz kaynaklarda meydana gelen

tükenmeye ve daha da ileri bir risk olarak bankacılık sisteminin dışına çımasına yol açabilmektedir (Yarız, 2012, s.84).

Likidite Riski: Likidite riski, bankanın pasiflerindeki yükümlülükleri karşılayamaması durumu olarak tanımlanmaktadır. Likidite riski bankaların, yükümlülüklerindeki azalmayı iyi bir şekilde düzenleyememesi veya aktiflerinde meydana gelen artışı karşılayacak düzeyde yeterli kaynak bulunduramaması sonucu ortaya çıkmaktadır. Likiditeye ihtiyaç duyan bir banka, kısa zamanda yükümlülüklerini artırmak veya aktifleri makul bir fiyatla nakde çevirmek yoluyla ihtiyaç duyduğu fonu elde edemeyebilir. Olağan dışı zamanlarda likiditede meydana gelen yetersizlik sonucu, bankanın yükümlülüklerini yerine getirememesi durumuyla karşılaşılabilir. Likidite riski, mevduat çekilişlerini veya kredi taleplerini karşılayabilmek amacıyla kısa zamanda fon temin etme maliyeti şeklinde tanımlanabilir. Likidite riski, genel olarak müşterilerin pozisyonlarını, yatırımlarını likidite etmek istemeleri durumunda ortaya çıkmaktadır (Teker, 2006, s.7).

Likidite riski, fonlama riski şeklinde de ifade edilmekte ve gereksinim duyulan fonun istenilen maliyette ve zamanında elde edilememesi veya elde bulunan varlıkların istenilen fiyattan ve zamanında elden çıkarılamamasıdır (Yücel vd. 2007, s.2). Bankaların aktiflerini fonlamak amacıyla faydalandığı kaynakların maliyetinde meydana gelen artışlar zaman içerisinde fon bulunamamasına ve likidite açığına sürüklenmesine yol açabilmektedir (Mermud, 2011, s.112). Bankanın aşırı düzeyde likidite açığı yaşaması, ödemelerinde kullanabileceği düzeyde hazırda para bulunduramaması, bankanın iflasına neden olabilir. Benzer şekilde bankanın, önemli bir kredili müşterisinin iflası, beraberinde bankanın kullanımı için tahsis edilen kredi limitlerinin ve olanaklarının durmasına sebep olabilir. Söz konusu bu durum, bankanın nakit akışını ve kaynak girişini önemli ölçüde etkileyeceğinden, bankanın iflasına ya da bankanın çok güç durumda kalmasına neden olabilmektedir (Ulusoy, 2013, s.369).

Likidite riski, bankacılık sektöründe karşımıza çıkan önemli risklerdendir ve bankanın yükümlülüklerini gerçekleştirebilecek likiditeyi elinde bulunduramaması şeklinde tanımlanmaktadır. Likidite riskini meydana getiren, kredi talebinde bulunanların ne zaman ve ne miktarda paraya ihtiyaç duyduklarının bilinmemesi ve

mevduat sahiplerinin ne zaman ve ne miktarda mevduat geri çekeceklerinin öngörülememesi durumudur. Bu sebeple bankalar, hem kredi faaliyetlerini ve yatırımlarını sürdürebilme, hem de mevduat sahiplerinin taleplerini yerine getirebilmek için yeterli miktarda kullanılabilir likit fon elde etmek zorundadır. Bankalar mevduatlarını istikrarlı şekilde artırıp, kredi büyümesini daha önceden tespit edip söz konusu artan mevduatlarla karşılayabiliyorsa, likidite riski azalırken, likidite riskinin yönetimi de kolay hale gelecektir. Bu durumun tersi gerçekleştiğinde, yani likidite riskinin artış gösterdiği bir durumda bankalar, kredilere limit koyarak, kredi vadesini düşürüp, kaynak yapısını yalnızca mevduata bağlamayıp, çeşitlendirip menkul kıymet ihraç etmek yoluyla ya da para piyasasından ödünç fon elde ederek optimum seviyede likiditeye ulaşıp likidite riskini azaltmaya çalışmaktadır (Çelik ve Akarım, 2012, s.1-2).

Likidite riski tanımlarından ve açıklamalarından görüldüğü gibi söz konusu likidite riskinin yönetilebilmesi için bankalar ellerinde yeterli ölçüde likit aktif bulundurmalıdır. Likit aktiflerin yetersiz olduğu zamanlarda bankaların ellerinde kolay bir şekilde nakde çevrilebilen aktifler bulundurmaları önem teşkil etmektedir. Likidite riskinin önlenmesinde mevduat çıkışlarının engellenmesi de diğer bir yöntemdir. Söz konusu durumlar gerçekleştirilmeyip, likidite riski için önlemler alınmadığında, bankanın aktifleri ve karları yüksek olsa bile likidite de yaşanan problem bankaların sorunlar yaşamasına sebebiyet verecektir.

Gider Yönetimi: Özellikle yönetim etkinliği dikkate alındığında karlılığın diğer bir belirleyicisi banka giderleridir. Birçok ampirik çalışmada finansal kuruluşlarda giderlerin azaltılmasının öncelikli etkinliği, buna bağlı olarak karlılığı artırdığı tespit edilmiştir(Alp vd., 2010, s.5).

Bankaların faaliyetlerini sürdürürken katlanmış oldukları giderler, karlılığa önemli ölçüde etki sağlamaktadır. İlgili literatürde, faaliyet giderlerini temsil etmek için çoğunlukla personel harcamalarının toplam aktiflere oranı kullanılmaktadır. Personel harcamalarının toplam aktiflere oranlanması, işgücü verimliliğini gösteren bir değişken olmasının yanında, bankanın faaliyet giderlerinin önemli bir kalemi olması nedeniyle de bir maliyet unsuru olarak değerlendirilmektedir (Güngör, 2007, s.44).

Menkul Değerler: Banka karlılığına etkide bulunan başka bir değişken de, bankaların sahip oldukları *menkul değerlerdir*. Ülkemizde faaliyette bulunan bankaların bilançoları kontrol edildiğinde, menkul değerlerin genel olarak devlet iç borçlanma senetlerinden oluştuğu görülmektedir (Güngör, 2007, s.44).

Menkul değerler taşınabilir nitelikte olan ekonomik kıymeti ifade etmekte ve paraya çevrilmesi ya da para ile ifade edilmesi muhtemel kıymetlerdir. Tahvil, hisse senedi gibi değerlerdir. Bankaların 1990'lı yıllardan sonra reel kesime kaynak aktarma yerine kamunun en büyük fonlayıcısı haline gelmeleri bilanço yapılarında köklü bir dönüşüm yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle 32 sayılı kararla serbest hale gelen sermaye akımları; artan reel faizlerin çekiciliği ile birlikte sıcak para girişlerinin artmasını ve bunun sonucu olarak bankaların açık pozisyon vermesi yolu ile kamuyu fonlamasını beraberinde getirmiştir. Söz konusu durum bankacılık kesiminin bilanço yapılarında değişikliğe yol açmış ve bu değişim neticesinde bankalar öncesinde karşı karşıya gelmedikleri likidite, kur ve faiz riskiyle karşı karşıya gelmişlerdir (Aydın, 2002, s.1).

İşgücü ve Sermaye: Bankaların iki önemli girdisi, *işgücü ve sermayedir*. Sermayeye ait karlılık oranları hesaplandıktan sonra işgücü verimliliğinin hesaba dâhil edilmesi de, bankanın performansının değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Ancak bankacılıkta çıktıların fiziki olarak ölçümü yapılamadığından ve aynı zamanda ölçülmeye girişildiğinde de anlamlı sonuçlar ortaya koyulamadığından; kar, aktif(varlık) tutarı, parasal giderler, brüt faaliyet geliri gibi sayısal büyüklüklerden faydalanarak işgücü verimliliği ölçülebilmektedir(Akgüç, 2012, s.540).

Bazı çalışmalarda banka sermaye oranının banka karlılığını en çok etkileyen bağımsız değişken olduğu ifade edilmektedir. Karlılık ve sermaye oranı arasında pozitif bir ilişkinin olması, sağlıklı bir sermaye yapısına sahip bir bankanın daha yüksek bir oranda kar sağlayacağı anlamını taşımaktadır. Bunun sebebi sermayesi güçlü olan bir bankanın daha uygun maliyetli fon temin edebilmesi ve iflas etme riskinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Düşük sermaye oranına sahip olan bir banka yüksek bir kaldıraça sahip olduğundan aynı zamanda yüksek riske de sahip

olacaktır. Bu nedenle fonlama maliyetlerinde bir yükselme ortaya çıkacak ve banka karı bu durumdan olumsuz yönde etkilenecektir (Küçükbay, 2017, s.139).

Özkaynaklar/ (Kredi +Piyasa+ Operasyonel Riske Esas Tutar): Sermaye yeterliliği rasyosu olarak da ifade edilmektedir. Öz kaynaklar bankanın olası kayıplarına karşı bir tampon görevi görmekte ve ortaya çıkabilecek zararların, borç verenleri zarara uğratmayacak şekilde karşılanabilmesine olanak tanımaktadır. Güçlü bir sermaye yapısına sahip olan bir bankanın, yüksek bir getiri sağlayabilmek adına daha fazla risk alabileceği tahmin edilmektedir (Yağcılar ve Demir, 2015, s.223).

Geleneksel görüşte, borçlanmaya yönelik olarak vergi avantajları sebebiyle banka sermayesinin yüksek oluşu sonucu yüksek maliyet oluşurken karlılığı düşürücü yönde olmasına karşın, sermayedeki yükseliş, işletmenin düşük kaynak maliyeti aracılığı ile iflas riskini azaltırken aynı zamanda işletmenin riskini de düşürmektedir. Bankalar, fayda ve maliyet arasında ki istikrarı sağlayarak optimum sermaye düzeyinde çalışmayı ister. Fakat gerekli olan sermaye rasyosu düzenleyici otorite aracılığıyla belirlenmektedir. Ayrıca bankaların optimum sermaye gereksinimleri konjoktüre de bağlıdır. Olumsuz konjonktür beklenen maliyeti artırdığında, sermaye yeterlilik oranındaki yükseklik karlılığı artırmaktadır. Ekonominin canlanma dönemlerinde sermaye rasyosunun yüksek oluşu, karlılığı negatif oranda etkileyebilmektedir (Balaylar ve Özdemir, 2018, s.60).

Bankacılık Sektörünün Payı: Banka karlılığına etkide bulunan sektörlerle alakalı değişkenler içerisinde yer alan sektör payı, sektörde bulunan bütün bankaların aktif toplamalarının GSYH'ye oranlanması ile bulunmaktadır. Söz konusu oranla bankaların aktif toplamalarının GSYH'da yer alan rolü tespit edilerek, bankaların aktif karlılıklarına olan etkisi yaratılmaya çalışılmaktadır. Sektör payı, bankaların sağlamış oldukları finansmanın ve banka sektörünün gelişiminin ekonomi içerisindeki önemini ortaya koymaktadır (Gülhan ve Uzunlar, 2011, s.346).

Sektör yapısı ile karlılık arasındaki muhtemel ilişkide özen gösterilmesi gereken bir başka etken de sektörde yer alan *yoğunlaşmadır*. Yoğunlaşma oranı genel itibariyle sektörde yer alan aktif toplamaları en büyük beş veya on bankanın,

bütün sektördeki bankaların aktif toplamına oranlanması sonucu bulunmaktadır (Güngör, 2007, s.46).

2.2.2. Banka Karlılığının Makro Ekonomik Belirleyicileri

Ekonomik büyüme, işsizlik, enflasyon, faiz oranı ve döviz kuru banka karlılığını etkileyecek başlıca makroekonomik değişkenler arasında yer almaktadır.

Ekonomik Büyüme: Ekonomik büyüme, bir ülkede, üretim kapasitesinin, üretimin ve dolayısıyla milli gelirden meydana gelen artış olarak tanımlanabilir. Bir ülkede kişi başına reel gelir, bir yıldan öbürüne artıyorsa, söz konusu ekonominin büyüdüğü kabul edilir. Bir ülkede ekonomik büyümenin gerçekleştirilebilmesi için, yatırımların artırılması gerekir. Daha fazla yatırım sağlamanın yolu da tasarruf artışına bağlıdır. Bir ülkede tasarruf oranı ne kadar büyükse, yatırım oranı da o denli büyük olacaktır, büyüme hızı da, önceki koşulların değişmemesi şartıyla o denli yüksek olacaktır (Dinler, 2000, s.510-512).

Ülke içerisinde ekonomik koşullarda meydana gelen bir iyileşme kredi borcu olanların ödeme güçlerini artırırken, tüketici ve yatırımcılarında banka kredilerine olan taleplerinde bir artışa neden olabilir. Bu durumda artan kredi talepleri ve ödeme gücü banka karlılığında bir artış yaratabilir. Söz konusu durumun aksi yaşandığında yani ekonomik koşulların kötüleşmesi, bankaların kredi portföylerinde bir zayıflamaya ve krediler için fazladan karşılık ayırmalarına yol açarak banka karlılığının olumsuz etkilenmesine sebep olabilir. Bu nedenle, ülkede meydana gelen ekonomik büyümenin banka karlılığı üzerinde pozitif bir etkide bulunacağı beklenebilir (Işık vd., 2017, s.370).

Enflasyon: Bankaların karlılığını etkileyebilecek en önemli makroekonomik değişkenlerden birisi de enflasyon oranıdır. Bir ekonomide genel fiyat düzeyinde meydana gelen sürekli artışa enflasyon denir. Gerek teorik gerekse uygulamada enflasyon sürekli fiyat artışı ve dolayısıyla paranın değerinde meydana gelen sürekli düşüş olarak algılanmaktadır (Oktay, 1998, s.198).

Enflasyon eğilimlerinin olduğu dönemlerde bütün mal ve hizmetlerin fiyatlarında artış gözlenmesi zorunlu değildir ve tek bir fiyat ya da fiyat grubu yerine fiyatlar genel seviyesi gösterge alınmaktadır. Yüksek enflasyon, bankacılık sektöründe belirsizlikte bir artışa neden olurken para ikamesini de hızlandırmaktadır. Kamu kesiminin artan borçlanma gereğinin yarattığı yüksek reel faizler ve yüksek enflasyon, bankaların yurt dışından görece olarak ucuza temin ettikleri kaynakları kamu açıklarının finansmanında kullanmalarını cazip bir hale getirmiştir ve böylece genel itibariyle sistemde verimliliğin düşük olmasına rağmen, faiz marjlarının yüksek olması karlılığın da yüksek bir seyir izlemesine sebep olmuştur (Kaya, 2001, s.6).

Düşük enflasyona sahip ülkelerde, aktif karlılıklarının düşük olduğu görülmektedir. Aynı zamanda yüksek enflasyonun yaşandığı ülkelerde, gelirlerin giderlerden daha fazla bir artış gösterdiği düşünülmektedir(Atasoy,2007, s.45).Yani, tam olarak enflasyon tahminin de bulunduğumuzda ve bankaların gelirlerini faaliyet giderlerinden daha fazla ölçüde artırmak amacıyla faiz oranlarında ayarlama yapıldığında, yüksek enflasyonun karlılığa daha büyük oranda etki sağladığı görülebilir.

Faiz Oranı: Faiz, bir üretim faktörü olan sermayenin üretimden almış olduğu pay veya sermayenin belli bir süre başkasına ödünç olarak verilmesinin karşılığında ödenen fiyat şeklinde tanımlanmaktadır. Ödenen faizin oransal olarak ifade edilmesi faiz oranı kavramını ortaya çıkarmaktadır. Faiz oranı, borçlanılan ya da kullanılan tutarın yüzdesi şeklinde ifade edilen borçlanma maliyetidir. Aynı zamanda faiz oranı, borçlanma sonucunda karşılaşılan ek ödemenin borçlanılan tutara oranlanması sonucu bulunmaktadır. Faiz oranları içerisinde en önemlileri reel ve nominal faiz oranlarıdır. *Nominal faiz oranı*, piyasada gerçekleşen ve gözlemlenebilen faiz oranıdır. Vadeli mevduat faiz oranları ve sabit getirili finansal varlıkların (tahviller) o anda geçerli olan fiyatlara göre ortaya konan getiri oranları nominal faiz oranını tanımlamaktadır. *Reel faiz oranı*, nominal faizin enflasyon ile ilişkilendirilmiş biçimidir. Beklenen enflasyona göre düzeltilmiş faiz oranıdır. Yani nominal faiz oranından beklenen enflasyonun çıkarılmasıyla bulunmaktadır. Piyasada ifade edilen nominal faiz, reel faiz

ile beklenen enflasyonun toplanması ile bulunmaktadır (Afşar ve Afşar, 2010, s.122).

Reel faiz oranları ile karlılık göstergeleri arasında pozitif ilişki söz konusudur ve reel faiz oranlarında meydana gelen artış bankaların karlılıklarına olumlu bir etki yaratmaktadır (Kaya, 2002, s.13).

Döviz ve Döviz Kuru: Günlük kullanımlarda yabancı ülke paraları ve nakte dönüştürülebilen mevduat hesabı, banka havalesi, ödeme emri, döviz poliçesi gibi yabancı paralar döviz olarak adlandırılır. Ulusal ekonomiler içerisinde denge ve uyum sağlayan makroekonomik değişken olup, yabancı ülke para biriminin ulusal para cinsinden değeri döviz kuru şeklinde ifade edilmektedir. Bir ülkenin ulusal parası değer kaybettiğinde, ithal malları nispi fiyatlarında bir artış yaşanmakta ve yurtiçindeki tüketiciler için ithal malları daha pahalı olmaktadır. Yabancılar açısından incelendiğinde, ihraç malları nispi fiyatlarında bir düşüş yaşanmakta ve ithal mallara olan yurtiçi talep azalırken, ihraç mallara olan yurt dışı talepte bir artış yaşanmaktadır. Bir ülkenin ulusal parası değerlendirildiğinde ise, bu durumun tam tersi söz konusu olmaktadır ve ithal mal fiyatları ucuzlarken ithal mallara olan yurtiçi talep artmaktadır. Yabancılar açısından ihraç mallar daha pahalı olduğundan talepleri azalmaktadır (Erdal ve Pınar, 2011, s.423-424).

2.3. BANKA KARLILIĞININ BELİRLEYİCİLERİNE İLİŞKİN AMPİRİK LİTERATÜR TARAMASI

Ampirik literatürde banka karlılığının belirleyicilerini araştıran çalışmalarda genellikle banka ve sektöre özgü özellikler (içsel değişkenler) ile makroekonomik değişkenler (dışsal değişkenler) başlıca belirleyiciler olarak kullanılmıştır. İlgili ampirik literatür sonucunda farklı bulgulara ulaşılmıştır. Bununla birlikte Tablo 1'den de görüldüğü üzere çoğu çalışmada banka sermayesi, faiz dışı gelirler, faaliyet çeşitlendirmesi ile ekonomik büyümenin banka karlılığını pozitif etkilediği, kredi riski, maliyet/gelir oranının da banka karlılığını negatif etkilediği görülmektedir. Ayrıca banka büyüklüğü, likidite durumu, kredi büyüme oranı, bankacılık sektörü yoğunlaşma oranı, enflasyon, vergiler ve faiz oranlarının da banka karlılığının

önemli belirleyicileri arasında yer aldığı, ancak söz konusu etkenlerin banka karlılığı üzerindeki etkisinin ülkeler arasında değişkenlik gösterdiği görülmektedir.

Tablo 1:Banka Karlılığının Belirleyicileri

Banka karlılığının belirleyicileri	Banka karlılığı üzerindeki etkisi	
	Pozitif	Negatif
Banka sermayesi, sermaye yeterlilik oranı	Pasiouras ve Kosmidou (2007), Athanasoglou vd. (2008), Alp vd. (2010), Ana vd. (2011), Staikouras ve Wood (2011), Samırkaş vd. (2014), Güneş (2015), Petria vd. (2015), Rahman vd. (2015)	Ali vd. (2011), Saona (2011), Qin ve Pastory (2012)
Banka büyüklüğü	Flamini vd. (2009), Alp vd. (2010), Roman ve Tomuleasa (2013), Petria vd. (2015), Topak ve Talu (2017)	Pasiouras ve Kosmidou (2007), Roman ve Tomuleasa (2013)
Likidite durumu	Ana vd. (2011)	Alp vd. (2010), Roman ve Dănuleşiu (2013)
Faiz dışı gelirler (ücret ve komisyonlardan elde edilen gelir)	Ana vd. (2011), Samırkaş vd. (2014), Topak ve Talu (2017)	-
Faiz gelirleri	-	Dietrich ve Wanzenried (2011), Căpraru ve Ilnatov (2015)
Maliyet/gelir oranı, işletme giderleri	-	Pasiouras ve Kosmidou (2007), Athanasoglou vd. (2008), Alp vd. (2010), Dietrich ve Wanzenried (2011), Topak ve Talu (2017)
Kredi büyüme oranı, kredi/mevduat oranı, kredi/toplam varlıklar oranı	Rahman vd. (2015), Menicucci ve Paolucci (2016), Kutlay (2017), Kohlscheen vd. (2018)	Ana vd. (2011), Staikouras ve Wood (2011), Reis vd. (2016)
Kredi riski, takipteki krediler, kredi kayıp karşılıkları	Flamini vd. (2009)	Athanasoglou vd. (2008), Ana vd. (2011), Dietrich ve Wanzenried (2011), Staikouras ve Wood (2011), Roman ve Dănuleşiu (2013), Petria vd. (2015), Căpraru ve Ilnatov (2015), Menicucci ve Paolucci (2016), Topak ve Talu (2017)

Banka karlılığının belirleyicileri	Banka karlılığı üzerindeki etkisi	
	Pozitif	Negatif
Faaliyet çeşitlendirmesi	Flamini vd. (2009), Petria vd. (2015)	-
Bankacılık sektörü yoğunlaşma oranı	Short (1979), Bourke (1989), Molyneux ve Thornton (1992), Ana vd. (2011), Roman ve Tomuleasa (2013)	Staikouras ve Wood (2011), Roman ve Dănuleşiu (2013), Roman ve Tomuleasa (2013), Căpraru ve Ilnatov (2015)
Ekonomik büyüme	Athanasoglou vd. (2008), Flamini vd. (2009), Roman ve Dănuleşiu (2013), Roman ve Tomuleasa (2013), Güneş (2015)	Roman ve Tomuleasa (2013)
Enflasyon	Athanasoglou vd. (2008), Roman ve Tomuleasa (2013), Güneş (2015)	Roman ve Tomuleasa (2013), Rahman vd. (2015)
Vergiler		Dietrich ve Wanzonried (2011)
Faiz oranları	Staikouras ve Wood (2011)	-

Bankaların karlılığının belirleyicilerine yönelik yapılan ilk çalışmalardan birinde Short (1979), bankacılık sektörü yoğunlaşma oranının Kanada, Batı Avrupa ve Japonya’da faaliyet gösteren 60 bankanın karlılığı üzerindeki etkisini analiz etmişler ve yoğunlaşma oranının banka karlılığını pozitif etkilediğini belirlemişlerdir. Bourke (1989) da benzer bulgulara ulaşmıştır. Diğer yandan Molyneux ve Thornton (1992) panel regresyon analizini kullanarak 1986-1989 döneminde 18 Avrupa ülkesinde faaliyet gösteren bankaların karlılıklarının belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda nominal faiz oranları, bankacılık sektörü yoğunlaşma oranı ve kamu sahipliğinin banka karlılığını pozitif etkilediğini belirlemişlerdir.

Kaya (2002), panel veri analizini kullanarak Türkiye’de 1997 ile 2000 yılları arasında banka karlılığının belirleyicilerini araştırmıştır. Analizde ortaya çıkan sonuçlara göre net faiz marjının temel mikro belirleyicileri olarak öz kaynaklar, likidite, personel harcamaları, mevduatlar ve piyasa payı bulunmuştur. Aktife göre getiride, özkaynak, likidite, personel harcamaları, krediler, kötü aktifler ve

mevduatlar mikro belirleyiciler olarak belirlenmiştir. Özkaynağa göre getirinin bankacılık sektörüne ait belirleyicileri, menkul değerler cüzdanı, likidite, personel harcamaları, mevduatlar, krediler, piyasa payı ve yabancı para pozisyonu anlamlı bir şekilde gösterilmiştir.

Pasiouras ve Kosmidou (2007), panel regresyon analizini kullanarak 1995-2001 döneminde 15 AB ülkesinde faaliyet gösteren 584 yerli ve yabancı bankaların karlılıklarının belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda banka sermayesinin banka karlılığını pozitif, maliyetlerin gelire oranı ve banka büyüklüğünün banka karlılığını negatif etkilediğini, ekonomik büyüme ile enflasyonun banka karlılığı üzerindeki etkisinin yerli ve yabancı banka durumuna göre farklılık gösterdiğini belirlemişlerdir. Athanasoglou vd. (2008) dinamik panel regresyon analizini kullanarak 1985-2001 döneminde Yunan bankaların karlılıklarının belirleyicilerini araştırmışlar. Çalışmaları sonucunda banka sermayesi, üretkenlik büyümesi ve ekonomik büyüme ve beklenen enflasyon oranının banka karlılığını pozitif etkilediği, kredi riski ve işletme giderlerinin ise banka karlılığını negatif etkilediğini belirlemişlerdir.

Atasoy (2007), panel regresyon analizini kullanarak 1990-2005 döneminde Türkiye’de banka karlılığının belirleyicilerini araştırmıştır. Çalışma sonucunda özkaynak ve net faiz gelirinin aktif karlılığını pozitif etkilediğini belirlemiştir. Elde edilen bu sonuç, sermaye yeterliliği güçlü olan bankaların, sermaye maliyetlerinin düşük olduğunu ve söz konusu sermaye maliyetlerinin düşük olması da karlılık performansını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Ayrıca çalışmada duran aktif değişkeni ile aktif karlılığı ve net faiz geliri arasında istatistiksel olarak negatif ilişkiler bulunmuştur. Duran aktifler faiz getirisi olmayan aktifleri içerdiğinden, duran aktiflerin payında meydana gelen bir artış, faiz gelirlerinde bir azalmaya yol açarak karlılık performansının olumsuz yönde etkilenmesine sebep olacaktır. Takipteki alacaklar için ayrılan özel karşılık giderleri ile net faiz gelirleri arasında pozitif, aktif karlılığı ile de negatif bir ilişki saptanmıştır. Panel veri regresyon sonucuna göre, aktif karlılığı üzerinde en fazla etkide bulunan açıklayıcı değişkenin bankaların operasyonel verimliliğini ortaya koyan faiz dışı giderlerin toplam aktiflere oranıdır ve bu oran da meydana gelen bir artış banka karlılığını olumsuz yönde etkilemektedir. Aktif karlılığı ile mevduatların toplam aktiflere oranı değişkeni

arasında, krediler ve aktif büyüklüğü ile aktif karlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki elde edilememiş ve mevduatların toplam aktiflere oranı değişkeni ile net faiz geliri arasında negatif bir ilişki belirlenmiştir.

Yıldırım (2008), Türk bankacılık sektörünün (kalkınma ve yatırım bankaları ile mevduat bankaları) 2002-2007 yılları arasındaki dönemde çoklu regresyon yöntemini araştırarak özkaynak karlılığının ve aktif karlılığının mikro ve makro belirleyicilerini analiz etmiştir. 2002 yılı ve sonrasında yapılan çalışmalarda enflasyonda meydana gelen azalmanın, bütçe açıklarındaki düşüşün ve ekonomik büyümenin bankacılık sektöründeki karlılığa olumlu yönde bir etki sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Analizde mikro değişkenler açısından inceleme yapıldığında özkaynakların toplam varlıklara oranının karlılık üzerinde pozitif, bilanço dışı işlemlerin toplam varlıklara oranının karlılık üzerinde ise negatif bir etkide bulunduğu sonucu tespit edilmiştir. Kredilerin varlıklara oranı, likit varlıkların varlıklara oranı ve menkul değerlerin varlıklara oranının durağan hale getirilmiş biçimlerinin karlılıkla anlamlı bir ilişkiye sahip olunmadığı sonucuna varılmıştır.

Flamini vd. (2009), regresyon analizi ile 1998-2006 döneminde 41 Sahra altı Afrika ülkesinde 389 bankanın karlılıklarının belirleyicilerini araştırmışlar. Çalışmaları sonucunda kredi riski, banka büyüklüğü, faaliyet çeşitlendirmesi, özel mülkiyet ve ekonomik büyümenin banka karlılığını pozitif etkilediği, enflasyonun ise banka karlılığını negatif etkilediği bulgularına ulaşmışlardır.

Alp vd. (2010), panel regresyon analizini kullanarak 2002-2009 döneminde Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların karlılıklarının belirleyicilerini araştırmışlar ve çalışmaları sonucunda banka sermayesi ile banka büyüklüğünün banka karlılığını pozitif, likidite durumu ile faaliyet giderlerinin ise banka karlılığını olumsuz etkilediğini belirlemişlerdir.

Dağdır (2010), Türkiye’de makroekonomik değişkenlerin banka karlılığına nasıl bir etki sağladığını araştırmıştır. Ele aldığı çalışmasında banka karlılığının belirleyicisi olarak faiz marjı değişkeni seçilerek, faiz marjı ile makroekonomik değişkenler olarak sanayi üretim endeksi, üretici fiyat endeksi ve gayri safi yurtiçi hâsıla değişkenleri kullanılmıştır. Analizde yer alan sonuçlara göre, faiz marjı ile

üretici fiyat endeksleri arasında negatif bir ilişki ortaya çıkmış ve ele alınan dönem içerisinde de gayri safi yurtiçi hâsıla değişkeninin faiz marjı üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır. Faiz marjı ile sanayi üretim endeksi arasında negatif yönde bir ilişki bulunmuştur.

Ana vd. (2011), dinamik panel regresyon analizini kullanarak 2003-2008 döneminde Hırvatistan'da faaliyet gösteren 28 ticari bankanın karlılıklarının belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda banka sermayesi, ücret ve komisyonlardan elde edilen gelir, likidite ile banka yoğunlaşma oranının banka karlılığını pozitif, kredi/mevduat oranı ile takipteki kredilerin negatif etkilediğini belirlemişlerdir. Dietrich ve Wanzenried (2011), dinamik panel regresyon analizini kullanarak 1999-2009 tarihleri arasında kriz öncesi ve kriz sonrası dönemde İsviçre'de faaliyet gösteren 372 ticari bankanın karlılıklarının belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda banka sermayesi ile takipteki kredilerin kriz öncesi dönemde banka karlılığı üzerinde anlamlı etkiye sahip olmadığı, ancak kriz sonrası dönemde banka karlılığı üzerinde negatif etkiye sahip olduğunu belirlemişlerdir. Buna karşın daha büyük ve daha küçük bankaların orta ölçekli bankalara göre kriz öncesi dönemde daha karlı oldukları, ancak kriz sonrası dönemde banka büyüklüğünün banka karlılığını negatif etkilediğini belirlemişlerdir. Ayrıca maliyet/gelir oranı, mevduat büyüme oranı, faiz gelirlerinin toplam gelirlere oranı ile vergilerin tüm dönemlerde banka karlılığını negatif etkilediğini tespit etmişlerdir. Staikouras ve Wood (2011), panel regresyon analizini kullanarak 1994-1998 döneminde 685 Avrupa bankasının banka karlılıklarının belirleyicilerini araştırmışlar. Çalışmaları sonucunda banka sermayesi ile faiz oranlarının banka karlılığının pozitif etkilediğini, kredi/toplam varlıklar oranı, takipteki krediler ile bankacılık sektörü yoğunlaşma oranının ise banka karlılığını negatif etkilediğini belirlemişlerdir.

Bir başka çalışmada Roman ve Dănuleşiu (2013), panel regresyon analizini kullanarak 2003-2011 döneminde Romanya'da faaliyet gösteren 15 bankanın karlılıklarının belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda banka büyüklüğü ile ekonomik büyümenin banka karlılığını pozitif, likidite durumu, takipteki krediler ile bankacılık sektörü yoğunlaşma oranının ise negatif etkilediğini belirlemişlerdir. Roman ve Tomuleasa (2013), panel regresyon analizini kullanarak

2003-2011 döneminde 7 AB ülkesi (Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya ve Romanya)'nde faaliyet gösteren 86 bankanın karlılıklarının belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda banka büyüklüğünün Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Letonya ve Litvanya'da banka karlılığını pozitif, Polonya ve Romanya'da ise banka karlılığını negatif etkilediğini belirlemişlerdir. Ayrıca bankacılık sektörü yoğunlaşma oranının Macaristan, Litvanya ve Romanya'da banka karlılığını pozitif, Çek Cumhuriyeti ve Letonya'da ise banka karlılığını pozitif etkilediğini belirlemişlerdir. Benzer şekilde ekonomik büyüme ve enflasyonun banka karlılığı üzerindeki etkisi ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Diğer yandan Samırkaş vd. (2014), panel regresyon analizini kullanarak 2003-2012 döneminde Türkiye'de mevduat bankalarının karlılıklarının başlıca belirleyicilerini araştırmışlar ve çalışmaları sonucunda banka sermayesi ile faiz dışı gelirlerin banka karlılığını pozitif etkilediği, mevduat faiz oranlarının ise banka karlılığını negatif etkilediğini belirlemişlerdir.

Güneş (2015), panel regresyon analizini kullanarak 2002-2012 döneminde Türkiye'de 22 mevduat bankasının karlılıklarının belirleyicilerini araştırmıştır. Çalışma sonucunda banka sermayesi, ekonomik büyüme ve enflasyonun banka karlılığını pozitif etkili olduğunu belirlemiştir. Petria vd. (2015), regresyon analizini kullanarak 2004-2011 döneminde AB-27 ülkelerinde bankalara ve sektöre özgü etkenler ile makroekonomik etkenlerin banka karlılığı üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Çalışmaları sonucunda banka büyüklüğü, sermaye yeterlilik oranının banka karlılığını pozitif, kredi ve likidite riskinin banka karlılığını negatif etkilediğini belirlemişlerdir.

Rahman vd. (2015), panel regresyon analizini kullanarak 2006-2013 döneminde Bangladeş'te faaliyet gösteren 25 ticari bankanın karlılıklarının belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda banka sermayesi, kredi yoğunluğunun banka karlılığını pozitif, maliyet etkinliği ve bilanço dışı faaliyetler ile enflasyonun banka karlılığını negatif etkilediğini belirlemişlerdir. Căpraru ve Ilnatov (2015) panel regresyon analizini kullanarak 2001-2011 döneminde AB-15 ülkelerinde banka karlılığının belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda maliyetlerin gelire oranı, kredi riski ve piyasa yoğunlaşma oranının banka karlılığını negatif etkilediğini belirlemişlerdir.

Menicucci ve Paolucci (2016), panel regresyon analizini kullanarak 2009-2013 döneminde 35 Avrupa bankası için bankalara özgü özellikler ile banka karlılığı arasındaki ilişkiyi analiz etmişler ve çalışmaları sonucunda banka büyüklüğü ile banka sermaye oranının, banka karlılığının anlamlı belirleyicileri olduğunu, mevduat ve kredi oranlarının banka karlılığının pozitif, kredi kayıp karşılıklarının ise banka karlılığını negatif etkilediğini belirlemişlerdir. Bir başka çalışmada Tunay ve Mukhtarov (2016), panel regresyon analizini kullanarak Azerbaycan'da 44 bankanın karlılıklarının belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda özellikle bankaya özgü özelliklerin (genel giderlerin toplam aktiflere oranı, özkaynakların toplam aktiflere oranı, kredilerin toplam aktiflere oranı, net faiz gelirlerinin toplam aktiflere oranı, banka büyüklüğü (toplam banka aktifleri) banka karlılığı üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğunu belirlemişlerdir. Bir başka çalışmada Medeiros-Garcia ve Guerreiro (2016), panel regresyon analizini kullanarak 2002-2011 döneminde Portekiz'de 27 bankanın karlılıklarının belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda banka ve sektöre özgü etkenler ile makroekonomik değişkenlerin banka karlılığı üzerinde etkili olduğunu belirlemişlerdir.

Reis vd. (2016), panel regresyon analizini kullanarak 2009-2013 döneminde Borsa İstanbul'a kote 16 bankanın karlılıklarının belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda kaldıraç oranı ve kredi/mevduat oranının banka karlılığını negatif etkilediğini belirlemişlerdir. Bir başka çalışmada Kutlay (2017), panel regresyon analizini kullanarak 2003-2015 döneminde içsel ve dışsal faktörlerin Kuzey Kıbrıs'ta bankaların karlılığı üzerindeki etkisini analiz etmiş ve çalışma sonucunda içsel faktörlerin karlılık üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğunu belirlemiştir. Bu kapsamda toplam kredilerin toplam aktiflere oranı ile toplam kredilerin mevduata oranı ve net faiz gelirlerinin net faiz giderlerine oranının banka karlılığını pozitif etkilediğini, mevduatın pasiflerin içindeki payının ise banka karlılığını negatif etkilediğini tespit etmiştir.

Topak ve Talu (2017), panel regresyon analizini kullanarak 2005-2015 döneminde Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların karlılıklarının başlıca içsel ve dışsal belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmaları sonucunda mevduat faiz oranları, ücret ve komisyonların işletme giderlerine oranı ve banka büyüklüğünün bankaların

karlılığını pozitif etkilediği, takipteki krediler, sermaye yeterliliği ve işletme giderlerinin bankaların karlılığını negatif etkilediğini tespit etmişlerdir. Son olarak Kohlscheen vd. (2018), panel regresyon analizini kullanarak 2000-2014 döneminde 19 yükselen piyasa ekonomisinde 534 bankanın karlılıklarının başlıca belirleyicilerini analiz etmişlerdir. Çalışmaları sonucunda kredi büyümesi ile uzun vadeli faiz oranlarının banka karlılığını pozitif etkilediğini, kısa vadeli faiz oranlarının ise banka karlılığını negatif etkilediğini belirlemişlerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

3. BANKACILIK SEKTÖRÜ KARLILIĞININ BELİRLEYİCİLERİ: ORTA VE DOĞU AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

Bu çalışmada panel regresyon analizi kullanılarak 1998-2015 döneminde içsel, sektörel ve makroekonomik değişkenlerin Orta ve Doğu Avrupa Birliği geçiş ekonomilerinde bankacılık sektörünün karlılığı üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Bu kapsamda birinci aşamada çalışmada kullanılan değişkenlerin durağanlıkları sınanmış, daha sonra panel regresyon analizinde kullanılacak modelin belirlenmesi için ön testler yapılmıştır. Son aşamada ise; içsel, sektörel ve makroekonomik etkenlerin Orta ve Doğu Avrupa geçiş ekonomilerinde bankacılık sektörü karlılığı üzerindeki etkisi panel regresyon yöntemiyle analiz edilmiştir.

3.1. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmanın amacı, içsel, sektörel ve makroekonomik etkenlerin Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri geçiş ekonomilerinde bankacılık sektörü karlılığı üzerindeki etkisini tespit etmektir.

Bankacılık sektörü, tasarrufların artması ve tasarruf sahipleri ile yatırımcılar arasında fon transferine katkı sağlayarak ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir. Bu nedenle bankacılık sektörünün finansal olarak sağlıklı şekilde yaşamlarını sürdürmeleri mikro ve makroekonomik birimler açısından çok önemlidir. Nitekim son yıllarda bankacılık sektöründe yaşanan iflaslar birçok ülkenin ekonomisini olumsuz etkilemiş ve bu ülkelerin reel sektörlerinde de kriz yaşamalarına yol açmıştır. Bu çalışmada bankaların performansları üzerinde etkili olan içsel, sektörel ve makroekonomik etkenler belirlenerek, ilgili literatüre katkı sağlanması hedeflenmektedir.

3.2. ÖRNEKLEM SEÇİMİ VE VERİLERİN TOPLANMASI

Bu çalışmada panel regresyon analizi kullanılarak bankalara ve sektöre özgü özellikler ile makroekonomik değişkenlerin 11 Orta ve Doğu Avrupa Birliği geçiş ekonomilerinde bankacılık sektörü karlılığı üzerindeki etkisi araştırılacaktır.

Çalışmanın bağımlı değişkenini oluşturan banka karlılığı için ilgili literatür dikkate alınarak aktif karlılığı (ROA-return on assets) ve özkaynak karlılığı (ROE-return on equity) değişkenleri kullanılacaktır. Bankalara özgü özellikler için banka büyüklüğü (mevduat bankalarının varlıklarının GSYH'ye oranı), banka sermayesi (banka sermayesinin toplam varlıklara oranı), kredi/mevduat oranı, banka genel giderlerinin toplam varlıklara oranı, bankaların takipteki kredilerinin toplam kredilere oranı, yoğunlaşma oranı (en büyük beş bankanın varlıklarının toplam banka varlıklarına oranı), özel sektöre sağlanan yurtiçi kredilerin GSYH'ye oranı, kişi başına GSYH büyüme oranı ve tüketici enflasyon oranıdır. Ayrıca çalışma döneminde krizlerin etkisini görmek için KRIZ kukla değişkeni kullanılmıştır.

Tablo 2:Veri Setinin Tanıtımı

Değişken	Tanımı	Veri Kaynağı
ROA	Aktif karlılığı (Bankaların vergi sonrası net karının yıllık ortalama toplam varlıklara oranı) (%)	World Bank (2018b)
ROE	Özkaynak karlılığı (Bankaların vergi sonrası net karının yıllık ortalama özkaynaklarına oranı) (%)	World Bank (2018b)
BBUY	Bankaların büyüklüğü (Bankaların toplam varlıklarının GSYH'ye oranı) (%)	World Bank (2018b)
BSER	Banka sermayesi (Banka sermayesinin toplam varlıklara oranı) (%)	World Bank (2018b)
KREDI	Kredi/mevduat oranı (%)	World Bank (2018b)
BGID	Banka genel giderlerinin toplam varlıklara oranı (%)	World Bank (2018b)
TAKKREDI	Bankaların takipteki kredilerinin toplam kredilere oranı (%)	World Bank (2018b)
BYOG	En büyük beş bankanın varlıklarının toplam banka varlıklarına oranı (%)	World Bank (2018b)

Değişken	Tanımı	Veri Kaynağı
OKREDI	Özel sektöre sağlanan yurtiçi kredilerin GSYH'ye oranı (%)	World Bank (2018b)
BUY	Kişi başına GSYH büyüme oranı (%)	World Bank (2018c)
ENF	Tüketici enflasyon oranı (%)	World Bank (2018ç)
KRIZ	Krizleri gösteren kukla değişken	

Çalışmanın örnekleme Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Hırvatistan, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'dan oluşmaktadır. Avrupa Birliği (AB)'ne giren ülkelerin Birliğin mevcut standartlarını karşılamak için yapısal bir dönüşüm yaşamaları nedeniyle Orta ve Doğu Avrupa Birliği geçiş ekonomileri örneklem olarak seçilmiştir. Verilerin varlığı nedeniyle çalışma dönemi 1998-2015 olarak seçilmiştir.

İlgili literatürde dikkate alınarak açıklayıcı değişkenlerin banka karlılığı üzerindeki etkisine yönelik beklenen etkiler Tablo 3'te sunulmuştur. Buna göre kredi riski, takipteki krediler, banka genel giderleri ve ekonomik krizlerin banka karlılığını negatif etkilemesi beklenirken, finansal sektörün gelişimi ile ekonomik büyümenin ise banka karlılığını pozitif etkilemesi beklenmektedir. Buna karşın banka büyüklüğü, banka sermayesi, bankacılık sektörünün yoğunlaşma oranı ile enflasyonun banka karlılığı üzerindeki etkisi ilgili literatürde değişkenlik göstermektedir.

Tablo 3:Açıklayıcı Değişkenlerin Banka Karlılığı Üzerinde Beklenen Etkisi

Değişken	Banka Karlılığı Üzerinde Beklenen Etkisi
Bankaların büyüklüğü	+/-
Banka sermayesi	+/-
Kredi/mevduat oranı	-
Banka genel giderleri	-
Bankaların takipteki kredileri	-
Bankacılık sektörünün yoğunlaşma oranı	+/-
Özel sektöre sağlanan yurtiçi kredi (finansal sektörün gelişmişliği)	+
Ekonomik büyüme	+
Enflasyon	+/-
Ekonomik krizler	-

Çalışmada ekonometrik analiz maksadıyla Stata 14.0 ve Gauss 10.0 yazılımlarından yararlanılmıştır. Çalışmada kullanılan veri setinin tanımlayıcı istatistikleri ile korelasyon matrisi Tablo 4’te sunulmuştur. Korelasyon matrisinden de görüleceği üzere açıklayıcı değişkenler arasında yüksek derecede korelasyon bulunmamaktadır.

Tablo 4: Veri Setinin Tanımlayıcı İstatistikleri ve Korelasyon Matrisi

Değişkenler	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
ROA	0.905101	1.503916	-6.48	4.24
BBUY	54.33949	21.55164	10.85	105.11
BSER	9.426919	2.447845	2	18.3
KREDI	105.5014	38.16913	36.95	257.32
TAKKREDI	7.738434	6.484708	0.2	31.6
BYOG	77.23783	12.01523	46.57	100
OKREDI	45.29384	20.52062	0.19	104.56
BUY	3.582367	4.328431	-14.55986	12.92044
ENF	5.003659	7.106698	-1.418123	59.09658

	ROA	BBUY	BSER	KREDI	TAKKREDI	BYOG	OKREDI	BUY	ENF
ROA	1.000								
BBUY	-0.2906	1.0000							
BSER	0.0493	-0.0243	1.0000						
KREDI	-0.1608	0.4639	0.0058	1.0000					
TAKKREDI	-0.3789	0.1411	0.1092	-0.1102	1.0000				
BYOG	0.0565	-0.1239	0.1621	0.0833	-0.0799	1.000			
OKREDI	-0.2020	0.8993	-0.0183	0.5575	-0.0054	-0.047	1.000		
BUY	0.4442	-0.4586	-0.0411	-0.1098	-0.3082	0.072	-0.3255	1.000	
ENF	0.0018	-0.3768	-0.0324	-0.2223	-0.1152	0.082	-0.3071	0.0071	1.000

3.3. EKONOMETRİK MODEL VE METODOLOJİ

3.3.1. Ekonometrik Model

Çalışmada panel regresyon analizi kullanılarak 1998-2015 döneminde bankaya ve bankacılık sektörüne özgü etkenler ile başlıca makroekonomik değişkenlerin Avrupa Birliği'nin 11 geçiş ekonomisi bankacılık sektörü karlılıkları üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Banka karlılığı için ilgili literatürde dikkate alınarak aktif karlılığı (ROA) ve özkaynak karlılığı (ROE) kullanılmıştır. Dolayısıyla çalışmada iki model oluşturulmuştur. Diğer yandan bankalara özgü özellikler için banka büyüklüğü, banka sermayesi, kredi/mevduat oranı, banka genel giderlerinin toplam varlıklara oranı, bankaların takipteki kredilerinin toplam kredilere oranı, bankacılık sektörü yoğunlaşma oranı, özel sektöre sağlanan yurtiçi kredilerin GSYH'ye oranı, kişi başına GSYH büyüme oranı ve tüketici enflasyon oranı açıklayıcı değişkenler olarak modele dâhil edilmişlerdir.

$$\begin{aligned}
 ROA_{it} = & \alpha_i + \beta_1 BBUY_{it} + \beta_2 BSER_{it} + \beta_3 KREDI_{it} + \beta_4 BGID + \beta_5 TAKKREDI_{it} \\
 & + \beta_6 BYOG_{it} + \beta_7 OKREDI_{it} + \beta_8 BUY_{it} \\
 & + \beta_9 ENF_{it} + \beta_{10} KRIZ + \varepsilon_{it} \quad (3.1)
 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 ROE_{it} = & \alpha_i + \beta_1 BBUY_{it} + \beta_2 BSER_{it} + \beta_3 KREDI_{it} + \beta_4 BGID + \beta_5 TAKKREDI_{it} \\
 & + \beta_6 BYOG_{it} + \beta_7 OKREDI_{it} + \beta_8 BUY_{it} \\
 & + \beta_9 ENF_{it} + \beta_{10} KRIZ + \varepsilon_{it} \quad (3.2)
 \end{aligned}$$

3.3.2. Ekonometrik Metodoloji

İlk olarak veri setinin zaman kesiti (T=15), yatay kesiti (N=11)'nden büyük olduğu için, Breusch ve Pagan (1980) LM (Lagrange Multiplier) testi kullanılarak değişkenler arasındaki yatay kesit bağımlılığı sınanmıştır. Daha sonra Maddala ve Wu (1999) ve Pesaran (2007) panel birim kök testleri kullanılarak değişkenlerin bütünleşme dereceleri belirlenmiştir. Sonraki aşamada regresyon analizinde kullanılacak modelin seçimi maksadıyla Chow (1960) ile Breusch ve Pagan (1980)

tarafından geliştirilen testler kullanılmıştır. Uygun model belirlendikten sonra içsel ve dışsal etkenlerin bankacılık sektörü karlılığı üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla iki model tahmin edilmiştir. Son olarak otokorelasyon ve heteroskedastisite sorunları Wooldridge (2002) otokorelasyon testi ve Greene (2003) heteroskedastisite testi ile sınanmıştır.

3.3.2.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri

Panel veri analizinde seriye belli bir şok geldiğinde, paneli oluşturan yatay kesitlerin söz konusu şoktan aynı ölçüde etkilenip etkilenmediklerinin belirlenmesi önem taşımaktadır. Söz konusu etkileşimin varlığı yatay kesit bağımlılığı testleri ile incelenmektedir (Güriş, 2015, s.77). Birimler arası korelasyon, yatay kesit bağımlılığı olarak adlandırılmakta ve panel regresyon için oluşturulan modelin her bir birimi için hesaplanan hata terimleri arasında korelasyon olduğunu ifade etmektedir (Tatoğlu, 2012, s.9).

Panel regresyon modellerinde serilerin birbirlerinden bağımsız oldukları varsayılmaktadır. Ancak söz konusu durum sadece yatay kesiti büyük (N) panel regresyon modelleri için geçerli olmaktadır. Yatay kesiti küçük olan (10 veya daha az) ve zaman boyutu (T) büyük olan modellerde genellikle yatay kesit bağımlılığı sorununa rastlanmaktadır. Bu kapsamda yatay kesit bağımlılığının mevcudiyetine yönelik Breusch-Pagan (1980) Lagrange Çarpımı (CD_{LM1}) testi ve Pesaran (2004) Yatay Kesit Bağımlılığı (CD_{LM2}) testi olmak üzere iki alternatif yaklaşım mevcuttur (Breusch ve Pagan; 1980; Pesaran, 2004). Panelin yatay kesit boyutunun, zaman boyutundan küçük olması durumunda ($N < T$); Breusch-Pagan (1980) CD_{LM1} testi kullanılmaktadır. Panelin yatay kesit boyutunun zaman boyutundan eşit veya büyük olduğu durumlarda ise Pesaran (2004) CD_{LM2} testi kullanılmaktadır. Bununla birlikte Breusch Pagan LM testi grup ortalaması sıfır ve bireysel ortalama sıfırdan farklı olduğunda, sapmalı sonuç vermektedir. Pesaran vd. (2008) test istatistiğine varyansı ve ortalamayı ekleyerek bu sapmayı ortadan kaldırmıştır. LM test istatistiği ilk haliyle aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Pesaran vd., 2008, s.107):

$$LM = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N p_{ij}^2 \sim \chi^2 \left(\frac{N(N-1)}{2} \right) \quad (3.3)$$

(3.3) nolu denklemdeki LM istatistiği yapılan düzeltmeyle şu hale getirilmiştir (Pesaran vd., 2008, s.108):

$$LM_{adj} = \left(\frac{2}{N(N-1)} \right)^{1/2} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \left[\hat{\rho}_{ij}^2 \left(\frac{(T-K-1)\hat{\rho}_{ij} - \hat{\mu}_{Tij}}{v_{Tij}} \right) \right] \sim N(0,1) \quad (3.4)$$

(3.4) nolu denklemde $\hat{\mu}_{Tij}$ ortalamayı, v_{Tij} varyansı ifade etmektedir. Bu modelden elde edilecek olan test istatistiği asimptotik olarak standart normal dağılım göstermektedir. Testin sıfır hipotezi birimler arasında yatay kesit bağımlılığı olmadığını önermektedir (Pesaran vd., 2008).

3.3.2.2. Panel Birim Kök Testleri

Dickey-Fuller (DF), Genelleştirilmiş Dickey-Fuller (Augmented Dickey Fuller), Phillips-Perron gibi tek bir zaman serisine dayalı geleneksel birim kök testlerinin gücünün, birim kökün varlığını ifade eden sıfır hipotezin reddedilmesinde yetersiz kalması nedeniyle panel birim kök testleri geliştirilmiştir (Maddala ve Wu, 1999, s.631).

Maddala ve Wu (1999), Harris ve Tzavalis (1999), Hadri (2000), Choi (2001), Levin vd. (2002); Im vd. (2003) ve Breitung (2005) tarafından geliştirilen birinci nesil panel birim kök testleri, yatay kesit bağımlılığını dikkate almamaktadır. Bir başka deyişle, birinci nesil panel birim kök testlerinde yatay kesit verilerinin birbirinden bağımsız olduğu varsayılmaktadır. Taylor ve Sarno (1998), Choi (2002), Breuer vd. (2002), Phillips ve Sul (2003), Bai ve Ng (2004), Pesaran (2007), Hadri ve Kurozumi (2012) tarafından geliştirilen ikinci nesil panel birim kök testleri ise seriyi oluşturan yatay kesitlerin birbirine bağımlı olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bir başka deyişle söz konusu testler kesit birimleri arasındaki heterojenliği dikkate almaktadır.

Bu çalışmada ele alınan panel veriler arasında yatay kesit bağımlılığı olması sebebiyle birinci ve ikinci nesil birim kök testleri gerçekleştirilmiştir. Maddala ve Wu (1999) birinci nesil birim kök testi ile Pesaran (2007) CIPS (Cross-Sectionally Augmented IPS) ikincil nesil panel birim kök testi kullanılmıştır. CIPS istatistiği aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:

$$CIPS = N^{-1} \sum_{t=1}^{\infty} CADF_i \quad (3.5)$$

3.3.2.3. Panel Regresyon Analizi

İstatistiksel analizde zaman serisi verileri, yatay kesit verileri ve panel verileri olmak üzere üç veri türü kullanılmaktadır. Zaman serisi verilerinde bir veya birden çok değişkenin sabit bir zaman biriminde sahip olduğu değerler analiz edilmektedir. Yatay kesit verilerinde; bir veya birden çok değişkenin kişi, firma, ülke gibi farklı birimlere göre değişimi sabit bir zaman biriminde ele alınmaktadır. Panel verilerde ise zaman boyutuna sahip yatay kesit verileri kullanılarak tahminleme yapılmaktadır (Gujarati, 2004, s.636).

Panel veri analiz günümüzde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Panel veriler; zaman serileri ve yatay kesit gözlemlerinin birleştirilmesi sebebiyle zenginleştirilmiş veriler, karma veriler, havuzlanmış veriler veya uzun kesit veriler şeklinde de kullanım alanına sahiptir (Tarı, 2011, s.475).

Zaman serisi ve yatay kesit verilerinin birleştirilmesi ile oluşan verilere Havuzlanmış Veri (Pooled Data)/ “Longitudinal Veri olarak adlandırılmaktadır. Panel verilerin zaman ve yatay kesit boyutları farklılıklar gösterebilmektedir. Bu kapsamda yatay kesit birimlerinin değişmeden aynı kaldığı, bu nedenle zamana göre aynı birimler kümesinin değişimini gösteren havuzlanmış veya longitudinal verilere panel veri denilmektedir. Panel verilerde genellikle yatay kesit için i , zaman serileri için t indeksi kullanılmaktadır. Panel veriler hem yatay kesite göre hem de zamana göre değişimi gösterdiğinden serilerde çift indis kullanılmaktadır (Güriş, 2015, s.2):

$$Y_{it}; i = 1, \dots, N \quad t = 1, \dots, T \quad (3.6)$$

$$X_{it}; i = 1, \dots, N \quad t = 1, \dots, T \quad (3.7)$$

Panel regresyon modelleri aracılığıyla ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesi yöntemi “panel regresyon analizi” olarak adlandırılmaktadır. Panel regresyon analizinde genellikle yatay kesit birim sayısının (N) dönem sayısından (T) fazla (N>T) olduğu durumla karşılaşmaktadır. Genel olarak panel regresyon modeli aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{kit} + X_{kit} + u_{it} \quad (3.8)$$

(3.8) nolu denklemde Y bağımlı değişkeni, X_k ise açıklayıcı değişkenleri, α sabit parametre, β eğim parametreleri ve u hata terimi göstermektedir. i alt indisi birimleri (birey, firma, şehir, ülke, vb.), t alt indisi ise zamanı (gün, ay, yıl, vb.) ifade etmektedir. Değişkenlerin, parametrelerin ve hata teriminin i ve t alt indisini taşıması panel veri setine sahip olduklarını göstermektedir (Tatoğlu, 2012, s.4). Sadece zaman serileri veya yatay kesit verileri ile gerçekleştirilemeyen çalışmalarda her iki veri türünü de dikkate alarak ampirik analiz yapmaya imkan tanıyan panel regresyon analizinin avantajlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Baltagi, 2005, s.4-9):

- Tek başına zaman serileri veya yatay kesit verileri heterojenliği dikkate almamaktadırlar. Bu da yanlış sonuçlar elde edilmesine neden olabilmektedir. Bu anlamda panel veri; yatay kesitler (kişiler, firmalar, eyaletler ve ülkeler) arasındaki heterojenliği kontrol ederek daha güvenilir sonuçlar vermektedir.
- Panel verianalizinde kullanılan tahmin yöntemleri; daha fazla bilgi sağlamakta, daha fazla değişkenliğe olanak tanımakta, değişkenler arasındaki çoklu doğrusal bağlantı düzeyini kısmen düşürmekte, serbestlik derecesini yükseltmekte ve parametre tahminlerini daha etkin bir şekilde gerçekleştirmektedir.
- Panel veri, meydana gelen değişimlere uyum sağlama sürecinin dinamiklerini daha iyi bir şekilde ele almaktadır. Kısmen daha istikrarlı bir yapıya sahip olan yatay kesit verileri çok sayıda değişime uğramaktadır. İşsizlik iniş çıkışları, işgücü devir hızı, yerleşim ve gelir hareketliliği panel verisiyle daha iyi tahmin edilmektedir. Ayrıca panel veri; işsizlik ve fakirlik gibi ekonomik durumların süresini ele alarak, ekonomi politikaları değişimlerine uyum sağlama hızının belirlenmesine olanak tanımaktadır.

- Panel veri, tek başına zaman serisi verisi veya yatay kesit verisinde gözlemlenemeyen etkileri daha iyi bir şekilde belirlemekte ve ölçmektedir.
- Panel veri modelleri daha karmaşık davranışsal modelleri kurmada ve test etmede, tek başına zaman serisi verisi veya yatay kesit verilerine göre daha etkindir.
- Panel veri modellerinde kişilere, firmalara veya hane halklarına ilişkin mikro panel veriler, makro düzeydeki benzer değişkenlere göre daha doğru bir şekilde analiz edilebilmektedir.

Panel regresyon analizi yönteminin yukarıda üstünlüklerine karşın, veri toplama, hata ölçümü, örneklem seçimi, zaman serilerinin kısıllığı ve yatay kesit bağımlılığı gibi modele özgü bazı sınırlamaları da mevcuttur (Baltagi, 2014, s.8-10). Panel regresyon modellerindeki hata teriminin; zaman serisi modeline özgü sapmayı, yatay kesit veri modeline özgü sapmayı ve panel regresyon modeline özgü sapmayı taşınması sebebiyle hata terimi çoğu zaman sapmalıdır. Veri toplama sorunu da panel regresyon analizinin doğru bir şekilde gerçekleştirilmesi noktasında önemli bir engel teşkil etmektedir. Özellikle Türkiye’de panel verilerle çalışmayı sağlayacak verilerin bulunması oldukça zor olmakta; sansürlü çalışmalar ve anket çalışmalarında cevapsız kalan sorular nedeniyle veriler kısıtlanmaktadır. Ayrıca panel veride zaman boyutunun kısa olması, diğer bir deyişle, asimptotik özelliklerin oldukça fazla olan birim sayısına bağlı olması özellikle doğrusal olmayan panel regresyon modellerinde çözümü zor ekonometrik problemler doğurmaktadır (Tatoğlu, 2012, s.14).

Çalışmada öncelikle değişkenlerin durağanlığı analiz edilmiştir. Daha sonra panel regresyon analizinde kullanılacak model seçimi için ön testler yapılmıştır. Daha sonra regresyon analizi kullanılarak içsel, sektörel ve makroekonomik değişkenlerin bankacılık sektörü karlılığı üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.

3.3.2.4. Panel Regresyon Model Seçimi

Panel verilerin kullanımı ile her bir birimde gözlemlenemeyen birim etkileri ortaya çıkmaktadır. Bu noktada eğer etkilere hata terimi gibi tesadüfî bir değişken olarak davranılıyorsa; tesadüfî etkiler, her bir yatay kesit gözlem için tahmin edilen bir parametre olarak davranılıyorsa; sabit etkiler söz konusu olmaktadır (Tatoğlu, 2012, s.79).

Panel verilerde zaman devre sayısı az, birim sayısının ise çok olduğu durumlarda sabit etkili modelin tercih edilmesi serbestlik derecesi sorununa yol açabilmektedir. Bu noktada tesadüfî etkiler modeli tercih edilebilmekte, bu veya benzeri zorunluluklar mevcut değilse model tercihi “Hausman Testi” aracılığıyla yapılmaktadır. Sabit etkili modellerde bağımsız değişkenlerin hata terimi bileşenleri ile ilişkisiz olduğu varsayımı yokken, rassal etkili modellerde hata terimi bileşenleri ile modeldeki bağımsız değişkenlerin ilişkisiz olduğu varsayımı vardır. Diğer bir ifadeyle, tesadüfî etkiler modelinde $E(v_{it}|X_{it}) = 0$ veya $E(a_i|X_{it}) = 0, E(\lambda_{it}|X_{it}) = 0$ varsayımları gerekmektedir. Hausman testi söz konusu varsayıma dayanarak geliştirilmiştir (Güriş, 2015, s.37).

Panel regresyon modellerinde sabit ve tesadüfî etkiler modeli arasında seçim yapılmasında birtakım ön istatistiksel testler yapılmaktadır. Söz konusu modellerde tüm değişkenler yatay kesit verileri ve zaman verileri arasında değişiklik gösterebildiği için serilerin yatay kesit verileri ve zaman verileri arasında toplulaştırılıp toplulaştırılmadığının belirlenmesi önemlidir. Bu noktada söz konusu etkilerin ortak anlamlılığının belirlenmesi için Chow testi kullanılmaktadır. Chow testinin sıfır hipotezi etkin tahmincinin “Havuzlanmış En Küçük Kareler (EKK)” olması iken, alternatif hipotezi ise “Sabit Etki” modelinin varlığını ifade etmektedir. Dolayısıyla sıfır hipotezin reddedilmesi, sabit etki modelinin Havuzlanmış EKK’ya tercih edilmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Breusch Pagan testinde ise; tesadüfî etkinin yokluğu şeklinde ifade edilen sıfır hipotezin kabul edilmesi havuzlanmış EKK modelinin tesadüfî etki modeline tercih edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Hausman testinde ise sıfır hipotezin reddedilmesi sabit etki modelinin tesadüfî etki modeline tercih edilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Baltagi, 2005, s.53-70).

3.4. AMPİRİK ANALİZ

Bu çalışmada panel regresyon analizi kullanılarak bankalara ve sektöre özgü özellikler ile makroekonomik değişkenlerin 11 Orta ve Doğu Avrupa Birliği ülkesinde bankacılık sektörü karlılığı üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.

3.4.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Çalışmada kullanılan seriler arasındaki yatay kesit bağımlılığının mevcudiyeti, ekonometrik analizde kullanılan diğer testlerin sonuçlarını da etkilemektedir (Breusch ve Pagan, 1980). Bu nedenle panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığını varlığı test edilmelidir. Veri setinin zaman boyutu ($T=18$), yatay kesit boyutu ($N=11$)'ndan büyük olduğu için, yatay kesit bağımlılığı Breusch ve Pagan (1980) LM (Lagrange Multiplier) testi ile sınanmış ve sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur. Test sonuçlarına göre %1 anlamlılık düzeyinde değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı olmadığı şeklindeki sıfır hipotezi red edilmiş ve değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu belirlenmiştir.

Tablo 5:Breusch ve Pagan (1980) LM Testi Sonuçları

Model	Test istatistiği	P değeri
Model-1	94.220	0.0008
Model-2	97.831	0.0003

3.4.2. Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenlerin bütünleşme dereceleri Maddala ve Wu (1999) ile Pesaran (2007) CIPS panel birim kök testleri ile sınanmış ve test sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur. Değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı tespit edildiği için, yatay kesit bağımlılığını dikkate alan Pesaran (2007) panel birim kök testi sonuçları dikkate alınmıştır. Test sonuçlarına göre ROA, ROE, BBUY, BSER, KREDI, TAKKREDI ve ENF değişkenlerinin $I(0)$ olduğu, BYOG, OKREDI ve BUY değişkenlerinin $I(1)$ oldukları belirlenmiştir.

Tablo 6:Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	Maddala ve Wu (1999)		Pesaran (2007) CIPS Testi	
	Sabit	Sabit + Trend	Sabit	Sabit + Trend
ROA	90.043 (0.000)***	72.803 (0.000)***	-2.201 (0.014)**	-1.642 (0.050)**
D(ROA)	191.374 (0.000)***	189.485 (0.000)***	-4.445 (0.000)***	-3.702 (0.000)***

Değişken	Maddala ve Wu (1999)		Pesaran (2007) CIPS Testi	
	Sabit	Sabit + Trend	Sabit	Sabit + Trend
ROE	85.949 (0.000)***	93.036 (0.000)***	-3.670 (0.000)***	-2.157 (0.016)**
D(ROE)	196.210 (0.000)***	181.223 (0.000)***	-4.052 (0.000)***	-2.672 (0.004)***
BBUY	20.270 (0.566)	24.130 (0.340)	-1.704 (0.044)**	-1.759 (0.039)**
D(BBUY)	27.684 (0.0186)**	15.758 (0.028)**	-2.503 (0.006)***	-1.081 (0.040)**
BSER	43.918 (0.004)***	38.753 (0.015)**	-4.012 (0.000)***	-2.438 (0.007)***
D(BSER)	131.314 (0.000)***	122.272 (0.000)***	-4.627 (0.000)***	-3.599 (0.000)***
KREDI	70.448 (0.000)***	72.611 (0.000)***	-2.997 (0.001)***	-1.496 (0.067)*
D(KREDI)	49.272 (0.001)***	47.179 (0.001)***	-2.877 (0.002)***	-3.611 (0.000)***
TAKKREDI	48.515 (0.001)***	45.086 (0.003)***	-2.218 (0.013)**	-1.963 (0.025)**
D(TAKKREDI)	45.847 (0.002)***	33.910 (0.050)**	-2.851 (0.002)***	-1.299 (0.097)*
BYOG	28.975 (0.146)	14.929 (0.865)	0.507 (0.694)	-0.016 (0.494)
D(BYOG)	114.625 (0.000)***	87.545 (0.000)***	-6.317 (0.000)***	-5.665 (0.000)***
OKREDI	23.187 (0.391)	11.692 (0.963)	-0.220 (0.413)	0.355 (0.639)
D(OKREDI)	33.094 (0.061)*	32.927 (0.063)*	-2.709 (0.003)***	-4.507 (0.000)***
BUY	53.844 (0.000)***	49.636 (0.001)***	-2.638 (0.004)***	-0.519 (0.302)
D(BUY)	160.311 (0.000)***	108.408 (0.000)***	-3.256 (0.001)***	-1.243 (0.007)***
ENF	24.421 (0.326)	35.157 (0.037)**	-3.443 (0.000)***	-1.558 (0.060)*
D(ENF)	138.962 (0.000)***	100.456 (0.000)***	-6.256 (0.000)***	-5.256 (0.000)***

Optimum gecikme uzunluğu Schwarz ve Hannan-Quinn bilgi kriterleri dikkate alınarak 1 olarak belirlenmiştir.

3.4.3. Panel Regresyon Model Seçimi Testleri

Panel regresyonda kullanılacak modelin seçimi için Chow (1960) ile Breusch ve Pagan (1980) LM testi kullanılmış ve test sonuçları Tablo 7’de sunulmuştur. Chow (1960) testi, panelde ülke ve zamana özgü etkilerin ortak anlamlılığının belirlenmesi için kullanılır. Testte sıfır hipotez havuzlanmış regresyon (pooled regression)’un etkin olduğunu, alternatif hipotez ise sabit etkiler modeli (fixed effects model)’nin etkin olduğunu belirtmektedir. Diğer yandan Breusch ve Pagan (1980) LM testinde ise sıfır hipotezi havuzlanmış regresyonun etkin olduğunu belirtirken, alternatif hipotez rassal etkiler modeli (random effects model)’nin etkin olduğunu öne sürmektedir.

Birinci model için Chow (1960) testinin olasılık değeri 0,1’den küçük olduğu için sıfır hipotezi red edilir ve sabit etkiler modeli etkin model olarak kabul edilir. Breusch ve Pagan (1980) LM testinin olasılık değeri ise 0,1’den büyük olduğu için sıfır hipotezi kabul edilir ve havuzlanmış regresyon modeli etkin model olarak kabul edilir. Dolayısıyla birinci model için uygun model sabit etkiler modelidir.

İkinci model için Chow (1960) testinin olasılık değeri 0,1’den küçük olduğu için sıfır hipotezi red edilir ve sabit etkiler modeli etkin model olarak belirlenir. Diğer yandan Breusch ve Pagan (1980) LM testinin olasılık değeri 0,1’den büyük olduğu için sıfır hipotezi kabul edilir ve havuzlanmış regresyon modeli etkin model olarak kabul edilir. Dolayısıyla ikinci model için de uygun model sabit etkiler modelidir.

Tablo 7: Panel Regresyon Model Seçimi Öntest Sonuçları

Model-1		
Test	p değeri	Karar
Chow (F) test	0,0580	Alternatif hipotezi kabul edilir. (Sabit etkiler modeli etkin model)
BP (χ^2) test	0,1450	Sıfır hipotezi kabul edilir. (Havuzlanmış regresyon modeli etkin model)

Model-2		
Test	p değeri	Karar
Chow (F) test	0,0897	Alternatif hipotezi kabul edilir. (Rassal etkiler modeli etkin model)
BP (χ^2) test	0,2350	Sıfır hipotezi kabul edilir. (Havuzlanmış regresyon modeli etkin model)

3.4.4. Panel Regresyon Tahmin Sonuçları

İçsel ve dışsal etkenlerin, bankacılık sektörü aktif karlılığı üzerindeki etkisi sabit etkiler modeli ile analiz edilmiş ve tahmin sonuçları Tablo 8’de sunulmuştur. Tahmin sonuçlarına göre banka sermayesi, ekonomik büyüme ile özel sektöre sağlanan yurtiçi kredilerin GSYH’ye oranı (finansal gelişme)’nin bankacılık sektörü aktif karlılığını pozitif etkilediği, bankaların büyüklüğü, takipteki krediler ve bankacılık sektörü yoğunlaşma oranının bankacılık sektörü aktif karlılığını negatif etkilediği belirlenmiştir. Bununla birlikte krizleri temsil eden kukla değişkeninin ise bankacılık sektörü karlılığını negatif etkilediği saptanmıştır. Ayrıca kredi/mevduat oranı ile enflasyon oranının bankacılık sektörü karlılığı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir. 0.6143 olarak belirlenen R^2 değeri, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkendeki değişmelerin %61,43’ünü açıklayabildiğini; F istatistiği ise, modelin bir bütün olarak anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Tahmin sonuçlarına göre, bankacılık sektörü karlılığı üzerinde en etkili değişken banka sermayesi ile takipteki krediler olup bu değişkenleri sırasıyla; bankacılık sektörü yoğunlaşma oranı, ekonomik büyüme, özel sektöre sağlanan krediler ve banka büyüklüğü izlemektedir.

Modelde otokorelasyon ve heteroskedastisite sorunları Woolridge (2002) otokorelasyon testi ve Greene (2003) tarafından geliştirilen test ile sınanmıştır. Her iki testin sonucu modelde heteroskedastisite ve otokorelasyon sorunu olmadığını göstermektedir.

Tablo 8: Panel Regresyon Tahmin Sonuçları (Model-1)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	P değeri
BBUY	-0,014234	0,005354	-2,66	0,009
BSER	0,072183	0,367754	1,96	0,051
KREDI	-0,003706	0,0028906	-1,28	0,201
TAKKREDI	-0,074480	0,015281	-4,87	0,000
DBYOG	-0,042188	0,015433	-2,73	0,007
DOKREDI	0,031834	0,0095674	3,33	0,001
DBUY	0,034299	0,019999	1,71	0,088
ENF	-0,010447	0,010447	-0,74	0,460
KRIZ	-0,73281	0,00143	-3,44	0,032
C	2,035291	0,4942721	4,12	0,000
R^2	0,6143	Woolridge otokorelasyon testi		2.919 (0.1183)
F istatistiği	0,0000	Greene heteroskedastisite testi		125.09 (0.2134)

İçsel ve dışsal etkenlerin, bankacılık sektörü özkaynak karlılığı üzerindeki etkisi havuzlanmış regresyon modeli ile analiz edilmiş ve tahmin sonuçları Tablo 9’da sunulmuştur. Tahmin sonuçlarına göre ekonomik büyüme ile özel sektöre sağlanan yurtiçi kredilerin GSYH’ye oranı (finansal gelişme)’nin bankacılık sektörü özkaynak karlılığını pozitif etkilediği, bankaların büyüklüğü ile takipteki kredilerin ise bankacılık sektörü özkaynak karlılığını negatif etkilediği belirlenmiştir. Bununla birlikte krizleri temsil eden kukla değişkeninin ise bankacılık sektörü karlılığını negatif etkilediği saptanmıştır. Ayrıca banka sermayesi, kredi/mevduat oranı, bankacılık sektörü yoğunlaşma oranının ile enflasyon oranının bankacılık sektörü karlılığı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir. 0,5988 olarak belirlenen R^2 değeri, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkendeki değişmelerin %59,88’ini açıklayabildiğini; F istatistiği ise, modelin bir bütün olarak anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Tahmin sonuçlarına göre, bankacılık sektörü karlılığı üzerinde en etkili değişken takipteki krediler olup bu değişkeni sırasıyla; ekonomik büyüme, banka büyüklüğü ve özel sektöre sağlanan krediler izlemektedir.

Tablo 9: Panel Regresyon Tahmin Sonuçları (Model-2)

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	P değeri
BBUY	-0,2374115	0,1011434	-2,35	0,020
BSER	0,0332291	0,6128518	0,04	0,970
KREDI	0,0595676	0,0682492	0,87	0,384
TAKKREDI	-1,005321	0,1979007	-5,08	0,000
DBYOG	-0,0326365	0,1895773	-0,17	0,864
DOKREDI	0,2047531	0,1208335	1,69	0,092
DBUY	0,4329749	0,235946	1,84	0,068
ENF	0,2856444	0,19433661	1,47	0,143
KRIZ	-0,81281	0,00143	-2,87	0,017
C	21,36966	8,080417	2,64	0,09
R^2	0,5988	Woolridge otokorelasyon testi		8.130 (0.1470)
F istatistiği	0,000	Greene heteroskedastisite testi		325.10 (0.3140)

Çalışmanın bulguları, ilgili literatür ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Banka büyüklüğü ölçek ekonomileri üzerinden banka karlılığını pozitif etkilerken, dışsallıklara yol açarak banka karlılığını negatif etkileyebilmektedir. Çalışmamızda her iki modelde Pasiouras ve Kosmidou (2007) ile Roman ve Tomuleasa (2013) benzer şekilde banka büyüklüğünün banka karlılığını negatif etkilediği belirlenmiştir. Her iki modelde de bankaların riskliliğine ilişkin bir gösterge olarak modele dâhil edilen takipteki kredilerin banka karlılığını negatif etkilediği belirlenmiştir. İlgili literatürde çok sayıda çalışmada (Bkz. Menicucci ve Paolucci, 2016; Topak ve Talu, 2017) benzer bulgulara ulaşılmıştır. Söz konusu sonuç yüksek riskli kredilere sahip bankaların, daha yüksek ödenmeyecek kredilere sahip olacaklarını, dolayısıyla da bu kayıp kredilerin bankaların getirilerinin düşüreceği görüşünü desteklemektedir.

Her iki modelde de finansal gelişmenin bir göstergesi olarak modele dâhil edilen özel sektöre sağlanan krediler ile ekonomik büyümenin banka karlılığını pozitif etkilediği belirlenmiştir. Ekonominin büyümesi, bankacılık hizmetlerine talebi artırarak banka karlılığını pozitif etkileme olanağına sahiptir. İlgili literatürde de (Athanasoglou vd. 2008; Flamini vd., 2009; Roman ve Dănuleşiu, 2013; Roman ve Tomuleasa, 2013; Güneş, 2015) genellikle ekonomik büyümenin banka karlılığını pozitif etkilediği belirlenmiştir. Diğer yandan finansal sektörün gelişmesi, sektörün önemli bir bileşeni olan bankalara da olan talep artışını göstermektedir. Bu nedenle finansal sektörün gelişiminin banka karlılığını pozitif etkilediği değerlendirilmektedir.

Ayrıca birinci modelde banka sermayesinin aktif karlılığı pozitif etkilediği tespit edilmiştir. Buna karşın ilgili literatürde bazı çalışmalarda pozitif, bazı çalışmalarda ise negatif bir ilişki belirlenmiştir. Banka sermayesinin yüksek olması, bankanın faaliyetlerinden dolayı üstlendiği risklerden kaynaklanabilecek olası beklenmeyen zararların karşılanmasına olanak sağlar. Ayrıca düşük banka sermayesi, bankanın borçlanma maliyetlerini artırarak karlılığını negatif etkileyebilir. Diğer yandan Staikouras ve Wood (2011), Roman ve Dănuleşiu (2013), Roman ve Tomuleasa (2013), Căpraru ve Ilnatov (2015) ile benzer şekilde birinci modelde bankacılık sektöründe yoğunlaşmanın banka karlılığını negatif etkilediği tespit edilmiştir. Literatürde iki değişken arasında bazı çalışmalarda pozitif, bazı çalışmalarda ise negatif bir ilişki belirlenmiştir. Dolayısıyla bankacılık sektöründe artan yoğunlaşmanın sektördeki rekabeti olumsuz etkileyerek banka karlılığını negatif etkilemektedir.

Çalışma döneminde yaşanan finansal krizlerin banka karlılığı üzerindeki etkisini tespit etmek üzere 1998, 1999, 2008, 2009 ve 2012 yıllarında ekonomik daralma yaşayan ülkeler (Bulgaristan: 1999, 2009, 2012; Çek Cumhuriyeti: 1998, 2009, 2012; Estonya: 1999, 2009; Hırvatistan: 1999, 2009, 2012; Letonya: 2009; Litvanya: 1999, 2009; Macaristan: 2009, 2012; Polonya: 1998, 2009; Romanya: 1998, 2009; Slovakya: 1999, 2009; Slovenya: 2009, 2012) için KRİZ kukla değişkeni kullanılmış ve her iki modelde krizlerin banka karlılığını negatif etkilediği belirlenmiştir. Teorik olarak ekonomik kriz durumlarında hem reel sektör hem de

finansal sektörde yaşanan keskin daralmalar banka karlılığını olumsuz etkileyebilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bankacılık sektörü, fon transferi, finansal aracılık, risk çeşitlendirmesi ve kontrol gibi gerçekleştirdiği işlevler ile ekonominin önemli bir bileşeni durumunda gelmiştir. Bu nedenle sektörün sağlıklı ve etkin bir şekilde çalışması tüm ekonomik birimler açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmada panel regresyon analizi kullanılarak 1998-2015 döneminde banka ve bankacılık sektörüne özgü etkenler ile makroekonomik değişkenlerin Avrupa Birliği geçiş ekonomilerinde bankacılık sektörü karlılığı üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Çalışmada karlılık için aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı kullanılarak söz konusu analiz iki model çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Birinci modelde içsel ve dışsal etkenlerin, bankacılık sektörü aktif karlılığı üzerindeki etkisi sabit etkiler modeli ile analiz edilmiştir. Tahmin sonuçlarına göre banka sermayesi, ekonomik büyüme ile özel sektöre sağlanan yurtiçi kredilerin GSYH'ye oranı (finansal gelişme)'nin bankacılık sektörü aktif karlılığını pozitif etkilediği, bankaların büyüklüğü, takipteki krediler ve bankacılık sektörü yoğunlaşma oranının bankacılık sektörü aktif karlılığını negatif etkilediği belirlenmiştir. Bununla birlikte krizleri temsil eden kukla değişkeninin ise bankacılık sektörü karlılığını negatif etkilediği saptanmıştır. Ayrıca kredi/mevduat oranı ile enflasyon oranının bankacılık sektörü karlılığı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir. Tahmin sonuçlarına göre, bankacılık sektörü karlılığı üzerinde en etkili değişken banka sermayesi ile takipteki krediler olup bu değişkenleri sırasıyla; bankacılık sektörü yoğunlaşma oranı, ekonomik büyüme, özel sektöre sağlanan krediler ve banka büyüklüğü izlemektedir.

İkinci modelde ise içsel ve dışsal etkenlerin, bankacılık sektörü özkaynak karlılığı üzerindeki etkisi havuzlanmış regresyon modeli ile analiz edilmiştir. Tahmin sonuçlarına göre ekonomik büyüme ile özel sektöre sağlanan yurtiçi kredilerin GSYH'ye oranı (finansal gelişme)'nin bankacılık sektörü özkaynak karlılığını pozitif

etkilediği, bankaların büyüklüğü ile takipteki kredilerin ise bankacılık sektörü özkaynak karlılığını negatif etkilediği belirlenmiştir. Bununla birlikte krizleri temsil eden kukla değişkeninin ise bankacılık sektörü karlılığını negatif etkilediği saptanmıştır. Ayrıca banka sermayesi, kredi/mevduat oranı, bankacılık sektörü yoğunlaşma oranı ile enflasyon oranının bankacılık sektörü karlılığı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir. Tahmin sonuçlarına göre, bankacılık sektörü karlılığı üzerinde en etkili değişken takipteki krediler olup bu değişkeni sırasıyla; ekonomik büyüme, banka büyüklüğü ve özel sektöre sağlanan krediler izlemektedir.

Çalışmanın bulguları, ilgili literatür ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Banka büyüklüğü ölçek ekonomileri üzerinden banka karlılığını pozitif etkilerken, dışsallıklara yol açarak banka karlılığını negatif etkileyebilmektedir. Çalışmamızda her iki modelde Pasiouras ve Kosmidou (2007) ile Roman ve Tomuleasa (2013) benzer şekilde banka büyüklüğünün banka karlılığını negatif etkilediği belirlenmiştir. Her iki modelde de bankaların riskliliğine ilişkin bir gösterge olarak modele dâhil edilen takipteki kredilerin banka karlılığını negatif etkilediği belirlenmiştir. İlgili literatürde çok sayıda çalışmada (Bkz. Menicucci ve Paolucci, 2016; Topak ve Talu, 2017) benzer bulgulara ulaşılmıştır. Söz konusu sonuç yüksek riskli kredilere sahip bankaların, daha yüksek ödenmeyecek kredilere sahip olacaklarını, dolayısıyla da bu kayıp kredilerin bankaların getirilerinin düşüreceği görüşünü desteklemektedir.

Her iki modelde de finansal gelişmenin bir göstergesi olarak modele dâhil edilen özel sektöre sağlanan krediler ile ekonomik büyümenin banka karlılığını pozitif etkilediği belirlenmiştir. Ekonominin büyümesi, bankacılık hizmetlerine talebi artırarak banka karlılığını pozitif etkileme olanağına sahiptir. İlgili literatürde de (Athanasoglou vd. 2008; Flamini vd., 2009; Roman ve Dănulețiu, 2013; Roman ve Tomuleasa, 2013; Güneş, 2015) genellikle ekonomik büyümenin banka karlılığını pozitif etkilediği belirlenmiştir. Diğer yandan finansal sektörün gelişmesi, sektörün önemli bir bileşeni olan bankalara da olan talep artışını göstermektedir. Bu nedenle finansal sektörün gelişiminin banka karlılığını pozitif etkilediği değerlendirilmektedir.

Ayrıca birinci modelde banka sermayesinin aktif karlılığı pozitif etkilediği tespit edilmiştir. Buna karşın ilgili literatürde bazı çalışmalarda pozitif, bazı çalışmalarda ise negatif bir ilişki belirlenmiştir. Banka sermayesinin yüksek olması, bankanın faaliyetlerinden dolayı üstlendiği risklerden kaynaklanabilecek olası beklenmeyen zararların karşılanmasına olanak sağlar. Ayrıca düşük banka sermayesi, bankanın borçlanma maliyetlerini artırarak karlılığını negatif etkileyebilir. Diğer yandan Staikouras ve Wood (2011), Roman ve Dănuleşiu (2013), Roman ve Tomuleasa (2013), Căpraru ve Ilnatov (2015) ile benzer şekilde birinci modelde bankacılık sektöründe yoğunlaşmanın banka karlılığını negatif etkilediği tespit edilmiştir. Literatürde iki değişken arasında bazı çalışmalarda pozitif, bazı çalışmalarda ise negatif bir ilişki belirlenmiştir. Dolayısıyla bankacılık sektöründe artan yoğunlaşmanın sektördeki rekabeti olumsuz etkileyerek banka karlılığını negatif etkilemektedir.

Çalışma döneminde yaşanan finansal krizlerin banka karlılığı üzerindeki etkisini tespit etmek üzere 1998, 1999, 2008, 2009 ve 2012 yıllarında ekonomik daralma yaşayan ülkeler (Bulgaristan: 1999, 2009, 2012; Çek Cumhuriyeti: 1998, 2009, 2012; Estonya: 1999, 2009; Hırvatistan: 1999, 2009, 2012; Letonya: 2009; Litvanya: 1999, 2009; Macaristan: 2009, 2012; Polonya: 1998, 2009; Romanya: 1998, 2009; Slovakya: 1999, 2009; Slovenya: 2009, 2012) için KRİZ kukla değişkeni kullanılmış ve her iki modelde krizlerin banka karlılığını negatif etkilediği belirlenmiştir. Teorik olarak ekonomik kriz durumlarında hem reel sektör hem de finansal sektörde yaşanan keskin daralmalar banka karlılığını olumsuz etkileyebilmektedir.

Sonuç olarak hem bankalara özgü etkenler hem de makroekonomik değişkenler banka karlılığı üzerinde etkili olmaktadır. Bu bağlamda finansal sektörün gelişmesine ve ekonomik büyümeye katkı sağlayan politikalar bankaların karlılıklarına da olumlu katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte çalışmada seçilmiş açıklayıcı değişkenler banka karlılığındaki değişimin yaklaşık %60'ını açıklayabilmektedir. Bu nedenle gelecekte yapılacak çalışmalarda farklı içsel ve dışsal değişkenleri de içerecek şekilde modellerin oluşturulmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abubakar, H.A. (2015). Entrepreneurship Development and Financial Literacy in Africa. *World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, 11(4), 281-294.
- Afşar, A. , ve Afşar, M. (2010). *Finansal Ekonomi* (1.baskı).Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ahmed, J., Bashir, M.F. (2016). An Empirical Investigation of Banking Sector Development and Economic Growth in a Panel of Selected SAARC Countries. *Theoretical and Applied Economics*, 23(2), 65-72.
- Akçay, S., Sağbaşı, I., Demirtaş, G. (2016). Financial Development and Tax Revenue Nexus in Turkey, *Journal of Economics and Development Studies*, 4(1), 103-108.
- Akgüç, Ö. (2012). *Banka Finansal Tablolarının Analizi*(2.baskı.). İstanbul: Arayış Basım ve Yayıncılık.
- Akram, N. (2016). Do Financial Sector Activities Affect Tax Revenue in Pakistan? *The Lahore Journal of Economics*, 21(2), 153–169
- Ali, K., Akhtar, M. F., Ahmed, H. Z. (2011). Bank Specific and Macroeconomic Indicators of Profitability –Empirical Evidence from the Commercial banks of Pakistan. *International Journal of Business and Social Science*, 2(6), 235-242.
- Alkan, G. (2014).*Finansal Piyasalar* (1.baskı). İzmir: Zeus Kitabevi.
- Alp, A., Ban, Ü., Demirgüneş, K., Kılıç, S., (2010). Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın İçsel Belirleyicileri. *İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Dergisi*,12(46), 1-13.
- Ana, K., Blanka, S., Roberto, E. (2011). Determinants of Bank Profitability in Croatia. *Croatian Operational Research Review*, 2, 168-182.
- Aslan, H. (2009). *Para Teorisi ve Politikası* (1.baskı). Bursa: Alfa Akademi Basım Yayım Dağıtım.
- Ata, H. A. (2009). Kriz Sonrası Türkiye’de Mevduat Bankaları Karlılığına Etki Eden Faktörler. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 10(2), 137-151.

- Atasoy, H. (2007). *Türk Bankacılık Sektöründe Gelir-Gider Analizi ve Karlılık Performansının Belirleyicileri*. Ankara:Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları.
- Athanasoglou, P.P., Brissimis, S.N., Delis, M.D. (2008). Bank-specific, Industry-specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability. *Int. Fin. Markets, Inst. and Money*, 18, 121–136.
- Ayanoğlu, Y. , Altay, A. , Bal, H. , Bayırlı, R. , Saraçoğlu, M.,ve Zaif, F. (2013). Bankaların Yönetimi ve Denetimi. A. Karapınar (Ed.), *Bankaların Görevleri(S.4-5)Bankacılık Kanunu'nda Tanımlanan Bankalar* (s.8). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi T.C. Anadolu üniversitesi yayını No:2746, *Açık öğretim fakültesi yayını* No: 1704
- Aydın, M.F. (2002). Türkiye’de Kamu Kesimi İç Borçlanmasının Bankacılık Sektörü Bilançolarına ve Risklerine Olan Etkileri. *Araştırma Genel Müdürlüğü Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*, 13(11), 1-17.
- Azimova, T., Mollaahmetoglu, E. (2017). Innovation in Financial Markets and Its Impact on Saving. *Journal of Business Economics and Finance*, 6(2), 147-154.
- Bai, J. and Ng, S. (2004), A Panic Attack on Unit Roots and Cointegration. *Econometrica*, 72(4), 1127-1178.
- Balaylar, N.A. ve Özdemir, M.O. (2018). Türkiye’de Yerli Mevduat Bankalarında Sermaye Yeterliliği ve Sermaye İlişkisi. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, (54), 57-76.
- Baltagi, B. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*, (Third Edition), United Kingdom: John Wiley & Sons.
- Baltagi, B. (2014). *Econometric Analysis of Panel Data*, (Fifth Edition), United Kingdom: John Wiley & Sons.
- Barisitz, S. (2008). Banking Transformation (1989 - 2006) Incentral and Eastern Europe - With Special Reference to Balkans. Bank of Greece Eurosystem Working Paper, 79,
<https://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Paper200878.pdf> (11.04.2018)
- Barugahara, F. (2012). Financial Development and Income Inequality: Does Inflation Matter? *Applied Economics Quarterly*, 58(3), 193-212.
Doi:10.3790/aeq.58.3.193
- Bayar, Y. (2014). Financial Development and Domestic Savings in Emerging Asian countries. *Theoretical and Applied Economics*, 21(7), 55-66.

- Bayar, Y., Ozturk, O.F. (2016). Financial Development and Shadow Economy in European Union Transition Economies. *Managing Global Transitions*, 14(2), 157–173.
- Bayar, Y. (2017a). Financial Development and Savings in Turkey. *Journal of International Business and Economics*, 17(1), 101-108.
- Bayar, Y. (2017b). Financial Development and Poverty Reduction in Emerging Market Economies. *Panoeconomicus*, 64(5), 593-606.
- Bayar, Y., Aytemiz, L. (2017). Financial Development and Shadow Economy in Turkey. Selçuk Koç, Ayhan Orhan, Mehmet Çağrı Gözen (Ed.), *Unregistered Employment*, Londra: IJOPEC Publication, 170-175.
- Bayar, Y., Karamelikli, H. (2017). Financial Development and Tax Revenues in Turkey: A Non-linear Cointegration Analysis. *European Journal of Applied Economics*, 14(2): 31-42.
- Bayar, Y., Şaşmaz, M.Ü. (2017). Finansal Gelişme ve Vergi Gelirleri: OECD Ülkeleri Örneği. *Eurasian Business & Economics Journal*, 12, 51- 63
- Beck, T., Demirguc-Kunt, A., Levine, R. (2007). Finance, Inequality and the Poor. *Journal of Economic Growth*, 12(1), 27–49. DOI: 10.1007/s10887-007-9010-6
- Berdiev, A.N., Saunoris, J.W. (2016). Financial Development and the Shadow Economy: A Panel VAR Analysis. *Economic Modelling*, 57. 197–207.
- Bittencourt, M., Gupta, R., Stander, L. (2014). Tax Evasion, Financial Development and Inflation: Theory and Empirical Evidence. *Journal of Banking & Finance*, 41, 194-208.
- Blackburn, K., Bose, N., Capasso S. (2012). Tax Evasion, the Shadow Economy and Financial Development. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 83, 243–253.
- Bongini, P., Iwanicz-Drozdowska, M., Smaga, P., Witkowski, B. (2017). Financial Development and Economic Growth: The Role of Foreign-Owned Banks in CESEE Countries. *Sustainability* 2017, 9, 335; doi:10.3390/su9030335.
- Bose, N., Capasso, S. Wurm, M.A. (2012). The Impact of Banking Development on the Size of Shadow Economies. *Journal of Economic Studies*, 39(6), 620-638.
- Bourke, P. (1989). Concentration and Other Determinants of Bank Profitability in Europe, North America and Australia. *Journal of Banking and Finance*, 13, 65-79.

- Boyacıoğlu, M. A., Takan, M. (2013). *Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem* (5.baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.
- Breitung, J. (2005). A Parametric Approach to the Estimation of Cointegrating Vectors in Panel Data. *Econometric Reviews*, 24(2), 151-173.
- Breuer, B., Mcnown, R., Wallace, M. (2002). Series-Specific Unit Root Test with Panel Data. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 64(5), 527-546
- Breusch, T. S., Pagan, A. R. (1980). The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics. *Review of Economic Studies*, 47(1), 239-253. DOI: 10.2307/2297111
- Candoğan, M.A. ve Altan, M. (2014). Basel Kriterleri Çerçevesinde Operasyonel Risk Ölçüm Yönetimlerinin Karşılaştırılması: Örnek Bir Uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:31, 265-276.
- Capasso S., Jappelli, T. (2013). Financial Development and the Underground Economy. *Journal of Development Economics*, 101(1), 167-178.
- Căpraru, B., Ihnatov, I. (2015). Determinants of Bank's Profitability in EU-15. *Scientific Annals of the "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași Economic Sciences*, 62 (1), 93-101. DOI: 10.1515/aicue-2015-0007
- Chen, W., Kinkyo, T. (2016). Financial Development and Income Inequality: Long-Run Relationship and Short-Run Heterogeneity. *Emerging Markets Finance and Trade*, 52(3), 733-742. DOI: 10.1080/1540496X.2016.1116281
- Choi, I. (2001). Unit Root Tests for Panel Data, *Journal of International Money and Finance*, (20-2), 249-272.
- Choi, I. (2002). Combination Unit Root Tests for Cross Sectionally Correlated Panels. mimeo, Hong Kong University of Science and Technology, 1-26
- Chow, G.C. (1960). Tests of Equality between Sets of Coefficients in Two Linear Regressions. *Econometrica*, 28(3), 591-605.
- Coşkun, M. (2010). *Para ve Sermaye Piyasaları: Kurumlar, Araçlar, Analiz* (1.baskı).Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çelik, S. ve Akarım, Y.E. (2012). Likidite Riski Yönetimi: Panel Veri Analizi ile İMKB Bankacılık Sektörü Üzerine Ampirik Bir Uygulama. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 1-17.
- Çolak, Ö. F. (2005). *Finansal Piyasalar ve Para Politikası* (4.baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Dağdır, C. (2010). Türk Bankacılık Sektöründe Karlılık ve Makro Ekonomik Değişkenlerle İlişkisi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 25-33.
- Dandume, M.Y. (2014). Financial Sector Development, Economic Growth and Poverty Reduction: New Evidence from Nigeria. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 1-20.
- Deb, A.T., Murthy, (2008). Theoretical Framework of Competition as Applied to Banking Industry, MPRA Paper No: 7465, January.
- Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L., Singer, D., Ansar, S., Hess, J. (2018). *The Global Findex Database 2017: Measuring Financial Inclusion and the Fintech Revolution*. Washington: World Bank.
- Dietrich, A., Wanzenried, G. (2011). Determinants of Bank Profitability before and during the Crisis: Evidence from Switzerland. *Int. Fin. Markets, Inst. and Money*, 21, 307–327. DOI: 10.1016/j.intfin.2010.11.002
- Din, B.H. (2016). Estimating the Determinants of Shadow Economy in Malaysia. *Malaysian Journal of Society and Space*, 12(5), 191-201.
- Dinler, Z. (2000). *İktisada Giriş* (5.baskı). Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Donou-Adonsoua, F., Sylwester, K. (2016). Financial Development and Poverty Reduction in Developing Countries: New Evidence from Banks and Microfinance Institutions. *Review of Development Finance*, 6(1), 82-90.
- Elgin, C., Uras, B.R. (2013). Is Informality a Barrier to Financial Development? *SERIEs*, 4(3), 309–331
- Erdal, B. , ve Pınar, A. (2011). *Para-Banka Mali Kuruluşlar ve Uluslararası Mali Sistem Teori ve Uygulama* (2.baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Erdem, E. (2012). *Para Banka ve Finansal Sistem* (4.baskı).Ankara: Detay Yayıncılık.
- Erdoğan, M. (2008). Bankacılık Sektörün de Asimetrik Bilgi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(20), 1-20.
- Erdoğan, A. (2014). Basel Kriterlerinin Bankacılık Sektörüne Etkisi ve Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Basel Kriterlerine Uyum Süreci. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 141-182.
- Fan, Z., Zhan, R. (2017). Financial Inclusion, Entry Barriers, and Entrepreneurship: Evidence from China. *Sustainability*, 9, 203.DOI:10.3390/su9020203

- Flamini, V., McDonald, C., Schumacher, L. (2009). The Determinants of Commercial Bank Profitability in Sub-Saharan Africa. IMF Working Paper WP/09/15, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2009/wp0915.pdf> (03.01.2018)
- Fowowe, B., Abidoeye, B. (2013). The Effect of Financial Development on Poverty and Inequality in African Countries. *The Manchester School*, 81(4):562–585. DOI: 10.1111/j.1467-9957.2012.02302.x
- Ghossoub, E.A., Reed, R.R. (2017). Financial Development, Income Inequality, and the Redistributive Effects of Monetary Policy. *Journal of Development Economics*, 126, 167-189.
- Gobbi, G., Zizza, R. (2007). Does the Shadow Economy Hold Back Financial Deepening? Evidence from the Italian Credit Market. Centre for Economic Performance Discussion Papers, No 789.
- Gökdeniz, İ., Erdoğan, M., Kalyüncü, K. (2003). Finansal Piyasaların Ekonomik Büyümeye Etkisi ve Türkiye Örneği (1989-2002). *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 101-117.
- Greene, W. H. (2003). *Econometric Analysis*, 5th ed., New Jersey:Prentice Hall.
- Gujarati, D. N. (2004). *Basic Econometrics*, (Fourth Edition), New York: McGraw-Hill Series.
- Gunter, U., Krenn, G., Sigmund, M. (2013). Macroeconomic, Market and Bank-Specific Determinants of the Net Interest Margin in Austria. *Financial Stability*, 87-101.
- Gülhan, Ü. ve Uzunlar, E. (2011). Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 341-368.
- Günel, M. (2012). *Para Banka ve Finansal Sistem* (4.baskı). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Gündoğdu, F. ve Aksu, H. (2011). Mevduat Bankacılığında Karlılık ve Makroekonomik Değişkenler İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10.Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, 243-270.
- Güneş, N. (2015). Banka Kârlılığının Belirleyicileri: 2002-2012 Dönemi Türk Mevduat Bankaları Üzerine Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(3), 265-282.

- Güngör, B. (2007). Türkiye’de Faaliyet Gösteren Yerel ve Yabancı Bankaların Karlılık Seviyelerini Etkileyen Faktörler: Panel Veri Analizi. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 258(9), 41-61.
- Güriş, S. (2015). *Stata ile Panel Veri Modelleri*, İstanbul: Der Yayınları.
- Habibullah, M.S., Din, B.H., Saari, M.Y., Baharom, A.H. (2016). Shadow Economy and Financial Sector Development in Malaysia. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(S7) 181-185.
- Hacker, R. S. ve Hatemi-J, A. (2006). Tests for Causality between Integrated Variables Using Asymptotic and Bootstrap Distributions: Theory and Application. *Applied Economics*, 38(13), 1489-1500.
- Hadri, K. (2000). Testing for Stationarity in Heterogeneous Panels. *Econometrics Journal*, 3,148-161.
- Hadri, K. ve Kurozumi, E. (2012). A Simple Panel Stationarity Test in the Presence of Serial Correlation and a Common Factor. *Economics Letters*, 115, 31-34.
- Harris, R.D.F., Tzavalis, E. (1999). Inference for Unit Roots in Dynamic Panels where the Time Dimension is Fixed. *Journal of Econometrics*, 91, 201-226.
- Im, K., Pesaran, H, Shin, Y. (2003). Testing for Unit Roots in Heterogeneous Panels. *Journal of Econometrics*, 115(1), 53-74.
- IMF (2000). TransitionEconomies: An IMF Perspective on ProgressandProspects. <https://www.imf.org/external/np/exr/ib/2000/110300.htm#I> (Erişim Tarihi: 02.07.2018)
- Inoue, T. (2018). Financial Development, Remittances, and Poverty Reduction: Empirical Evidence from a Macroeconomic Viewpoint. *Journal of Economics and Business*, 96, 59-68.
- Işık, Ö., Yalman Noyan, İ. ve Koşaroğlu, Ş.M., (2017). Türkiye’de Mevduat Bankalarının Karlılığını Etkileyen Faktörler. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 362-380.
- İskenderoğlu, Ö. (2008). *İşletmelerin Büyümesinde Büyüklüğün Etkisi: Türkiye İçin Bir İnceleme*. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Adana.
- İskenderoğlu, Ö. , Karadeniz, E.ve Atioğlu, E. (2012). Türk Bankacılık Sektöründe Büyüme, Büyüklük ve Sermaye Yapısı Kararlarının Karlılığa Etkisinin Analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(1), 291-311.

- Jalilian, H., Kirkpatrick, C. (2007). Does Financial Development Contribute to Poverty Reduction? *Journal of Development Studies*, 41(4), 636-656.
- Jauch, S., Watzka, S. (2016). Financial Development and Income Inequality: A Panel Data Approach. *Empirical Economics*, 51(1), 291–314.
- Kapingura, F., Alagidede, P. (2016). The Relationship between Financial Sector Development and Savings Mobilisation in South Africa: An Empirical Study. *Development Southern Africa* , 33(5), 703-718.
- Kar, M., Özşahin, Ş. (2016). Role of Financial Development on Entrepreneurship in the Emerging Market Economies. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11(3), 131-152.
- Karataş, Y., ve Okuyan, H. A. (2017). Türk Bankacılık Sektörünün Karlılık Analizi. *Ege Akademik Bakış*, 17(3), 395-406.
- Kaya, F. (2013). *Bankacılık Giriş ve İlkeleri* (2.baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Kaya, Y.T. (2001). Türk Bankacılık Sisteminde Net Faiz Marjının Modellenmesi, BDDK Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporları, Ankara: No:2001/4.
- Kaya, Y.T. (2002). Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri 1997-2000. BDDK Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporları, No:1.
- Kohlscheen, E., Murcia, A., Contreras, J. (2018). Determinants of Bank Profitability in Emerging Markets. BIS Working Papers No 686, <https://www.bis.org/publ/work686.htm> (05.01.2018)
- Kutlay, K. (2017). Kuzey Kıbrıs'ta Banka Karlılığını Etkileyen Faktörler: Ampirik bir Çalışma. 2nd SCF International Conference on “Scientific Cooperation for the Future in Economics and Administrative Sciences”, 6-8 Eylül 2017, Selanik, Yunanistan.
- Küçükbay, F. (2017). Banka Karlılığını Etkileyen Faktörler: Avrupa Birliği Bankaları ve Türk Bankaları Arasında Bir Karşılaştırma. Manisa Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 24(1), 137-149.
- Levin, A., Lin, C-F. and Chu, C-S. J. (2002), Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite Sample Properties. *Journal of Econometrics*, 108, 1-24.
- Maddala, G. S. & Wu, S. (1999). A Comparative Study of Unit Root Tests with Panel Data and a New Simple Test, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*,(61-S1), pp. 631-652.
- Llussá, F. (2009). Financial Development, Gender and Entrepreneurship. Massachusetts Institute of Technology Engineering Systems Division, ESD-

- WP-2009-18, <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/26228/1/esd-wp-2009-18.pdf> (20.04.2018)
- Maddala, G. S., Wu, S. (1999). A Comparative Study of Unit Root Tests with Panel Data and A New Simple Test. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61 (S1), 631-652.
- Masoud, N., Hardaker, G. (2012). The Impact of Financial Development on Economic Growth: Empirical Analysis of Emerging Market Countries. *Studies in Economics and Finance*, 29(3), 148 -173.
- Mckinnon, R.I., (1973). Money and Capital in Economic Development, Brookings Institution, Washington, D.C..
- Medeiros-Garcia, M.T., Guerreiro, J.P.S.M. (2016). Internal and External Determinants of Banks' Profitability: The Portuguese Case. *Journal of Economic Studies*, 43(1), 90-107, DOI: 10.1108/JES-09-2014-0166
- Menicucci, E., Paolucci, G. (2016). The Determinants of Bank Profitability: Empirical Evidence from European Banking Sector. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 14(1), 86-115. DOI:10.1108/JFRA-05-2015-0060
- Mermod Yüksel, A. (2011). *Finansal Küreselleşme Işığında: Elektronik Bankacılık ve Riskler*, (1.baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Mishkin, F.S. ve Eakins, S.G. (2015). *Financial Markets and Institutions (8.baskı)*, Pearson Education.
- Mitra, S. (2014). "Tax Evasion, Tax Policies, and the Role Played by Financial Markets", https://mpira.ub.uni-muenchen.de/58977/1/MPRA_paper_58977.pdf (04.04.2018).
- Molyneux, P., Thornton J. (1992). Determinants of European Bank Profitability: A Note. *Journal of Banking and Finance*, 16, 1173-1178.
- Naceur, S.B., Blotevogel, R., Fischer, M., Shi, H. (2017). Financial Development and Source of Growth: New Evidence. IMF Working Paper, WP/17/143, <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2017/06/28/Financial-Development-and-Source-of-Growth-New-Evidence-44940> (15.01.2018)
- Naceur, S.B., Zhang, R.X. (2016). Financial Development, Inequality and Poverty: Some International Evidence. IMF Working Paper WP/16/32, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2016/wp1632.pdf> (10.04.2018)

- Naumovska, E., Jovanovski, K., Gockov, G. (2015). The Influence of the Banking Sector Functions on Economic Activity in Macedonia. *Scientific Annals of the "Alexandru Ioan Cuza University of Iași Economic Sciences*, 62 (2), 207-220.
- Nyasha, S., Odhiambo, S.N. (2018). Financial Development and Economic Growth Nexus: A Revisionist Approach. *Economic Notes*, 47, 223–229. DOI:10.1111/ecno.12101
- Obradović, S., Grbić, M. (2015). Causality Relationship between Financial Intermediation by Banks and Economic Growth: Evidence from Serbia. *Prague Economic Papers*, 24, 60-72.
- Odhiambo, N.M. (2008). Interest Rate Reforms, Financial Depth and Savings in Tanzania: A Dynamic Linkage. *Savings and Development* 32(2), 141–158.
- Oktay, E. (1998). *Makro İktisat Teorisi ve Politikası* (2.baskı). Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları.
- Öztürk, N. (2011). *Para Banka Kredi* (1.baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Park, D., Shin, K. (2009). Saving, Investment, and Current Account Surplus in Developing Asia. *Asian Development Bank Working Paper Series*, No.158.
- Park, D., Shin, K. (2017). Economic Growth, Financial Development, and Income Inequality. *Emerging Markets Finance and Trade*, 53 (12), 2794-2825. DOI: 10.1080/1540496X.2017.1333958
- Pasiouras, F., Kosmidou, K. (2007). Factors Influencing the Profitability of Domestic and Foreign Commercial Banks in the European Union. *Research in International Business and Finance*, 21, 222–237. DOI: 10.1016/j.ribaf.2006.03.007
- Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels, *Cambridge Working Papers in Economics*, (435), pp. 1-41.
- Pesaran, H. M. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross Section Dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22, 265–312.
- Pesaran, M. H., Ullah, A. & Yamagata, T. (2008). A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence, *Econometrics Journal*, (11), pp. 105-127.
- Pesaran, M. H., Yamagata, T. (2008). Testing Slope Homogeneity in Large Panels, *Econometrics Journal*, (142-1), pp. 50-93.
- Petkovski, M., Kjosevski, J. (2014) Does Banking Sector Development Promote Economic Growth? An Empirical Analysis for Selected Countries in Central

- and South Eastern Europe, *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 27(1), 55-66, DOI:10.1080/1331677X.2014.947107
- Petrescu, I. (2013). Financial Sector Quality and Tax Revenue: Panel Evidence. Mimeo, *University of Maryland*.
- Petria, N., Capraru, B., Inatov, I. (2015). Determinants of Banks' Profitability: Evidence from EU 27 Banking Systems. *Procedia Economics and Finance*, 20, 518–524.
- Phillips, P.C.B. ve Sul, D. (2003). Dynamic Panel Estimation and Homogeneity Testing Under Cross Section Dependence. *Econometrics Journal*, 6(1), 217-259.
- Puatwoe, J.T., Piabuo, S.M. (2017). Financial Sector Development and Economic Growth: Evidence from Cameroon. *Financial Innovation*, 4, 3-25.
- Puryan, V. (2017). The Causal Relationship between Economic Growth, Banking Sector Development and Stock Market Development in Selected Middle-East and North African Countries. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(3), 575-580.
- Qin, X., Pastory, D. (2012). Commercial Banks Profitability Position: The Case of Tanzania. *International Journal of Business and Management*, 7(13), 136-144.
- Quartey P. (2008). Financial Sector Development, Savings Mobilization and Poverty Reduction in Ghana. In: Guha-Khasnobis B., Mavrotas G. (eds) *Financial Development, Institutions, Growth and Poverty Reduction. Studies in Development Economics and Policy*. Palgrave Macmillan, London.
- Rahman, M.M., Hamid, K., Khan, A.M. (2015). Determinants of Bank Profitability: Empirical Evidence from Bangladesh. *International Journal of Business and Management*, 10(8), 135-150.
- Rahmanov, R. (2015). Banking Sector Development and Household Saving in Emerging Eastern Europe, William Davidson Institute Working Paper, No. 1089, SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2600166> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2600166> (05.03.2018)
- Raj, S.N.R., Sen, K., Kathuria, V. (2014). Does Banking Development matter for New Firm Creation in the Informal Sector? Evidence from India. *Review of Development Finance*, 4, 38–49.
- Reis, Ş.G., Kılıç, Y., Buğan, M.F. (2016). Banka Karlılığını Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ekim/2016, 21-36.

- Rezazadeh, A., Fattahi, F. (2017). The Impact of Financial Development on Shadow Economy in Iran: Tests for Cointegration with Structural Break. *Journal of Economic Research*, 52(3), 619-639.
- Roman, A., Dănulețiu, A.E. (2013). An Empirical Analysis of the Determinants of Bank Profitability in Romania. *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, 15(2), 580-593.
- Roman, A., Tomuleasa, I.I. (2013). Analysis of Profitability Determinants: Empirical Evidence of Commercial Banks in the New EU Member States. *Proceedings of 14th International Conference on Finance and Banking*, Karviná: Silesian University, 372-383.
- Rose, P.S., Hudgins, S.C. (2013). *Bank Management and Financial Services* (9.baskı), NewYork: McGraw-Hill.
- Saona, P. H. (2011). Determinants of the Profitability of the US Banking Industry. *International Journal of Business and Social Science*, 2(22), 255-269.
- Sahoo, P., Dash, R.K. (2013). Financial Sector Development and Domestic Savings in South Asia. *Economic Modelling*, 33, 388-397.
- Samırkaş, M.C. , Evcı, S., Ergün, B. (2014).Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(8),117-134.
- Sanogo, V., Moussa, R.K. (2017). Financial Reforms, Financial Development, and Economic Growth in the Ivory Coast. *Economies*, 5(7), 1–23. DOI:10.3390/economies5010007
- Schmidt-Hebbel, K., Serven, L. (2002). Financial Liberalization, Saving, and Growth”, Banco de Mexico Conference on Macroeconomic Stability, *Financial Markets, and Economic Development*, Mexico, 12-13 Nov., 2002.
- Sehrawat, M., Giri, A.K. (2015). Financial Development and Income Inequality in India: An Application of ARDL Approach. *International Journal of Social Economics*, 42(1), 64-81. Doi:10.1108/IJSE-09-2013-0208
- Selçuk, B. (2016). Katılım Bankaları. A. Gündoğdu. (Ed.), *Küresel Kriz Sonrası Gelişmeler Işığında Bankacılığın Temelleri* (1.baskı).Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.
- Selçuk, H. , ve Tunay, B. (2014). *Ticari Banka Yönetiminin Temelleri* 1.baskı).Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.

- Seyidoğlu, H. (2013). *Uluslararası Finans*, (Geliştirilmiş 5.baskı). İstanbul: Güzem Can Yayınları No:27.
- Shaw, E.S., 1973. *Financial Deepening in Economic Development*, Oxford University Press, New York.
- Short, B.K. (1979). The Relation between Commercial Bank Profit Rates and Banking Concentration in Canada, Western Europe and Japan. *Journal of Banking and Finance*, 3, 209-219.
- Staikouras, C.K., Wood, G. (2011). The Determinants of European Bank Profitability. *International Business & Economics Research Journal*, 3(6), 57-68.
- Şakar, Ü. , Sevil, G. , Sarıkamış, C. , Muradoğlu, G. , ve Aydın, N. (1997). Sermaye piyasaları ve finansal kurumlar. N. Aydın (Ed.), *Kalkınma ve yatırım bankaları arasındaki farklar* (S.184). Ünite:1-18, Eskişehir: Anadolu üniversitesi yayınları No:957, Açık öğretim fakültesi yayınları No:526.
- Şahin, H. (2006). *İktisada Giriş* (7.baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Şen, A., (2006 Nisan). Asimetrik Bilgi-Finansal Kriz İlişkisi.*Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 14. <https://birimler.dpu.edu.tr//14/1-24.pdf>, (Erişim: 17.05.2018). 1-24.
- Taha R., Colombage, S.R.N., Maslyuk, S., and Nanthakumar, L. (2013). Does Financial System Activity Affect Tax Revenue in Malaysia? Bounds Testing and Causality Approach. *Journal of Asian Economics*, 24(1),147-157.
- Tarı, R. (2011). *Ekonometri*. (Yedinci Baskı), Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Taşkın, F.D. (2011), Türkiye’de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler, *Ege Akademik Bakış*, 11(2), 289-298.
- Tatoğlu, F. Y. (2012). *Panel Veri Ekonometrisi*. (Birinci Baskı), İstanbul: Beta Yayınevi.
- Taylor, M., Sarno, L. (1998). The Behaviour of Real Exchange Rates during the Post-Bretton Woods Period. *Journal of International Economics*, 46, 281-312.
- Teker Leblebici, D. (2006). *Bankalarda Operasyonel Risk Yönetimi: Örnek Banka Uygulamalı* (1.baskı). İstanbul : Literatür Yayıncılık.
- Topak, M.S., Talu, N.H. (2017). Bank Specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability: Evidence from Turkey. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(2), 574-584.

- Tongurai, J., Vithessonthi, C. (2018). The Impact of the Banking Sector on Economic Structure and Growth. *International Review of Financial Analysis*, 56(C), 193-207.
- Tripathy,S., Pradhan, R.P. (2014). Banking Sector Development and Economic Growth in India. *Global Business Review*, 767–776.
- Tunay, K.B., Mukhtarov, S. (2016). Azerbaycan’da Banka Karlılığının Belirleyicileri. *Akademik Bakış Dergisi*, 54, 689-704.
- Tunay, K.B.,Silpar, M.A. (2006). Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Karlılığa Dayalı Performans Analizi-I, Türkiye Bankalar Birliği Araştırma Tebliği Serisi, 2006-01.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.(2014). Ödeme Sistemleri: Türkiye’de Ödeme Sistemleri, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/73289f67-d210-4f49-8902-6e14ecae055d/OdemeSistemleri.pdf?MOD=AJPERES&CVID=> (Erişim Tarihi: 03.01.2018)
- Uddin, G.S., Shahbaz, M., Arouri, M., Teulon, F. (2014). Financial development and poverty reduction nexus: A cointegration and causality analysis in Bangladesh. *Economic Modelling*, 36, 405–412.
- Ulusoy, T. (2013). *Bankacılıkta Risk Yönetimi*. F. Kaya (Ed.) Bankacılık (2.baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Vardareri, D., Dursun, G. (2010), Asimetrik Bilgi Çerçevesinde 2008 Küresel Krizin İncelenmesi, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1
- Wooldridge, J. M. (2002). *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*. Cambridge: MIT Press.
- World Bank (2018a) “Financial Structure Database” 10 Nisan 2018 tarihinde <http://www.worldbank.org/en/publication/gfdr/data/financial-structure-database> adresinden erişildi.
- World Bank (2018b) “Global Financial Development” 07 Ocak 2018 tarihinde <https://data.worldbank.org/data-catalog/global-financial-development> adresinden erişildi.
- World Bank (2018c) “GDP per capita growth (annual %)” 08 Ocak 2018 tarihinde <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD.ZG> adresinden erişildi.

- World Bank (2018ç) “Inflation, Consumer Prices (annual %)” 08 Ocak 2018 tarihinde <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG> adresinden erişildi.
- Wujung, V.A., Fonchamnyo, D.C. (2016). The Role of Financial Development on Private Entrepreneurship in Cameroon. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 7, 118-124.
- Yağcılar G, G. (2011). *Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi*, BDDK Kitapları No:10, Ankara.
- Yağcılar G, G., Demir, S.(2015). Türk Bankacılık Sektöründe Takipteki Kredi Oranları Üzerine Etkili Olan Faktörlerin Belirlenmesi. *Uluslararası İşletme Fakültesi Dergisi*, 7(1), 221-229.
- Yalçinkaya AY, A.E. , Şanlısoy, S. ve Aydın, Ü. (2016). Türk Bankacılık Endüstrisinde Performansın Belirleyenleri ve Politik İstikrarsızlık İlişkisi. *Sosyoekonomi*, Vol.24(27), 161-182.
- Yarız, A. (2012). *Bankacılıkta Risk Yönetimi: Risk Matrisi Uygulaması*(2.baskı). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.
- Yazıcı, M. (2011). *Bankacılığa Giriş*(1.baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım
- Yeşilyaprak, M. (2012). *Katılım Bankalarında Kredi Derecelendirilmesi ve Etkin Sübjektif Kriterlerin Anket Yöntemi ile Ölçümü*(1.baskı).İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım
- Yıldırım, K. , Şıklar, İ. , Parasız, İ. , Öcal, T. (1999). Para ve Banka.Ö. Özkazanç (Ed.), *Yatırım Bankaları* (s.67). Cilt:1. Ünite:1-14, Eskişehir: Anadolu üniversitesi yayınları No:996, Açık öğretim fakültesi yayınları No: 553
- Yıldırım, O. (2008). *Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Yurttadur, M. (2013). Merkez Bankası. F. Kaya. (Ed.), *Bankacılık*(s.89) İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım
- Yücel , A.T., Mandacı, P.E. ve Kurt, G. (2007). İşletmelerin Finansal Risk Yönetimi ve Türev Ürün Kullanımı: İMKB 100 Endeksinde Yer Alan İşletmelerde Bir Uygulama, *Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Muhasebe ve Finansman Dergisi*, İstanbul ISS.36.

Yüksel, S. (2016). Kriz Sonrası Bankacılık Risklerine Yaklaşım. A Gündoğdu. (Ed.), *Küresel Kriz Sonrası Gelişmeler Işığında Bankacılığın Temelleri* (1.baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.

Zahonogo, P. (2016). Financial Development and Poverty in Developing Countries: Evidence from Sub-Saharan Africa. *International Journal of Economics and Finance*, 9(1), 211-220.

